

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
FARS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

YAHYÂ-İ ŞİRVÂNÎ'NİN FARŞA ESERLERİ
(Beyânu'l-‘ilm, Kışsa-i Manşûr, Ğazeliyyât)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Güngör LEVENT MENTEŞE

Danışman

Prof. Dr. Adnan KARAİSMAİLOĞLU

Mart 2018

KIRIKKALE

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
FARS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

YAHYÂ-İ ŞİRVÂNÎ'NİN FARŞA ESERLERİ
(Beyânu'l-‘ilm, Kışsa-i Manşûr, Ğazeliyyât)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Güngör LEVENT MENTEŞE

Danışman

Prof. Dr. Adnan KARAİSMAİLOĞLU

Mart 2018

KIRIKKALE

KABUL-ONAY

Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu danışmanlığında Güngör Levent Mente e tarafından hazırlanan Ya y -i Şirvânî'nin Farsça Eserleri (Beyânu'l- ilm, Kı  a-i Man  r,  azeliyy t) adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim dalında Yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Adnan Karaismailo lu (Başkan) ..

Prof. Dr. Yusuf  z

Dr.   r. Üyesi. Ebubekir S.  ahin ...

Yukarıdaki imzaların adı geçen   retim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

16/03/2018

(Unvan, Adı Soyadı)

Enstitü Müdürü

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum Yahyâ-i Şîrvânî'nin Farsça Eserleri (Beyânu'l-
'ilm, Kışşa-i Mansûr, Ġazeliyyât) adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve
geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım
eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak
faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

16.03.2018

Güngör Levent Menteşe

İmza

XXXXXX

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	I
TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ.....	III
ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	VI
GİRİŞ	1
SEYYİD YAHYÂ-İ ŞİRVÂNÎ’NİN YAŞADIĞI DÖNEM	1
1. SİYASÎ DURUM	1
2. İÇTİMAÎ DURUM.....	3
3. İLMÎ VE EDEBÎ DURUM	4
4. HALVETİYYE TARİKATI.....	5
4.1. Halvetî Tarikatını Destekleyen Osmanlı Padişahları	8
4.2. Halvetîliğin Osmanlı topraklarında yayılma nedenleri	9
YAHYÂ-İ ŞİRVÂNÎ’NİN HAYATI VE ESERLERİ.....	11
1. HAYATI.....	11
1.1. Adı ve Mahlası.....	11
1.2. Doğumu	12
1.3. Tahsili	15
1.4. Kişiliği	16
1.5. Vefatı	17
1.6. Ailesi.....	18
2. ESERLERİ.....	20
2.1. Menâzilu’l-‘âşîkîn	20
2.2. Risâle-i Keşfu’l-ğulûb.....	21
2.3. Rumûzu’l-işârât	21
2.4. Şerh-i Merâtib-i esrârî’l-ğulûb.....	22
2.5. Şerh-i Su‘âlât-i Gulşen-i esrâr	23
2.6. Şerh-i esmâ-i şemâniye	23
2.7. Ez taşârrufât-i Seyyîd Yahyâ ve ez kâşîfât	24
2.8. Ğazeliyyât	24

2.9.	Qışsa-i Mansûr	25
2.10.	Fi şalavâtî'n-nebî	25
2.11.	Menâkıb-i Emiru'l-mu'minîn' Alî Kerem-Allahu Vechehu	25
2.12.	Risâle-i Eţvârû'l-kulûb	26
2.13.	Beyânu'l-ilm	26
2.14.	Mekârimu'l-ahlâk	27
2.15.	Risâle-i Esrârû'l-vuzû	27
2.16.	'Acâyibu'l-kulûb	28
2.17.	Şifâu'l-esrar	28
2.18.	Virdu settâr	29
2.19.	Esrârû't-tâlibîn	29
2.20.	Kitâbu'l-vuzû	30
2.21.	Mi'yârû't-tarîka	30
2.22.	Beyânu uşûli eţvâr-i seb'a.....	30
3.	ESERLERİNİN TÜRKİYEDEKİ YAZMA NÜSHALARI	32
3.1.	Manisa Muradiye Kütüphânesi, No: 2906.....	32
3.2.	Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphânesi, 19 Hk, No: 2101.....	34
3.3.	Nuruosmaniye Kütüphânesi, No: 4904.....	35
3.4.	Üniversite Kütüphânesi FY 1127/HE. 7325	36
3.5.	İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphânesi FY 954/HE. 8194	36
3.6.	Millet Kütüphânesi, Ali Emir-i Farisi, No: 1044.....	37
3.7.	Atatürk Kitaplığı, No: 514	37
4.	YAZMA NÜSHALARIN İMLA ÖZELLİKLERİ.....	38
4.1.	Yazma Nüshaların İmla Özellikleri	38
4.2.	Neşre Hazırlanan Metinlerin İmla Özellikleri	40
İKİNCİ BÖLÜM		42
SEYYİD YAHYÂ-İ ŞİRVÂNÎ'NİN FARŞÇA ESERLERİNİN TERCÜMESİ		42
2.1.	İlim Hakkında	42
2.2.	Mansur'un Kıssası	55
2.3.	Gazeller.....	58
SONUÇ		64
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....		68

SEYYİD YAḤYÂ'NIN ESERLERİ.....	68
بیان العلم	68
قصه منصور	85
غزالیات	88
KAYNAKÇA	96

ÖN SÖZ

Bu çalışma; Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî'nin (öl.1466) hayatı, *Beyânu'l-‘ilm*, *Kışşa-i Manşûr* ve *Ġazeliyyât* isimli eserlerinin tenkitli metinleri ve tercümelerinden ibarettir. Kütüphânelerde yazma nüshalar halinde muhafaza edilen eserleri hem edebi açıdan hem de tarihi açıdan büyük bir önem taşımaktadır.

Şîrvânşâhlar devri (1382-1538) şairlerinden biri olan Seyyid Yahyâ'nın, Halvetiyye tarikatı için büyük bir öneme sahip olmasına rağmen hakkında fazla bir malumat bulunmamaktadır. Değerli araştırmacı Ahmed Ateş *İstanbul Kütüphânelerinde Farsça Manzum Eserler* isimli kitabında Seyyid Yahyâ'nın külliyyatının yazma nüshaları hakkında ilk defa ayrıntılı bilgi vermiş ve onları tavsif etmiştir.

Bu araştırma; bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında, XIV ve XV. asrın siyasî, içtimaî, ilmî ve edebi durumu ve Halvetiyye tarikatı hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde, Seyyid Yahyâ'nın hayatı, şahsiyeti, edebi kişiliği, Türkiye Kütüphânelerinde bulunan eserleri, eserlerin tavsifi ve imla özellikleri ele alınıp incelenmiştir.

İkinci bölümde, *Beyânu'l-‘ilm*, *Kışşa-i Manşûr* ve *Ġazeliyyât* isimli eserlerin tercümeleri yapılmıştır.

Üçüncü bölümde, neşre hazırlanılan metinler, *Beyânu'l-‘ilm* isimli eser dört nüsha incelenerek hazırlanmış, *Kışşa-i Manşûr*, isimli eserden elimizde tek nüsha bulunurken *Ġazeliyyât* isimli eser için üç nüshadan yararlanılmıştır.

Hazırlanılan bu çalışmanın, dikkat ve hassasiyete rağmen, elbette kusur ve eksiklikleri görülecektir. Okuyucuların ve değerlendirecek kişilerin tenkitleri ve nerileri bize ışık tutacaktır.

Bu tezi yöneten ve yardımlarını esirgemedен her sayfasıyla ilgilenen hocam Prof. Dr. Adnan KARAİSMAİLOğLU'na teşekkür etmeyi borç bilirim. Ayrıca devamlı ilgi ve yardımlarını gördüğüm Prof. Dr. Yusuf Z hocama teşekkürlerimi arz ederim.

Güngör Levent Menteşe

Mart - 2018

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

Bu çalışmada İslâm Ansiklopedisi'ndeki uygulamalardan da yararlanılarak şu transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır:

Sesliler: ٱ, ٱ, ٱ, ٱ : â ; ٱ : î ; ٱ : û

ٱ : e, a ; ٱ : ı, i ; ٱ : u, ü

Sessizler:

'	b	p	t	ş	c	ç	h	h	d	z	r	j	z	s	ş
ء	ب	پ	ت	ث	ج	چ	ح	خ	د	ذ	ر	ژ	ز	س	ش
ş	ž	ţ	z	'	ğ	f	k	k	l	m	n	v	h	y	
ص	ض	ط	ظ	ع	غ	ف	ق	ك	ل	م	ن	و	ه	ى	

- Harf-i tarif ile gelen kelimelerin başındaki şemsî ve kamerî harflerin okunuşu belirtilmiştir: ör. *el-Kâmil fi 't-târîh*, *Mucmelu 't-tevârîh*.
- Terkib halindeki isim ve lakapların cüzleri ayrı değil, bitişik yazılmıştır: ör. 'Abdurrahîm, Nâşireddîn, Mu'izzeddîn, Nizâmulmulk.
- Ülkemizde tanınan ve herkes tarafından bilinen özel isimler transkripsiyonsuz yazılmıştır.

ÖZET

Levent Menteşe, Güngör, “ Yaḥyâ-i Şîrvânî Farsça Eserleri (Beyânu'l-‘ilm, Kışsa-i Manşûr, Ġazeliyyât)”, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2018.

Seyyid Yaḥyâ-i Şîrvânî, 1397 yılında Şîrvân'da dünyaya gelmiş ve 1466 yılında Bakü'de vefat etmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra tasavvufa yönelmiş güçlü mutasavvıf bir şairdir. Türkçe, Arapça ve Farsça olarak kaleme aldığı nazım ve nesir eserlerinde tasavvufî konuları ayrıntılı olarak ele almıştır.

On binlerce müridi olan Seyyid Yaḥyâ-i Şîrvânî, dünyanın birçok yerine halifelerini göndermiş ve bu yerlerde de halifeleri aracılığıyla Halvetiyye tarikatının gelişmesini ve yayılmasını sağlamıştır. Seyyid Yaḥyâ'nın Halvetiyye tarikatının hem sistemleşmesinde hem de tarikatın birçok bölgeye yayılmasında büyük bir etkisinin olduğu bir gerçektir. Halvetiyye tarikatının en yaygın olduğu topraklar şüphesiz Osmanlı toprakları olmuştur. Halvetîlerin, Osmanlı Padişahları tarafından desteklenmesi ve bu topraklarda da nüfuzlu bir etkiye sahip olmaları bunun en açık delilidir.

Bu çalışma; Seyyid Yaḥyâ-i Şîrvânî'nin hayatı, *Beyânu'l-‘ilm*, *Kışsa-i Manşûr*, *Ġazeliyyât* isimli eserlerinin tenkitli metinleri ve tercümelerinden ibarettir. Osmanlı Devleti için büyük önem arz eden Halvetiyye tarikatının asıl mimarı olan Seyyid Yaḥyâ'yı ve eserlerini tanıtmak amacımız olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Seyyid Yaḥyâ-i Şîrvânî, Halvetîlik, *Beyânu'l-‘ilm*, *Kışsa-i Manşûr*, *Ġazeliyyât*.

ABSTRACT

Levent Menteşe, Güngör, “Yahyâ-i Şirvânî’s Persian Works (Beyânu’l-‘ilm, Qıssa-i Mansûr, Ghazeliyy t)”, Master’s Thesis, Kırıkkale, 2018.

Seyyid Yahyâ-i Şirvânî was born in 1397 and died in Baku in 1466. He was a sufi poet who tended to sophism after completing his education. He discussed sophistic issues in detail in his verse and prose works written in Turkish, Arabic and Persian.

Seyyid Yahy -i Őirv n , who had tens of thousands of followers, sent his caliphs into many places in the world and ensured the sect of Khalvet  to improve and spread via these caliphs. It is clear that he had great influence on both systematization of the sect of Khalvet  and its spread into many regions. It is certain that Ottoman Empire is the place where the sect of Khalvet  was widespread. It is clear evidence that Khalvet s were supported by Ottoman rulers and they had influence on this land.

This study is composed of Seyyid Yahy -i Őirv n ’s life, the descriptions, translations and spelling features of his works called *Beyanu’l-‘ilm*, *Qıssa-i Man  r*, *Ghazeliyy t*. Our aim is to introduce Seyyid Yahy  who is the real founder of the sect of Khalvet , which has great importance for Ottoman Empire, and his works.

Keywords: Seyyid Yahy -i Őirv n , Khalvet , *Beyanu’l-‘ilm*, *Qıssa-i Man  r*, *Ghazeliyy t*.

SİMGELER VE KISALTMALAR

ae.	: aynı eser
age.	: adı geçen eser
Bk.	: bakınız (Bu çalışma)
C.	: Cilt
Ç.	: Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphânesi
çev.	: Çeviren
DİA.	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Hk.	: Hicrî kamerî
H.	: İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphânesi FY. 954/HE. 8194
Haz.	: Hazırlayan
Hş.	: hicrî şemsî
Ktp.	: Kütüphâne
M.	: Manisa Muradiye Kütüphânesi No: 2906
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
öl.	: Ölüm tarihi
s.	: Sayfa
N.	: Nuruosmaniye Kütüphânesi No: 4904
Ü.	: Üniversite Kütüphânesi FY. 1127/HE. 7325
v.	: varak
Yay.	: Yayınevi
Yp.	: yaprak
Yz.(yz)	: yazma

GİRİŞ

SEYYİD YAHYÂ-İ ŞİRVÂNÎ'NİN YAŞADIĞI DÖNEM

1. SİYASÎ DURUM

Şirvânşâhlar Devleti, Doğu Kafkaslarda 799 yılında kurulmuştur. Devletin idaresinde bulunan ve devleti yöneten ilk hânedan Kesrânîlerdir. XIV. asrın sonlarına doğru derebeyler ve şehirde yaşayan halk Kesrânîler aleyhine isyanlar başlatmış ve ülkede siyasi istikrarsızlık baş göstermiştir. On yıl tahtta kalan, Hüşeng (öl.1382) yönettiği halk tarafından öldürülmüş ve Kesrânîler hânedanı sona erdirilmiştir. Yönetime, hânedanın uzaktan akrabası olan Şeyh I. İbrahim Muhammed bin Keykubad (1382 – 1417) geçirilmiştir¹ ve böylece ikinci devre olarak adlandırılan Derbendliler hânedanı dönemi başlamıştır.

Şeyh I. İbrahim'in Sultanlığı zamanında Şirvânşâhlar ülkesi Çobaniler, Akkoyunlular ve Karakoyunlular arasında savaş meydanı haline gelmiştir.² Şeyh I. İbrahim ülkesini bu durumdan kurtarmak ve Timur'un Azerbaycan ülkesine saldırıp ülkeyi yok etmesini önlemek için Timur'a (1386) tabi olmak zorunda kalmıştır.³ Timur da Şeyh I. İbrahim'e her durumda yardımcı olmuş ve ülkeyi diğer devletlerin saldırılarına karşı korumuştur. Timur ile Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid Hân arasında gerçekleşen Ankara savaşında (1402) Şeyh I. İbrahim, Timur'un yanında yer almış ve ona destek olmuştur. Şeyh I. İbrahim, XIV. asrın sonlarına doğru Şirvân'ın Bakü, Derbend, Şemâhî gibi bazı şehirlerinde Timur'un adına sikke bastırmıştır.⁴

Timur'un vefatından kısa bir süre sonra (807/1405) Şirvânşâhlar devleti bağımsız bir devlet halini almıştır. 1412 yılında Azerbaycan, Karakoylu Devleti'nin Sultan'ı Kara Yusuf'un saldırılarına maruz kalmış ve ağır bir yenilgiye uğratılmıştır. 1413 yılında Bakü ve Şirvân'ın diğer şehirleri Karakoyunlu Devletinin egemenliği altına girmiştir.

1 W. Barthold, “Şirvânşâhlar” **İA**, XI. Cilt, 1979, s. 575.

2 Sara Aşurbeyli, **Bakü Şehrinin Tarihi**, Avrasiya Press, Bakü, 2006, s. 94.

3 W. Barthold, “Şirvânşâhlar” **İA**, XI. Cilt, 1979, s. 575.

4 Sara Aşurbeyli, **Şirvânşâhlar Devleti**, Avrasiya Press, Bakü, 2006, s. 116.

(820/1417) yılında vefat eden Şeyh I. İbrahim otuz sekiz yıllık hânedanlığı boyunca Şirvân'ı güçlü ve bağımsız bir devlet haline getirmek için çokça çaba sarf etmiştir. Şeyh I. İbrahim'in oğlu ve varisi olan I. Halîlullâh Hân (820–869/ 1417–1465) bağımsız bir şekilde devleti yönetmek için babası Şeyh I. İbrahim gibi Timurlular ile bağlarını koparmamış hatta daha da güçlendirmiştir. I. Halîlullâh Hân tahta çıktıktan kısa bir süre sonra Karakoyunlu Devleti'nin Sultan'ı Kara Yusuf'un (öl.1420) vefatı Azerbaycan'ın bulunduğu siyasi durumunu değiştirmiştir. Sultan'ın uzlaşmacı tavrı ve engin siyasi görüşleri sayesinde bu değişimi ülkesinin yararına kullanmıştır. I. Halîlullâh Hân'ın Kara Yusuf'un kızı ile evlenmesi⁵ her iki devlet arasındaki bağı daha da güçlendirmiştir.

I. Halîlullâh Hân, Şirvân Devleti ile Moskova Devleti arasındaki dostluğu pekiştirmek için 1446 yılında kıymetli hediyelerle elçilerini Moskova'ya göndermesi bunun en açık delilidir. Moskova'dan da elçiler değerli hediyelerle Şemâhî'ye gelmişlerdir.⁶ 1460 yılında Şeyh Cüneyd, Şirvân'a saldırmış ancak bu yenilginin bedelini hayatı ile ödemiştir.⁷ I. Halîlullâh Hân'ın hânedanı kırk sekiz yıl sürmüştür ve (869/1465) yılında vefat etmiştir. Kudretli, üstün vasıflı ve adil bir hükümdar olan I. Halîlullâh Hân devletinin bağımsızlığını her şeyden üstün tutmuştur. Yönetimde olduğu süre içerisinde fetih hareketleri hız kazanmış ve devletin toprakları genişletilmiştir.⁸ Şirvân devletinin daha güçlü bir hale dönüşmesi için idari yapıyı denetim altında tutmuş ve devleti kanunlara bağlı olarak yönetmiştir. Bunların yanı sıra ülkesinin harap olup yıkılmasını önlemek için Timurlular ile uzlaşmacı bir siyaset sürdürmüş olması Şirvânşâhlar devletini daha güçlü kılmıştır.

Şirvânşâhlar Devleti'nin başkenti önce Şemâhî ve Yezîdiye iken XV. yüzyılın başlarında başkent Bakü'ye intikal ettirilmiştir. Şirvânşâhlar Devleti deneyimli, yetenekli ve becerikli hükümdarlar tarafından yönetildiği için Selçuklular, Moğollar ve Timurluların egemenliği döneminde bile siyasî bağımsızlıklarını devam ettirmişlerdir. Şirvânşâhlar Devleti (946/1539) yılında Safevî Devleti tarafından yıkılmıştır.⁹

5 Sara Aşurbeyli, *Bakü Şehrinin Tarihi*, s. 96.

6 Sara Aşurbeyli, *Bakü Şehrinin Tarihi*, s. 119.

7 Sara Aşurbeyli, *Bakü Şehrinin Tarihi*, s. 99.

8 Sara Aşurbeyli, *Şirvânşâhlar Devleti*, s. 121.

9 Sara Aşurbeyli, “Şirvânşâhlar” *DİA*, XXXIX. Cilt, 2010, s.212.

2. İÇTİMAÎ DURUM

Moğolların'ın XIII. asrın ilk yarısından XIV. asrın ortalarına kadar devam eden saldırgan politikaları, XIV. asrın sonlarında da Timur'un ve Toktamış'ın ülkede saldırdıkları her yeri yakıp yıkmaları ve insanları acımasızca katletmeleri¹⁰, ülkeyi savaş alanına dönüştürmüştür. Yaşanan bu olaylar neticesinde Şeyh I. İbrahim ve I. Halîlullâh Hân Timur'a itaat etmek zorunda kalmışlardır.¹¹ Bu itaat neticesinde hem devlet hem de insanlar büyük bir sıkıntıdan kurtarılmıştır. Artık ülkede imar çalışmaları artırılmış, ülkenin bayındır bir hale getirilmesi için çaba harcanılmıştır.

Devletlerarası yapılan ticari alışverişlerin amacı siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel bağları güçlendirmektedir. Bu amaç güdülerek ticaret sahasında büyük atılımlar yapılmıştır. Bu gelişmelerden en önemlisi Bakü şehrinde 1375 yılında yapılan Bakü limanı Büyük Katalon atlasında yer almıştır. Bu liman sayesinde Azerbaycan önemli bir konuma ve güce sahip olmuştur. Bakü limanının güvenilir bir liman olmasından dolayı döneminin en çok rağbet gören işlek bir limanı halini almıştır. Hatta sekiz yüzden fazla geminin bu limanda yer aldığı öne sürülmüştür.

XIV. asrın sonlarında Azerbaycan'dan ipek, baharat, tuz, gaz yağı ve birçok değerli eşya Rusya'ya, diğer Avrupa ülkelerine ve oradan da İran ve Suriye'ye gönderilmeye başlanmıştır. Azerbaycan ve Çin arasındaki ticari alışveriş, Azerbaycan ile Hindistan arasındaki baharat alışverişi ve İran'dan Azerbaycan'a getirilen ipek ticareti sayesinde devletlerarası bağlar daha da güçlendirilmiştir ve Bakü başlıca ticaret merkezi halini almıştır. Moskova ve Azerbaycan arasındaki diplomatik ilişkiler gelişmiş ve bunun neticesinde de antlaşmalar imzalanmıştır. XV. yüzyılda Bakü'de ve Şemâhî'de büyük iri gümüş sikkelerin varlığı saptanmıştır.

XV. asrın sonlarına doğru Hazar yolunun önem kazanmasıyla Bakü limanı eski önemini kaybetmiştir. Nadir de olsa bazı tüccarlar yine bu limanı kullanmaya devam etmişlerdir.

Şirvânşâhlar sarayında vezirler büyük bir nüfuza ve etkiye sahip olmuşlardır. Hatta her vezirin kendine ait bir divanı bulunmakta ve bu divanda yönetimin ve şehrin

10 Sara Aşurbeyli, *Şirvânşâhlar Devleti*, s. 4.

11 Sara Aşurbeyli, "Şirvânşâhlar" *DiA*, XXXIX. Cilt, 2010, s. 213.

bütün konuları ele alınıp ilgili görüşmeler yapılmaktadır.¹² Taş ustaları, hattatlar, mimarlar, halıcılar ve kuyumcular gibi sanat erbaplarından oluşan tüccarlar grubu da şehirde yüksek mevkide kabul edilmiş ve şehrin yönetiminde de söz sahibi olmuşlardır.

Sulama tesisleri, su ile teçhiz eden kanal ve pınar sistemi oluşturulmuştur. Birçok hamam inşa edilmiştir.¹³ Çin resimlerinin tesiri ile çini kaplar yapılmıştır.¹⁴ Oluşan bu etkileşimin ticari alışveriş sonucu oluştuğunu ileri sürebiliriz.

I. Halîlullâh Hân zamanında yapılan ve Azerbaycan mimarlığının en güzel örneklerinden olan minareli mescit ve Seyyid Yahyâ'nın türbesi Şîrvânşâhlar sarayı içerisinde yer almaktadır.¹⁵

XIV. ve XV. asırda Azerbaycan'da Ahîlik önemli bir konuma sahip olmuştur. Ancak Safeviyye tarikatından olan dervişlerin Azerbaycan halkını tarım işlerinden uzaklaştırmaya çalışmışları, halkın vergi vermesini engellemeleri ve kendilerinin de sadece ibadetle meşgul olmaları Ahîlik teşkilatının düzenini bozmuştur.¹⁶

Şîrvân'da şeriat esaslarına göre hukuki işlemler yapılması dinle hukuk arasında güçlü bir bağın olduğunu göstermektedir. Şîrvân'da halkın ve âlimlerin birçoğunun Sünnî olmasının yanı sıra farklı mezhepler de yer almıştır. XIV. asrın sonlarında ve XV. asrın ortalarına kadar Bakü merkez olmak üzere bir şî'a tarikatı olan Hurûfilik¹⁷ diğer bölgelere de yayılmaya başlamıştır.¹⁸

3. İLMÎ VE EDEBÎ DURUM

Şîrvânşâhlar devri savaşlarla dolu olmasına rağmen Sultanların ilim ve sanat erbabına verdikleri önem küçümsenmeyecek kadar büyüktür. Şeyh I. İbrahim (1382/1417) Şîrvân'da Fars şairi Kâtibî-i Turşîzî'nin bir şiirine on bin kızıl dinar hediye etmesi şiire verdiği önemi göstermektedir. Fezlullâh Na'îmî-i Esterâbâdî

12 Sara Aşurbeyli, *Bakü Şehrinin Tarihi*, s. 125.

13 Ziya Valişov, *Bir İslam Şehri Bakü*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2008, s. 35.

14 Sara Aşurbeyli, *Bakü Şehrinin Tarihi*, s. 114.-115-117-119120-126.

15 Sara Aşurbeyli, *Bakü Şehrinin Tarihi*, s. 159.

16 Şahî Ahmadoğlu, *Azerbaycan'da Şiiliğin Yayılma Süreci*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005, s. 99.

17 Hüsameddin Aksu, "Hurûfilik" *DİA*, XVIII. Cilt, 1998, s. 408-412.

18 Sara Aşurbeyli, *Bakü Şehrinin Tarihi*, s. 176.

(1386) Bakü ve Şirvân'da yaşamıştır. Türkçe, Arapça ve Farsça şiirler kaleme almış olan şair, düşünür ve mütefekkir İmameddîn Nesimî Bakü'de yaşamıştır. XIV. asırda Bakü'de yaşamış olan Muhammed b. Maḥmûd'un "*Nefâisu'l-funûn*" adlı eseri bulunmaktadır. XIV. asrın sonu ve XV. asrın başlarında Azerbaycan'ın değerli âlimlerinden biri olan 'Abdurreşîd b.Salih b.Nûrî'nin 1403 yılında coğrafya alanında yazmış olduğu "*Telhisu'l-âsâr ve 'acâibu'l-meliku'l-ḳahhâr*" adlı eseri bulunduğu döneme ışık tutmaktadır.¹⁹

Sultan I. Halîlullâh Hân'a çokça sayıda kaside, methiye ve mersiye yazmış olan Bedr-i Şirvânî otuz yıl süresince hem sarayda yaşamış hem de büyük değer görmüştür. XV. asırda Bakü'de Sultan I. Halîlullâh Hân'ın sarayında yaşamış olan değerli âlim, filozof, Yakın ve Orta doğuda tanınan Halvetiyye tarikatının Pîr-i şânisi Seyyid Yahyâ-i Şirvânî'dir. Türkçe, Arapça ve Farsça eserler kaleme almıştır.²⁰

Sultan I. Halîlullâh Hân'ın sarayında çok sayıda şairin ve âlimin yaşamış olması Sultanın ilme ve sanata ne kadar çok değer verdiğinin en büyük delilidir.

4. HALVETİYYE TARİKATI

Tarihte isim yapmış olan tarikatların çoğu, adlarını kurucularının isimlerinden veya nisbelerinden almışlardır. Halvet, "Tasavvufta, günahlardan kaçınmak, ibadetle daha çok meşgul olmak için ıssız yerlerde yaşamayı tercih etmek" anlamına gelmektedir.²¹

Halvetiyye'nin ilk şeyhi ve kurucusu Ebû 'Abdullâh Sirâceddîn 'Ömer b. Ekmeleddîn el-Halvetî'dir (öl.750). Ebû 'Abdullâh Sirâceddîn, Lâhîcân'da dünyaya gelmiştir. Daha sonra Hârezm'e giderek Şeyh Ahî Muhammed b. Nûru'l-Halvetî'ye intisap etmiştir ve Şeyh Ahî Muhammed'in vefatından sonra postnişini olarak irşâd makamına oturmuştur.²² Tasavvufta önemli bir konuma sahip olan "halvete çekilme" Halvetî tarikatı için bir ilke haline gelmiştir. Ebû 'Abdullâh Sirâceddîn 'Ömer b.

19 Sara Aşurbeyli, *Bakü Şehrinin Tarihi*, s. 173–175–176–180–181

20 Sara Aşurbeyli, *Şirvânşâhlar Devleti*, s. 122.

21 Süleyman Uludağ, "Halvet", *DİA*, XV. Cilt, 1997, s. 386.

22 Cemâleddîn Mahmûd el-Ḥulvî, *Lemezât-ı Ḥulviyye*, Haz. Mehmet Serhân Tayşi, Semerkand, İstanbul, 2013, s. 338.

Ekmeleddîn, daimi olarak halvet çıkardığından dolayı tarikatının adı “Halvetiyye” olarak adlandırılmıştır.²³

Şeyh Ahî Muhammed b. Nûru'l-Halvetî ve Şeyh Şafiyyuddîn-i Erdebîlî²⁴ İbrahim Zâhid-i Geylânî'nin halifelerindendirler. Halvetîlik, Şeyh Ahî Muhammed b. Nûr ile başlamıştır. Şeyh Şafiyyuddîn-i Erdebîlî ile Safeviyye tarikatı ortaya çıkmıştır.²⁵ Şeyh Ebû 'Abdullâh Sirâceddîn 'Ömer'in vefatından sonra tarikatın başına geçen şeyhler; Şeyh Ahî Mîrem el-Halvetî²⁶, Şeyh 'İzzeddîn-i Türkmânî²⁷, Şeyh Şadreddîn Hıyâvî ve silsilenin devamcısı ve tarikatın Pîr-i şânîsi²⁸ Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî'dir.

Halvetiyye tarikatının Anadolu'da geniş kitlelere yayılması ve kabul görmesi Seyyid Yahyâ'nın Anadolu'ya gönderdiği halifeleri aracılığı ile olmuştur. Eğer bu değerli zat olmasaydı Halvetiyye tarikatı bu denli yaygın ve bilinen bir tarikat haline dönüşmezdi.

Anadolu'da Halvetî nisbesiyle tanınan ve Anadolu'ya ilk gelen sufi, İbrahim Zâhid-i Geylânî'nin müritlerinden olan Ahî Yûsuf el-Halvetî'dir (öl.708/1309).²⁹ Niğde'ye yerleşen Ahî Yûsuf el-Halvetî'nin müridi Şeyh 'İzzeddîn-i Türkmânî'dir (öl.790/1388).³⁰ Halvetîliği Amasya'ya getiren ve bu şehrin bir Halvetî merkezine dönüşmesini sağlayan kişi Pîr İlyâs'tır (öl.837/1434).³¹ Zikrettiğimiz bu değerli zatlardan sonra Anadolu'da Halvetiyye tarikatının gelişmesini ve yayılmasını sağlayan kişi Şeyh Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî'dir. Faydalandığımız kaynaklar ittifak ile Seyyid Yahyâ'nın on bine yakın müridinin bulunduğunu ve bunlardan üç yüz altmışının halifelik elde etmiş olduğunu zikretmektedirler. Muhammed-i Erzincânî (öl.879/1474), Molla 'Ali el-Halvetî (öl.867/1463), Dede 'Ömer Rûşenî (öl.892/1486), Habîb-i Karamânî (öl.902/1496) gibi değerli şahsiyetler Seyyid Yahyâ'ya intisap etmek için Anadolu'dan kalkıp Bakü'ye gelmişler ve sonra Anadolu'da tarikatı yaymak için görevlendirilendirilmişlerdir. Adlarını zikrettiğimiz

23 Cemâleddîn Mahmûd el-Ĥulvî, *Lemezât-ı Ĥulviyye*, s. 340.

24 Cemâleddîn Mahmûd el-Ĥulvî, *Lemezât-ı Ĥulviyye*, s. 321.

25 Reşat Öngören, “ Safeviyye”, *DİA*, XXXV. Cilt, s. 460

26 Cemâleddîn Mahmûd el-Ĥulvî, *Lemezât-ı Ĥulviyye*, s. 349.

27 Cemâleddîn Mahmûd el-Ĥulvî, *Lemezât-ı Ĥulviyye*, s. 359.

28 Abdurrahman-i Câmî, *Nefeĥâtü'l-Uns*, Haz. Lamî Çelebî, Emek Matbaası, İstanbul, 1980, s. 575.

29 Cemâleddîn Mahmûd el-Ĥulvî, *Lemezât-ı Ĥulviyye*, s. 324-325.

30 Cemâleddîn Mahmûd el-Ĥulvî, *Lemezât-ı Ĥulviyye*, s. 324-325.

31 Cemâleddîn Mahmûd el-Ĥulvî, *Lemezât-ı Ĥulviyye*, s. 378-379.

bu halifelerin büyük uğraşları sayesinde yayılma kısa zamanda etkisini göstermiş ve Halvetîlik Anadolu'daki en yaygın tarikat haline gelmiştir. O dönemde Halvetiyye tarikatı İzmir, Afyon, Karaman, Erzincan, Amasya ve Kastamonu gibi birçok ile yayılmıştır.³²

Halvetiyye tarikatında en etkin kişi olan Seyyid Yahyâ ömrünün kırk yıldan fazlasını tarikatın yayılması için harcamış ve bu uğurda büyük emek sarf etmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda da Halvetiyye tarikatını sistemleştirip kurumsallaştıran kişinin Seyyid Yahyâ olduğunu söyleyebiliriz. Onun nâm'ı Azerbaycan'ı aşp Anadolu, Tebriz, Hicaz, Yemen, Tunus, Cezayir, Fas, Balkanlar, Kudüs, Gazze, Bağdat, Ka'be, Suriye, Mısır, Kahire, Şam, Trablusgarp, Afrika, Habeşistan, Güney Asya ülkelerine kadar ulaşmıştır. Halvetiyye tarikatı XV. asrın sonlarına doğru çeşitli şubelere ve kollara ayrılmıştır.

- 1- Rûşeniyye Kolu (Dede 'Ömer Rûşenî - öl.892/1486)
- 2- Cemâliyye Kolu (Şeyh Mehmet Çelebi Cemâlî – öl.899/1494)
- 3- Ahmediyye Kolu (Ahmed Şemseddîn i- Marmaravî – öl.910/1504)
- 4- Şemsiyye Kolu (Şeyh Şemseddîn Ahmed-i Sivasî – öl.1006/1597)

1. Rûşeniyye kolundan Demirtaşıyye, Gülşeniyye.

Gülşeniyye kolundan Sezâiyye, Hâletiyye.

2. Cemâliyye kolundan Sünbülüyye, Şa' bâniyye, Bahşıyye.

Şa' bâniyye kolundan Karabâşşıyye.

Karabâşşıyye kolundan Nasûhiyye, Bekriyye.

Nasûhiyye kolundan Çerkeşıyye.

Çerkeşıyye kolundan Halîliyye, İbrâhimiyye.

Bekriyye kolundan Kemâliyye, Hafeniyye, Semâniyye.

Hafeniyye kolundan Tîcâniyye, Derderiyye.

Derderiyye kolundan Sâviyye.

3. Ahmediyye kolundan Ramazaniyye, Sinâniyye, Uşşâkiyye, Mısıriyye.

Uşşâkiyye kolundan Cemâliyye.

Cemâliyye kolundan Salâhiyye, Câhidiyye.

32 Abdurrahman-i Câmî, *Nefehâtü'l-Uns*, s. 575; Taşköprüzâde Ahmed, *Şakâiku'n-Nu'mâniyye*, Haz. Mehmed Mecdî, Daru't-Tıbaatu'l-amire, İstanbul, 1853, s. 287; Mustafa Nazmî Efendi, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat*, s. 83.

Sinâniyye kolundan Muslihiyye.

Muslihiyye kolundan Zehriyye.

4. Şemsiyye kolundan Sivâsiyye.

Ramazaniyye kolundan Cihângiriyye, Buhûriyye, Raûfiyye, Cerrâhiyye, Hayâtiyye.³³

4.1. Halvetî Tarikatını Destekleyen Osmanlı Padişahları

Şeyh Alâeddîn Rûmî, Fatih Sultan Mehmed Hân'ın daveti üzerine Edirne'ye gelmiş ve burada irşad faaliyetinde bulunmuştur.³⁴ Şeyh Habib-i Karamânî, Fatih Sultan Mehmed Hân'ın hocası olan Akşemseddîn Hazretlerinin hizmetinde ve sohbetinde bulunmuştur.³⁵ Şeyh Pîr Muhammed-i Erzincânî, Fatih Sultan Mehmed Hân'ın daveti üzerine İstanbul'a gelmiş ve uzun bir süre Ayasofya Fatih Camiinde dersler vermiştir ve Fatih Sultan Mehmed Hân da defalarca Muhammed-i Erzincânî'nin sohbetinde bulunmuştur.³⁶

Sultan II. Bayezid'in Amasya'da sancak beyi olduğu dönemde Şeyh Çelebî Halife de Amasya'da irşad ile meşgul olmuştur. Sultan Bayezid, Şeyh Çelebi Halife'ye biad etmiştir.³⁷ Şeyh Sümbül Efendi, Sultan I. Selim döneminde halvetîliği yayma faaliyetinde bulunmuştur.³⁸ Sultan I. Selim, Şeyh İbrahim-i Gulşenî'nin sohbetinde bulunmuş ve şeyhe değer vermiştir.³⁹ Şeyh Sinan-i Erdebîlî, Sultan Süleyman'ın döneminde Ayasofya'da zikir ve tarikat usullerini uygulamaya başlamıştır.⁴⁰ Şeyh Köse Muhyiddîn Efendi ve Şeyh Sinan Efendi, Sultan III. Murad Hân döneminde halvetîliği yayma faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Sultan III. Murad Hân, Merkez Efendi'nin türbesini ziyarete gitmiş ve burada Şeyh Sinan Efendi'nin sohbetini dinlemiştir.⁴¹ Şeyh Abdulahad en-Nûri-i Sîvasî, Sultan III. Mehmed tarafından İstanbul'a davet edilmiştir.⁴² Şeyh Mahmud Dede, Sultan I. Ahmed Hân döneminde

33 Sadık Vîcdanî, *Tomar-ı Turuk-ı Âliyye'den Tarikatlar ve Silsileleri*, Haz. İrfan Gündüz, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1995, s. 189-251.

34 Cemâleddîn Mahmûd el-İşlûvî, *Lemezât-ı İşlûviyye*, s. 391.

35 Cemâleddîn Mahmûd el-İşlûvî, *Lemezât-ı İşlûviyye*, s. 392.

36 Cemâleddîn Mahmûd el-İşlûvî, *Lemezât-ı İşlûviyye*, s. 402.

37 Cemâleddîn Mahmûd el-İşlûvî, *Lemezât-ı İşlûviyye*, s. 412.

38 Cemâleddîn Mahmûd el-İşlûvî, *Lemezât-ı İşlûviyye*, s. 430.

39 Cemâleddîn Mahmûd el-İşlûvî, *Lemezât-ı İşlûviyye*, s. 506.

40 Cemâleddîn Mahmûd el-İşlûvî, *Lemezât-ı İşlûviyye*, s. 428.

41 Cemâleddîn Mahmûd el-İşlûvî, *Lemezât-ı İşlûviyye*, s. 452,461.

42 Sadık Vîcdanî, *Tomar-ı Turuk-ı Âliyye'den Tarikatlar ve Silsileleri*, s. 251.

halvetîliği yaymakla meşgul olmuştur.⁴³ Sultan III. Ahmed Hân gördüğü rüya üzerine Şeyh Nûreddîn Muhammed el-Cerrâhî için dergâh yaptırmıştır.⁴⁴ III. Osman, Şeyh Ahmed-i Raûfî'nin yanına giderek vaazını dinleyip hayır dualarını almıştır.⁴⁵ Şeyh İbrahim Efendi, Sultan Abdülaziz döneminde büyükelçilik göreviyle Kaşgar'dan İstanbul'a gelmiş ve Sultan II. Abdülhamit Hân döneminde de Delhî'ye görevli olarak gitmiştir.⁴⁶

4.2. Halvetîliğin Osmanlı topraklarında yayılma nedenleri

Safeviyye tarikatının Piri, Şeyh Şafiyyuddîn-i Erdebilî'dir ve bu tarikat Şeyh Şafiyyuddîn-i Erdebilî tarafından Azerbaycan'ın Erdebilî şehrinde kurulmuş ve yayılmıştır. Erdebilî'nin şeyhi Zâhidiyye tarikatının kurucusu olan İbrâhim Zâhid-i Geylânîdir vefatından sonra silsilesi Halvetiyye ve Safeviyye olarak iki ayrı tarikat haline dönüşüp devam etmiştir.

Safeviyye tarikatının başlangıç dönemine baktığımızda sünnî kökenli ve ehl-i beyt sevgisi ön planda olan tarikat iken Hâce Alî zamanında Şî'ilik mezhebine yöneliş başlamış ve zamanla daha çok güçlenen tarikat, Şah İsmail tarafından şî'a mezhepli bir devlet halini almıştır (1501–1736)⁴⁷. Şî'a mezhebi, halka kabul ettirilmiş ve böylece yayılma başarılmıştır. Safevîler, Osmanlı topraklarında da bu nüfuzlu yapıyı oluşturmayı başarmış ve Osmanlı Devleti için büyük bir tehlike haline gelmiştir.

Osmanlı da bu tehlikeyi durdurmak için kendi topraklarında Halvetiyye tarikatının yayılmasını desteklemiş ve bunu da başarmıştır. Bu başarıyı şu gerekçelerle sıralayabiliriz: Her iki tarikatında başlangıçta aynı özelliklere sahip oluşu, her iki tarikatta da var olan Ehl-i beyt sevgisi ve her iki tarikatın da başlangıçta Sünnî oluşu Halvetîliğin Osmanlı topraklarında yayılmasını sağlamıştır. Böylece Osmanlı bu denge politikasıyla, Safevîlerin, Osmanlı halkını Ehl-i beyt sevgisiyle kendi saflarına çekip devlete karşı tehlike oluşturmalarını önlemeye çalışmıştır. Osmanlı Devleti aynı mantıki yollar ile bu sorunu bertaraf etmemiş olsaydı şî'a mezhebini Osmanlı

43 Cemâleddîn Mahmûd el-Ĥulvî, *Lemezât-ı Ĥulviyye*, s. 464.

44 Sadık Vîcdanî, *Tomar-ı Turuk-ı Âliyye'den Tarikatlar ve Silsileleri*, s. 236.

45 Sadık Vîcdanî, *Tomar-ı Turuk-ı Âliyye'den Tarikatlar ve Silsileleri*, s. 235.

46 Sadık Vîcdanî, *Tomar-ı Turuk-ı Âliyye'den Tarikatlar ve Silsileleri*, s. 223.

47 Reşat Öngören, "Safevîler" *DiA*. XXXV. Cilt, 2008, s. 460–461.

topraklarında yayılmasına engel olamazdı⁴⁸. Seyyid Yahyâ'nın müritleri aracılığıyla Osmanlı Devleti'nin Safevîlere karşı zafer kazanmasında etkin bir rol oynamış olduğunu söyleyebiliriz.

Safevîler'in, Şirvânşâhlar ülkesini ele geçirmesi Halvetiyye tarikatına büyük darbe vurmuştur. Bu sebeple Halvetiyye Anadolu'da gelişirken İrân'da gelişme kaydedememiştir.⁴⁹ Bu tarikatın kurucusunun da bu tarikatı yayan kişilerin de Türk olması dikkate değerdir.

XVII. asırda Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâme*'sinde Bursa'da 17 Halvetî tekkesi olduğunu belirtmiştir.⁵⁰ XIX. Yüzyılda Tabîbzâde Mehmed Şükrü tarafından yazılan *Mecmua-yı Tekâyâ* da İstanbul'da 89 Halvetî tekkesi olduğunu belirtmiştir.⁵¹ Amasya'da 17 Halvetî tekkesi ve 18 Halvetî türbesi olduğu kaydedilmiştir.⁵² Bu bilgiler Halvetîliğin Anadolu'da etkin bir tarikat haline geldiğinin ispatıdır. Halvetîlik sadece Anadolu'da değil birçok İslâm ülkesinde de yayılmıştır. İbrahim-i Gulşenî için Kahire'de Yavuz Sultan Selim tarafından bir zaviye inşa ettirilmiştir. Mısır'daki en kalabalık zaviyelerden biridir. Bu noktadan da Cezayir, Tunus, Hicaz, Limni, Selanik, Ohri, Dimaşk, Mekke, Medine, Gazze, Fransa, Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk ve Endonezya gibi coğrafyalarda yayılmıştır.⁵³

48 Mustafa Aşkar, "Bir Türk Tarikatı Olarak Halvetiyye'nin Tarihi Gelişimi ve Halvetiyye Sisilesinin Tahlili", *AÜİFD*, XXXIX. Cilt, 39. Sayı, 1999, s. 548.

49 Mustafa Nazmî Efendi, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat*, s. 83.

50 Mehmet Rıhtım, *Seyyid Yahyâ-i Baküvî ve Halvetîlik*, Kısmet Matbaası, Bâkû, 2005, s. 205

51 Mustafa Aşkar, *Mehmet Salih Efendi'nin Rehber-i Tekâyâsı*, TDV Kütüphanesi, Ankara 2000, s. 129-151.

52 Abdulhamit Budak, *Bir Şehir Bir Tarikat Amasya ve Halvetîlik*, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya, 2015, s. 83.

53 Cemâleddîn Mahmûd el-Ĥulvî, *Lemezât-ı Ĥulviyye*, s. 606.

BİRİNCİ BÖLÜM

YAHYÂ-İ ŞİRVÂNÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1. HAYATI

1.1. Adı ve Mahlası

Tam adı, Seyyid Celâleddîn Yahyâ b. Seyyid Bahâuddîn eş-Şîrvânî el-Baküvî'dir.⁵⁴ Şîrvân'a bağlı Şemâhî'de doğduğu için Şîrvânî ve Şemâhî diye, Bakü'de hayatının kırk yıllık gibi uzun bir dönemini geçirmesi ve bu şehirde de vefat etmiş olması Baküvî diye anılmasına yol açmıştır.⁵⁵ Bu çalışma esnasında müellifin, eserlerinde Şîrvânî ve Baküvî nisbelerini kullandığına tesadüf edilememiştir. Şîrvânî ailesi Seyyid lakabıyla bütün tarih boyunca anıla gelmiştir. Şîrvânî dizelerinde ve beyitlerinde "Seyyid" mahlasını kullanmıştır. İncelemelerimiz neticesinde Şîrvânî, *Ğazeliyyât'ın* tümünde ve *Menâkıb-i Emîru'l-mü'mînîn Âli, Risâle-i Eṭvâru'l-ḳulûb, Şerḥ-i esmâ-i şemâniye, Menâzilu'l-âşîḳîn* adlı eserlerinde "Seyyid" mahlasını kullanmıştır. Şîrvânî, *Keşfu'l-ḳulûb*⁵⁶, *Risâle-i Esrâru'l-vuṣû*⁵⁷, *Rumûzu'l-işârât*⁵⁸ adlı nesir eserlerinin sonunda adını "Yahya el-Hüseynî" yazarak Peygamber soyundan geldiğini ve Seyyid olduğunu vurgulaması dikkate değerdir. Seyyid "Hazret-i Muhammed'in torunu Hz. Hüseyin'in neslinden gelenler için kullanılmaktadır."⁵⁹

Seyyid mahlasını kullandığı Gazellerinden birkaç örnek beyit vermenin gerekli olduğu düşüncesindeyiz.

چو سید جان شیرین را فدا کن که تا از دوست یابی قدر وجاهی

54 Sadık Vîcdanî, *Tomar-ı Turuk-ı Âliyye'den Tarikatlar ve Silsileleri*, s. 176.

55 Mehmet Rıhtım, *Seyyid Yahyâ-i Baküvî ve Halvetîlik*, s. 17.

56 Yahya-i Şîrvanî, *Keşfu'l-ḳulûb*, Yz. Manisa Ktp, No 2906, yp. 31b.

57 Yahya-i Şîrvanî, *Risâle-i Esrâru'l-vuṣû*, Yz. Manisa Ktp, No 2906, yp. 46b.

58 Yahya-i Şîrvanî, *Rumûzu'l-işârât*, Yz. Manisa Ktp, No 2906, yp. 53a.

59 Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I. Cilt, Meb, İstanbul, 1993, s. 713.

*Dosttan kıymet ve bir makam bulmak için Seyyid gibi tatlı canı feda et.*⁶⁰

چو سید جام وحدت گر کنی نوش پس آن گه شاه یکتا را بدانی

*Eğer Seyyid gibi vahdet kadehini içersen ancak o zaman şah-ı yektayı bulursun.*⁶¹

غم او قوت جان سید شد جان بشکرانه در میان خوشتر

*Onun gamı Seyyid'in canının azığı oldu. Canın şükrederek feda olması ne hoş.*⁶²

Seyyid Yahyâ, *Kıssa-i Mansûr*, *Menâzilu'l-âşîkîm* ve *Fî şalavâtî'n-nebî* adlı eserlerinde de “Yahyâ” adını anmıştır. Bu zikredilen eserler dışındaki diğer eserinde “Yahyâ” adını kullandığına tesadüf edilememiştir.

خمش یحیی که تو اسرارِ مردان که نتوان گفت یکی را از هزاران

*Sus, Yahya sen Hak erlerinin sırlarının binde birini söyleyemezsin.*⁶³

Fî şalavâtî'n-nebî adlı eserinde kendisini “Yahyâ-i Hâşimî” olarak adlandırmıştır. Hz. Peygamber'in soyu Hâşimoğulları'na dayanmaktadır.⁶⁴ Elde edilen bu bilgi neticesinde şu kanıya varabiliriz ki Seyyid Yahyâ'nın “Hâşimî” nisbesini kullanmasının sebebi Hz. Peygamber ile aynı soydan olmayı arzulamasıdır zira şiirinde de bunu vurgulamıştır.

یحیی هاشمی بی عمل و مفلس و بیر مانده در روز و شبان در ید غم هاش اسیر

*Yahyâ Hâşimî, amelsiz, âciz ve ihtiyardır. Gece gündüz gamların elinde esir kaldı.*⁶⁵

1.2. Doğumu

Seyyid Yahyâ, Azerbaycan sınırları içerisinde yer alan Şirvân (Şervân, Şîrvân)⁶⁶ vilayetinin Şemâhî⁶⁷ (شماخی) nahiyesinde varlıklı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Hala günümüzde Azerbaycan'da Kafkas'ın güneydoğusunda böyle bir yerleşim yeri bulunmaktadır.⁶⁸

60 Bk. s. 89; *Gazel* 2/6; krş. s. 58.

61 Bk. s. 89; *Gazel* 3/7; krş. s. 59.

62 Bk. s. 90; *Gazel* 5/6; krş. s. 59.

63 Bk. *Kıssa-i Mansûr*, s. 86/68; krş. s. 56.

64 Casim Avcı, “Kureyş” *DİA*, XXVI. Cilt, 2002, s. 443.

65 Yahya-i Şirvânî, *Fî şalavâtî-n nebî*, Yz. Manisa Ktp, No 2906, yp. 194a/1.

66 W. Barthold, “Şirvân” *İA*, XI. Cilt, 1979, s. 571.

67 Abdurrahman-i Câmî, *Nefehâtü'l-Uns*, s.574; Cemâleddîn Mahmûd el-Hulvî, *Lemezât-ı Hülviyye*, s.380; Taşköprüzâde Ahmed, *Şakâiku'n-Nu'mâniyye*, s.287; Muhammed Ali Terbiyet, “Seyyid Yahyâ-i Şirvânî”, *Danışmendân-i Azerbaycan*, Matbaa-i Meclis, Tahrân, 1314, s. 400.

Seyyid Yahyâ'nın doğum tarihi hakkında elimizde varolan kaynaklarda kesin bir bilgi yer almamaktadır. Müellif, *Rumûzu'l-işârât*⁶⁹ adlı eserinin sonunda eserin yazılış tarihi hakkında (h.837) bilgi vermiştir. Bize ışık tutabilecek diğer bir yazar Nazmî Efendi'dir.⁷⁰ Nazmî Efendi, Seyyid Yahyâ'nın kırk seneden fazla Bakü'de bulunduğunu ve Bakü'de kendisine intisap eden talebeleri yetiştirdiğini nakletmiştir. Seyyid Yahyâ'nın Bakü'de h.870 tarihinde vefat etmiş olması, Bakü'ye 830/1426 tarihinde geldiğini ve kırk sene bu şehirde yaşamış olduğunu açıkça göstermektedir. Bu bilgiler ışığında diyebiliriz ki müellifimiz XIV. asrın sonlarında veya XV. asrın başlarında dünyaya gelmiştir. Tam tespiti anlaşılmamakla beraber *Hasan-i Enûşe*, Seyyid Yahyâ'nın doğum tarihinin h.813 olduğunu ileri sürmektedir.⁷¹ Bu kaynağa göre oldukça genç yaşta vefat etmiştir. Ancak müellifin *Beyânu'l-İlm* adlı eserinden de anlaşıldığı üzere genç yaşta vefat etmemiş olduğu anlaşılmaktadır.

رسیده عمر تا هفتاد و هشتاد تو از بغض و عداوت کرده فریاد⁷²

“ Ömrün yetmişe seksene ulaşana kadar buğzla düşmanlıkla feryat ettin”.

Seyyid Yahyâ, çocukluk dönemini ve gençlik yıllarını Şemâhî'de geçirmiştir. Küçüklüğünden itibaren tarikata ve tasavvufa büyük bir ilgi duyması⁷³ ve bu arzusun giderek daha da artması babasıyla arasında birtakım sorunlar çıkmasına sebep olmuştur. Bu sorunların çıkışındaki asıl sebep, babasının oğlundan işlerin başına geçmesini istemesidir. Ancak oğlu bütün vaktini dergâhta dervişler ile birlikte geçirmesi, sûfiler ile erba'în'e girmesi ve bunun neticesinde de sûfiler ile birlikte oluyor diye laf çıkması ve üstelik Şeyh Şadreddîn'e biad etmek istediğini söylemesi, babasını daha da huzursuz etmiştir. Her ne kadar babası onun tarikata girmesini engellemeye çalıştıysa da başarılı olamamıştır, hatta kendisi de tasavvuf ehline dâhil olmuştur.⁷⁴

68 Mustafa Aydın, “ŞİRVÂN”, *DİA*, XXXIX. Cilt, 2010, s. 204.

69 Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî, *Rumûzu'l-işârât*, Yz. İÜMK FY 954 (Halis Ef. 8194), yp. 19a.

70 Mustafa Nazmî Efendi, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat*, s.258.

71 Hasan-i Enûşe, “Yahyâ-i Şîrvânî”, *Dânişnâme-i edeb-i Fârsî*, V. Cilt, Tahrân, 1382, s. 627.

72 Bk. *Beyânu'l-İlm*, s. 82/249; krş. s.52.

73 Cemâleddîn Mahmûd el-Ĥulvî, *Lemezât-ı Ĥulviyye*, s. 380.

74 Abdurrahman-i Câmî, *Nefehâtü'l-Uns*, s. 575; Taşköprüzâde Ahmed, *Şakâiku'n-Nu'mâniyye*, s.287; Cemâleddîn Mahmûd el-Ĥulvî, *Lemezât-ı Ĥulviyye*, s.383–384; Meryem Mustafayeva, *Uluslararası Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî ve Halvetilik Sempozyumu Bildiri Kitabı*, s.213.

Seyyid Yahyâ'nın Şeyh Şadreddîn'e biat etme nedeni ile ilgili bir menkıbe mevcuttur. Buna göre kendisi bir gece rüyasında Hz. Peygamberi görmüştür. Hz. Peygamber ona tavsiyelerde bulunmuş ve Şeyh Şadreddîn'i (öl.830) işaret ederek, "Bu senin manevi babandır ve ona biad eyle" demiştir. Gördüğü bu rüya üzerine Seyyid Yahyâ, Pîrzâde ile birlikte Şeyh Şadreddîn'in yanına gitmiştir ancak bu rüyasından hiç kimseye bahsetmediği için kimsenin de bu rüyadan haberdar olabileceğini düşünmemiştir. Şeyh Şadreddîn, "Peygamber'in manevi babandır diye işaret ettiği kişiye benziyor muyuz?" diye sorunca müellifimiz Şeyhin elini öpmüş ve ona intisap etmiştir.⁷⁵

Seyyid Yahyâ, Şeyh Şadreddîn'e canıgönülden bağlanmış ve şeyhinin hizmetinde bulunmuştur. Şeyhinin hem şer'i hem de ilmi bilgilerinden faydalanmıştır. Şeyhinin kızıyla da evlenerek damadı olmuştur. Şeyh Şadreddîn vefat etmeden önce bütün dervişlerini etrafına toplayıp vefatından sonra yerine Seyyid Yahyâ'ya tabi olmalarını ve kendi yerini ona emanet ettiğini bildirmiştir. Ancak Şeyh Şadreddîn vefat ettikten sonra yerine, dervişler Pîrzâde'yi şeyh olarak seçmişlerdir. Dervişlerin Pîrzâde'ye (öl.855) tabi olma sebeplerini şöyle sıralayabiliriz.

Pîrzâde'nin, Şeyh 'İzzedîn'in (öl.828) oğlu ve Şeyh Şadreddîn'in damadı olması, Pîrzâde'nin, Şeyh Şadreddîn'in ilk müridlerinden olması, yaşça Seyyid Yahyâ'dan büyük oluşu ve Pîrzâde'nin, Seyyid Yahyâ'nın tarikata yönelmesine vesile olan kişi olması itibarıyla Pîrzâde, dolaylı anlamda da olsa Seyyid Yahyâ'nın mürşîdi sayılması ve bunlara ilaveten her ikisinin de Şîrvânî olması diyebiliriz. Seyyid Yahyâ yaşadığı bu olayların sorun halini almaması için doğup büyüdüğü yeri terk etmek zorunda kalmıştır. Pîrzâde, çok kısa bir süre sonra Seyyid Yahyâ'ya irşad seccadesini sunmuş ancak o bunu kabul etmeyerek reddetmiştir. Seyyid Yahyâ otuzlu yaşlarında Şîrvân eyaletinin Şemâhî nahiyesine oradan da Bakü'ye gitmiştir.⁷⁶ Bu dönemde Şîrvânşâhlar devletinin başında I. Halîlullâh Hân (820–869) hüküm sürmekteydi. I. Halîlullâh Hân, tasavvufî faaliyetlerin devam ettirilmesi ve Safevîler'in Şîrvân'da yayılmalarını önlemek için Seyyid Yahyâ'yı Şîrvân'a davet etmiş ve bizzat onun için de sarayın yanındaki Keykubâd Mescid'ini inşa ettirmiştir. Müellifimiz kendisini

75 Cemâleddîn Mahmûd el-Ĥulvî, *Lemezât-ı Ĥulviyye*, s.381.

76 Cemâleddîn Mahmûd el-Ĥulvî, *Lemezât-ı Ĥulviyye*, s.384; Meryem Mustafayeva, *Uluslararası Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî ve Ĥalvetîlik Sempozyumu Bildiri Kitabı*, s.211.

çevresine o denli kabul ettirmiş ki genç yaşta sultan kendisini saraya davet etmiş ve ona değer vermiştir. Böylelikle bu mescit Halvetîliğin İslâm dünyasına açılan kapısı olmuştur.⁷⁷ Seyyid Yahyâ, Şîrvânşâhlar sarayında gördüğü ilgi ve alakaya karşılık olarak I. Halîlullâh Hân'a *Keşfu'l-kulûb* adlı eserini takdim etmiş ve eserinde bu şahı methetmiştir.

1.3. Tahsili

Eğitim ve öğretimini, Şemâhî'deki tekke ve medreselerde dönemin en değerli hocalarından dersler alarak tamamlamıştır. Seyyid Yahyâ, *Şifâu'l-esrâr* adlı eserinde hocalarından övgüyle bahsetmiştir.

Şeriatın ve İslâm'ın güneşi, üstadım, şeyhim diye bahsettiği kişi *Şeyhu'l-Ahsîketî*'dir. *Şeyhu'l-Ahsîketî*'den İslâm dininin esaslarını ve kurallarını öğrenmiştir. İslâm'ın ve Müslümanların şeyhi, ümmetin müftüsü, mütekellimin ve fasihlerin lisanı diye övdüğü hocası *Mevlânâ el-Gerderî*'den hitabet, fesahat ve belagat derslerini almıştır. Şeyhim, senedim, sünnetin ihyacısı ve bid'atın mahvedicisi diye övdüğü hocası *Mevlânâ Tâceddîn*'den hadis ve fıkıh derslerini aldığı kanısına varmaktayız. Şeyhim, üstadım, âlemde ulemanın meliki, imamu'l-humam, âlim ve âmil diye övdüğü hocası *Mevlânâ Kutbeddîn es-Serâbî*'den akaid ve kelâm ilmini öğrenmiştir Bu değerli hocalardan hadis, tefsîr, kelâm, fıkıh derslerini bu ilimlerin yanı sıra Arapça, Farsça, mantık, edebiyat gibi dersleri de okumuştur.

Eserlerinde geçen ayet, hadis, kullandığı Arapça kelimeler, terkipler ile cümleler iyi bir eğitim aldığını göstermektedir.⁷⁸ Bu ilimler üzerine Farsça, Arapça ve Türkçe dilleriyle eser telif etmiş olması bunun en büyük delilidir. Hayatı boyunca öğrenmek ve öğretmeyi kendisine ilke edinmiştir.

77 Taşköprüzâde Ahmed, *Şakâiku'n-Nu'mâniyye*, s.287; Mehmet Rıhtım, “Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî” *DİA*, XLIII. Cilt, s.264; Mehmet Rıhtım, *Uluslararası Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî ve Halvetîlik Sempozyumu Bildiri Kitabı*, s.196.

78 Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî, *Şifau'l-esrâr*, Haz. Mehmet Rıhtım, 3. Baskı, Sufi Kitap, İstanbul, 2014, s. 68–69; Abdulhamit Budak, *Bir Şehir Bir Tarikat Amasya ve Halvetîlik*, s.83.

1.4. Kişiliği

Seyyid Yahyâ'nın çok küçük yaşlarından itibaren tasavvufa olan ilgisi onu şeri'at ilimlerine ve tarikat sırlarını öğrenmeye yönlendirmiştir. Daima Allah'a, "Bize de senden bir yakınlık nasip et" diyen Seyyid Yahyâ'nın bu duasını Cenab-ı Hakk'ın kabul etmiş olduğu görülmektedir. Bu konuyla ilgili bir menkıbe nakledilmiştir.⁷⁹

Kaynaklar ittifakla Seyyid Yahyâ'nın güzel ahlâkını, üstün faziletini, tasavvufa olan yoğun ilgisini ve kanaatkâr bir âlim olduğunu vurgulamıştır.⁸⁰ Onun etkileyici bir fiziğe ve nurlu bir çehreye sahip olduğunu ve kırk gün hücrelerinde halvette kalıp da dışarı çıktığı zaman yüzünün daha da nurlandığı ifade edilmiştir. Halîfelerinden Şeyh Manşûr Efendi: "Seyyid Yahyâ'nın halvetini her yirmi bir günde bir kere tekrarladığını zikretmiştir. Hatta bir tarihte onun ile birlikte erba'în'e girdiğini, on iki günde bir bu erba'în'i tekrarladığını ve sadece üç defa iftar ettiğini"⁸¹ söylemiştir.

Müellifimiz, tasavvufa dair edebi eserler ortaya koymuş olan değerli bir şeyhtir. Şiirlerinin hepsinde tasavvufî özellikler göze çarpmaktadır. Bu yüzden onu din ile ilgili şiirler yazmayan şairlerle mukayese etmek mümkün değildir. Tasavvufî şiirler dışında farklı konularda şiirler kaleme almamıştır.

Seyyid Yahyâ'da âlim, ârif, âşık ve şair sıfatlarını görmek mümkündür. O, ilahi sıfatlarla bütünleşen değerli bir insandır. Şiirlerinde genelde sade ve akıcı ibarelerle birlikte ilmi, felsefi, karışık ve zor ifade ve mazmunlar yer almaktadır. Şiirleri didaktik, lirik, irfani, derin, ince, hassas manalar ve poetik mısralardan oluşmaktadır. Eserlerinde Arapça kelimeler ve terkipleri çokça kullanmıştır. Nazım ve nesir eserler kaleme almıştır. Şiirleri soru cevap şeklindedir. Eserlerinde okuyucuya vermek istediği asıl tema aşk-i hakîkî'dir. Eserleri, okuyucunun bakış açısını derinleştirmek ve geliştirmek amaçlıdır. Hakk âşıklarının ve Hakk'a ulaşmaya çalışanların Hakk'a yolculuğa çıkması için bir rehberdir. Türkçe, Arapça ve Farsça şiirler yazmıştır. Kaleme aldığı eserlerinde tefsir, hadis, kelam, fıkıh ve diğer ilimlerden de faydalandığı açıktır. Birçok eser kaleme almıştır ve bu eserler mana içerisinde mana içermektedir. Kimi eserlerini karşılıklı bir diyalog üzerine şekillendirmiş olması

79 Cemâleddîn Mahmûd el-Ĥulvî, *Lemezât-ı Ĥulviyye*, s. 380.

80 Taşköprüzâde Ahmed, *Şakâiku'n-Nu'mâniyye*, 1558, s. 287

81 Cemâleddîn Mahmûd el-Ĥulvî, *Lemezât-ı Ĥulviyye*, s. 382.

okuyucuyu ikna etme amacındandır. Seyyid Yahyâ, Timurlular döneminde yaşamış olan şairlerin aksine şi'a imamı ve kerbela olayı ile ilgili manzumelere eserlerinde yer vermemiştir. Eserlerinde bunun aksine Peygamber'i ve dört halifeyi sırayla anmış ve onlara övgü dolu sözler söylemiştir.

Seyyid Yahyâ ile alakalı çeşitli menkıbeler muhtelif kitaplarda yer almaktadır. Menkıbe, çoğulu "menâkıb": "Evliyaların hayatlarının anlatıldığı eserlerdir. Bu eserler velilerin kerametlerini, hikmetli sözlerini, hâllerini, yaşayışını anlatır"⁸². Bu menkıbeler "Çovgan, Ayaklarının iyileşmesi"⁸³, kaybolması, Onu üzenlerin helak olması, Babasının Duası, Sakal Duası, Okçunun Tövbesi, Son Yemeği, Rüya da Görülmesi"⁸⁴ dir.

1.5. Vefatı

Kaynaklarda Seyyid Yahyâ'nın ölüm tarihi hakkında farklı bilgiler bulunmaktadır. Lamî'ye göre h.868/869⁸⁵, Taşköprüzade'ye göre h.868, Sadık Vicdanî ve Bursalı Mehmed Tâhir'e göre vefatı h.862⁸⁶, Hülvi'ye göre h.870⁸⁷ tarihinde vefat etmiştir. Seyyid Yahyâ'nın vefat tarihini şu menkıbeden faydalanarak belirleyebiliriz. Rivayete göre, kendisine uzun ömür için dua edenlere "Siz Halîlullâh Hân'a dua edin. Zira benim ömrüm onunkine bağlıdır". Zikredilen menkıbeden de anlaşılacağı üzere vefat edeceği zamanı haber vermiştir.⁸⁸ Seyyid Yahyâ'nın vefatı, sultanın vefatından dokuz ay sonradır. Bu bilgiye göre Seyyid Yahyâ'nın vefat tarihi h.870 Ramazan (1466 Nisan-Mayıs) olması gerekmektedir.⁸⁹

82 Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 6. Baskı, Ziraat Gurup Matbaacılık, Ankara, 2014, s. 329.

83 Taşköprüzâde Ahmed, *Şekaik-i Nu'mâniyye*, s. 287–288, Abdurrahman-i Câmî, *Nefehâtü'l-Uns*, s. 574.

84 Cemâleddîn Mahmûd el-Hulvî, *Lemezât-ı Hülviyye*, s. 381–388, Mehmet Rıhtım, *Seyyid Yahyâ-i Bakuvî ve Halvetîlik*, s. 26–28.

85 Taşköprüzâde Ahmed, *Şakâiku'n-Nu'mâniyye*, s. 288.

86 Sadık Vicdanî, *Tomar-ı Turuk-ı Âliyye'den Tarikatlar ve Silsileleri*, s.179; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire, Ankara, 2009, s. 224.

87 Cemâleddîn Mahmûd el-Hulvî, *Lemezât-ı Hülviyye*, s. 388.

88 Taşköprüzâde Ahmed, *Şekaik-i Nu'mâniyye*, s.288; Abdurrahman-i Câmî, *Nefehâtü'l-Uns*, s.575; Rıhtım, *Seyyid Yahyâ-i Bakuvî ve Halvetîlik*, s. 24.

89 Abdurrahman-i Câmî, *Nefehâtü'l-Uns*, s.575; Cemâleddîn Mahmûd el-Hulvî, *Lemezât-ı Hülviyye*, s. 387–388

Hulvî, eserinde Çelebi Halife'den bahsederken Seyyid Yahyâ'yı ziyarete gitmek için yola çıktığını ve Erzincanda Şeyh Muhammed-i Erzincanî ile karşılaştığını ve onunda Halife'ye onun çok yaşlandığını ve vefatının da yakın olduğunu söylemiş olduğunu nakletmiştir. Çelebi, Şirvân eyaletinin merkezi Bakü şehrine ulaştığında halkın bir yere doğru gittiğini görmüş ve bunun sebebini sormuştur. Onlarda Seyyid Yahyâ-i Şirvânî'nin vefat ettiğini söylemişlerdir.⁹⁰

نگوی راست عمرت شد به هشتاد درونت پر ز مکر و حيله افتاد⁹¹

“Yaşın seksene ulaştığı halde doğru söylemezsin. İçin tuzak ve hileyle doldu”.

Müellifin, *Beyânu'l-‘ilm* adlı eserinde zikretmiş olduğu bu beyitle yaşı hakkında bir kanıya ulaşabilmekteyiz.

O halde en doğru tarihin h.870/1466 olduğu kanısına varabiliriz. Seyyid Yahyâ'nın vefat tarihi Şah Kara Halîl'in Şirvân vilayetini, Sultan Hüseyin Baykara'nın Horasan'ı ve Sultan II. Mehmed Hân'ın Rum'u yönettikleri dönemdir.⁹²

Seyyid Yahyâ'nın kabri Bakü'de meclisin kible tarafındaki türbe içerisinde yer almaktadır. Türbe günümüze kadar ulaşmış ve Şirvânşâhlar Saray'ı müzesi içerisinde yer almaktadır.⁹³ Seyyid Yahyâ'nın Hângâhı Safevîler'in 1501'de Bakü'yü ele geçirmeleri sonucu tahrip edilmişse de Sultan III. Murad zamanında Osmanlıların Şirvân'ı fethetmesi sonucunda Özdemiroğlu Osman Paşa tarafından onartılmış ve girişine bir taç kapı yaptırılmıştır. Murad kapısı ya da Şark kapısı olarak da anılmaktadır. Dergâh, 1918'de Bolşeviklerin ve Ermenilerin Müslümanlara saldırıları esnasında yıkılmış daha sonraki zamanlarda etrafındaki mezarlarla tamamen yok edilmiştir.⁹⁴

1.6. Ailesi

Kaynaklar ittifakla Seyyid Yahyâ'nın soyunun yedinci İmam Mûsa Kâzım'a⁹⁵ (ö.183) dayandığını belirtmektedir. Müellifin babası Seyyid Behâuddîn, Şirvân Sultanı I. Halîlullâh Hân'ın (ö.870/1426) yanında Nakîbu'l-eşrâfîlik görevini

90 Cemâleddîn Mahmûd el-Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye*, s. 411.

91 Bk. *Beyânu'l-‘ilm*, s. 79/189; krş. 50.

92 Cemâleddîn Mahmûd el-Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye*, s. 387.

93 Tuğçe Tuna Kanar, “Köprülü Halvetî Dergâhı”, *Bakü'den Balkanlar'a Halvetîlik Sempozyum-1*, Tıbyan yayıncılık, Manisa 2015, s. 108

94 Mehmet Rıhtım, “Seyyid Yahyâ-i Şirvânî”, *DİA*, XLIII. Cilt, 2007, s. 264.

95 Mustafa Öz, “Mûsâ el-KÂZİM” *DİA*, XXXI. Cilt, 2006, s. 219–220.

üstlenmiştir.⁹⁶ Bu görev Hazret-i Peygamber'in sülâlesine mensup kişilerin işleriyle meşgul olan şahıs hakkında kullanılan bir tabirdir. Nakîbu'l-eşrâf Peygamber Hânedanı efradının umumi bir vasisi hükmündedir.⁹⁷

Seyyid Yahyâ hakkındaki bütün kaynaklar üç oğlu olduğunu söylemektedir. Şeyhin vefatından sonra büyük oğlu Pîrzâde Fethullâh ile Seyyid Yahyâ'nın halifesi Şeyh Pîr Şükrullâh (878/1473) arasında şeyhlik makamından dolayı sorun yaşanmıştır. Ancak Pîrzâde'nin ani ölümünden sonra Pîr Şükrullâh şeyhlik postuna oturmuştur.⁹⁸

İkinci oğlunun adının Emîr Gülle olduğu nakledilen bir menkıbeden anlaşılmaktadır.⁹⁹ Küçük oğlu Şeyh Nasrullâh, Kırım Hân'ının daveti üzerine Kırım'a giderek Nakîbu'l-eşrâflık görevini üstlenmiştir ve Halvetîliğin yayılmasında da büyük katkıları olmuştur.¹⁰⁰ Şeyh Nasrullâh 16.yy'da Kırım'a gitmiştir.

96 Cemâleddîn Mahmûd el-Hulvî, *Lemezât* s. 380; Sadık Vîcdanî, *Tomar-ı Turuk-ı Âliyye'den Tarikatlar ve Silsileleri*, s.178; Meryem Mustafayeva, *Uluslararası Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî ve Halvetîlik Sempozyumu Bildiri Kitabı*, s. 211.

97 M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II. Cilt, Meb, İstanbul, 1993, s. 647.

98 Abdurrahman-i Câmî, *Nefehâtü'l-Uns*, s. 576; Cemâleddîn Mahmûd Hülvî, *Lemezât-ı Hülviyye*, s. 388.

99 Cemâleddîn Mahmûd el-Hulvî, *Lemezât-ı Hülviyye*, s. 386.

100 Mehmet Rıhtım, “Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî”, *DİA*, XLIII. Cilt, s. 265.

2. ESERLERİ

Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî'nin yirmi iki eserinden on altısı Farsça, bir Türkçe ve beş Arapça eseri elde bulunmaktadır.

2.1. Menâzilu'l-âşîkîn

Manzum bir eserdir. Mesnevi tarzında yazılmıştır. 825 beyittir. Eserin dili Farsçadır. Eserde, tasavvuf yolundaki sâliklerin ulaşabileceği kırk menzilden bahsedilmiştir. Bunlar şöyle sıralanmıştır; niyet, inabet, tövbe, irade, cehd, murakaba, sabır, zikir ve fikir, nefse muhalefet, rıza, muvafakat, teslimiyet, tevekkül, züht, ibadet, vera, ihlâs, siddık, havf, reca, fena, beka, ayne'l-yakin, marifet, velayet, şevk, muhabbet, vahdet, yakınlık, üns, visal, keşif, huzur, tecrit, tefrit, inbisat, tahayyur, nihayet, tasavvuf ve yakınlığın yakınlığı.

Eser şöyle başlar:

به نام آن خداوندی که دایم به لطف فضل او هستیم قائم

Bu manzum eserin tercümesi Hasan Almaz ve tıpkıbasımı şekliyle Mehmet Rıhtım tarafından yapıpı neşredilmiştir.¹⁰¹

Tavsifi yapılan bu eser; Manisa Muradiye No: 2906, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphânesi, 19 Hk No: 2101 kayıtlı mecmuada *Menâzilu'l-âşîkîn* olarak kaydedilmiştir. *Menâzilu'l-âşîkîn* olarak adı zikredilen bu eser Nuruosmaniye Kütüphânesi No: 4904 kayıtlı mecmua'da *Çihil menâzil heft mekâm-Menâzilu's-sâbiķîn* isimlendirmeden kaynaklanan yanlışlıkla adlandırılmıştır.¹⁰² İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphânesi FY 954/HE. 8194, Üniversite Kütüphânesi FY 1127/HE. 7325 *Menâzilu's-sâbiķîn* olarak kaydedilmiştir.

101 Hasan Almaz, *Bakü'den Anadolu'ya Yansıyan Işık*, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2007, s. 120–185; Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî, *Risâleler II*, Haz. Mehmet Rıhtım, Kafkas Araştırmaları Enstitüsü, Azerbaycan, 2014, s. 12–47.

102 Ahmed Ateş, *İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1968, s. 369, 372, 374.

2.2. Risâle-i Keşfu'l-kulûb

Mensur olan bu eser 4 bölümden oluşmaktadır. Bu dört bölümde; akıl, kalp, ruh ve nefisten bahsedilmiştir. Seyyid Yahyâ, eserini bu dört husus hakkında yöneltilen sorulara cevap olarak kaleme almıştır. Müellif, bu eserini, Şirvânşâh Sultan'ı I. Halîlullâh Hân'a şu ifadeler ile sunmuştur. “Bu risaleyi yazma seabim yüce adalet emiri, âlemdeki tüm sultanların en şerefli si, Meliku'l-Mennân'ın hükmünün devam ettiricisi, Halîlu'r-rahman'ın adaşı Sultan Emîr Halîlullâh (Yüce Allah onu bütün âleme ve âlemdakilere yaydığı rahmetiyle en yüce makama çıkarsın). Günden güne artan devletinin itidali vasıtasıyla bulduğum güven ve yardım ile yazdım”.¹⁰³ Eserin dili Farsçadır.

Baş:

سپاس و ستایش بی حد و بی قیاس هر آن پادشاهی را که ... باب اول در معرفت عقل ...

Bu eserin tercümesi Hasan Almaz ve tıpkıbasımı neşreden Mehmet Rıhtım tarafından yapılmıştır.¹⁰⁴

Tavsifi yapılan bu eser; Manisa Muradiye No: 2906, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, 19 Hk No: 2101, Nuruosmaniye Kütüphanesi No: 4904, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi FY 954/HE. 8194 ve Atatürk Kitaplığı, No: 514 nolu külliyyatlar içerisinde yer almaktadır.

2.3. Rumûzu'l-işârât

Sultan I. Halîlullâh Hân, Seyyid Yahyâ'dan “Bize doğruyu göster” (Fâtîha, 6) ayetini açıklamasını istemiştir.¹⁰⁵ Seyyid Yahyâ da tasavvuf esaslarına göre Fâtîha suresinin 6. ayetinin açıklamasını *Rumûzu'l-işârât* adlı eserinde aktarmıştır. “Bu açıklamalar, tefsir kitaplarına bağlı kalınmadan gönle doğan açıklamalardır” dedikten sonra. “ O gün şöyle soruldu ki enbiya ve evliyaya nasıl olur da kendileri de “*Bizi doğru yola ilet*” deyip dilekte bulunurlar. Onlar zaten doğru yol üzere değiller mi ki bu doğru yolu istekte bulunurlar” diyerek sorulan diğer suale de cevap vermiştir. Mensur bir eserdir. Eserin dili Farsçadır.

103 Yahyâ-i Şirvânî, *Risâle-i Keşfûl-kulûb*, yz., Manisa Muradiye Ktp. 2906, yp. 4b.

104 Hasan Almaz, *Bakü'denn Anadoluya Yansıyan Işık*, s. 115–119; Seyyid Yahyâ-i Şirvânî, *Risâleler I*, Haz. Mehmet Rıhtım, Kafkas Araştırmaları Enstitüsü, Azerbaycan, 2014, s. 116–120

105 Yahyâ-i Şirvânî, Manisa Muradiye Ktp. 2906, *Rumûzu'l-işârât*, yz., yp. 47b

Baş:

سپاس و ستایش هر آن پروردگاری را که فاعل مختار است ...

Rumûzu'l-işârât, Hasan Almaz ve tıpkıbasımı neşreden Mehmet Rıhtım tarafından çevrilmiştir.¹⁰⁶

Tavsifi yapılan bu eser; Manisa Muradiye No: 2906, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, 19 Hk No: 2101, Nuruosmaniye Kütüphanesi No: 4904, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi FY 954/HE. 8194 yazma eserler katalogları içerisinde yer almaktadır.

2.4. Şerh-i Merâtib-i esrâri'l-ķulûb

Manzum bir eserdir. Mesnevi tarzında yazılmıştır. Tasavvuf yolunu takip edenler için yedi zorlu vadiden bahseder. Bu vadiler sırasıyla: “Kalp, aşk, marifet, istiğna, tevhit, hayret ve fakr-u fena” olarak zikredilmiştir ve her bölümde bir mertebe açıklanmıştır. Seyyid Yahyâ, bu mertebelerin her birine vadi adını vermiştir. Çorum nüshasına göre 424 beyittir. Eserin dili Farsçadır.

Eser şöyle başlar:

ابتدا کردم به توحیدیت زبان بی نشانی بی مکانی بی زمانی

Manzum olarak zikredilen bu eserin çevirisi Hasan Almaz ve tıpkıbasımı Mehmet Rıhtım tarafından yapılmıştır.¹⁰⁷

Tavsifi yapılan bu eser; Manisa Muradiye No: 2906, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, 19 Hk No: 2101, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi FY 954/HE. 8194, Üniversite Kütüphanesi FY 1127/HE. 7325 ve Nuruosmaniye Kütüphanesi No: 4904 kayıtlı mecmua’da *Heft vâdî* olarak adlandırılan eser *Şerh-i Merâtib-i esrâri'l-ķulûb* adlı eserdir.¹⁰⁸

106 Hasan Almaz, *Bakü'den Anadolu'ya Yansıyan Işık*, s. 77–99; Seyyid Yahyâ-i Şirvânî, *Risâleler I*, s. 72–97.

107 Hasan Almaz, *Bakü'den Anadolu'ya Yansıyan Işık*, s. 187–215; Seyyid Yahyâ-i Şirvânî, *Risâleler II*, s. 78–105.

108 Ahmed Ateş, *İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler*, s. 372.

2.5. Şerh-i Su‘âlât-i Gulşen-i esrâr

Seyyid Yahyâ'nın manzum bir eseridir. Burada ruh ve nefis, yürek ve sır, sıkıntı (ķabẓ) hali ve ferahlık (baş) hali, zaman, Hakk'a yakın olma ve Hakk'a uzak olma, gıybet, heves, ilm'e-l yakîn ve ayn'e-l yakîn gibi sekiz konuda sorulmuş olan tasavvufî soruların cevapları verilmiştir. Çorum nüshasına göre 563 beyittir. Eserin dili Farsçadır.

Baş:

به نام کردگار حکمت آموز ز علم او شب تیره شود روز
سؤال اولین این بود از ما که روح و نفس چه بود گو تو با ما

Bu eserin tercümesi yapıp neşredilmiştir.¹⁰⁹

Tavsifi yapılan bu eser; Manisa Muradiye No: 2906, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphânesi, 19 Hk, No: 2101, Nuruosmaniye Kütüphânesi No: 4904, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphânesi FY 954/HE. 8194, Millet Kütüphânesi, Ali Emiri - Farsça No: 1044, içerisinde yer almaktadır.

2.6. Şerh-i esmâ-i şemâniye

Manzum bir eserdir. Mesnevi tarzında yazılmıştır. Tasavvufî bir eser olup, Allah'ın; hayat, ilim, semî', basar, kudret, kelam, irade, beka gibi isim ve sıfatlarının manaları tasavvufî açıdan ele alınmıştır. Çorum nüshasına göre 310 beyittir. Eserin dili Farsçadır.

Baş:

ای سزاوار پرستش ذات حق ذات حق را کس نداند غیر حق

Bu yazma eser Hasan Almaz ve tıpkıbasımı neşreden Mehmet Rıhtım tarafından tercüme edilmiştir.¹¹⁰

Tavsifi yapılan bu eser; Manisa Muradiye No: 2906, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphânesi, 19 Hk No: 2101, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphânesi FY 954/

109 Hasan Almaz, *Bakü'den Anadolu'ya Yansıyan Işık*, s. 239-275; Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî, *Risâleler II*, s. 130-166.

110 Hasan Almaz, *Bakü'den Anadolu'ya Yansıyan Işık*, s.217-237; Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî, *Risâleler II*, s. 108-127.

HE. 8194/11, Üniversite Kütüphânesi FY 1127 HE. 7325 ve Nuruosmaniye Kütüphânesi No: 4904 kayıtlı mecmualar içerisinde yer almaktadır.

2.7. Ez taşârrufât-i Seyyîd Yahyâ ve ez kâşifât

Mensur bir eserdir. Hz. Peygamber: “Bir kimse âşık olur, iffet gösterir, aşk sırrını kimseye açmadan ölürse, şehit olarak ölür” mealindeki hadisinin şerhidir. Seyyid Yahyâ bu hadiste bahsedilen aşkın Allah aşkı olduğunu eserinde açıklar. Risâlenin adı, İstanbul Üniversitesi adlı nüshada eserlerin belirtildiği kapak listesinde, *Fî beyân-i taşârrufât-i Seyyîd Yahyâ ve mukâşafât* şeklinde kaydedilmiştir. Eserin dili Farsçadır. Bulunan yegâne nüshası: İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphânesi Fy.954/HE. 8194/11.

Baş:

قال النبى... من عشق و عفو مات مات شهيدا بدان و آگاه باش نکتهءحدیث نبوى گفته خواهد شد...

Adı geçen eserin çevirisi ve tıpkıbasımı Mehmet Rıhtım tarafından yapılmıştır.¹¹¹

2.8. Ğazeliyyât

Seyyid Yahyâ, 15 adet gazelinde ilahi aşk konusunu işlemiştir. Eserinde, dermanı olmayan bu aşkın, aslında Allah’ın sevdiği kullarına bir lütfu olduğunu söyler. Eserin dili Farsçadır.

Baş:

درد او می دان که هم درمان ماست این عطا در شان جان اولیاست

Ğazeliyyât adlı bu eser Farsçadan Türkçeye Hasan Almaz ve tıpkıbasımı neşreden Mehmet Rıhtım tarafından çevrilmiştir.¹¹²

Tavsifi yapılan bu eser; Manisa Muradiye No: 2906, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphânesi 19 Hk No: 2101, Nuruosmaniye Kütüphânesi No: 4904 kayıtlı mecmualar içerisinde yer almaktadır.

¹¹¹ Seyyid Yahyâ-i Şirvânî, *Risâleler I*, s.130-131.

¹¹² Hasan Almaz, *Bakü'den Anadolu'ya Yansıyan Işık*, s. 332-340; Seyyid Yahyâ-i Şirvânî, *Risâleler II*, s. 230-238.

2.9. Kışsa-i Manşûr

Ḥallâc-i Manşûr'un yaşadığı olayın anlatıldığı bu eser mesnevi şekliyle kaleme alınmıştır.¹¹³ Divâne, Cellâd ve Ḥallâc-i Manşûr arasında olan konuşmaları içeren bir eserdir. 72 beyitlik bir mesnevidir. Bulunan yegâne nüshası: İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphânesi Fy.954/HE. 8194/11.

Baş: در آن ساعت که بر منصور یک رنگ خلایق بی مهابا می زدند سنگ

Son: خداوندا بده توفیق آنم که بار عشق با منزل رسانم

Bu eser Mehmet Rıhtım tarafından tıpkıbasımı yapıp tercüme edilmiştir.¹¹⁴

2.10. Fi şalavâtî'n-nebî

Hız. Muhammed'e salât ve selam getirmenin önemini anlatıldığı bir eserdir. Eser mesnevi şeklinde kaleme alınmıştır. 24 beyittir. Eserin dili Farsçadır.

Baş:

خلقى کو ز عدم هستى ما کرد ظهور به هر اثبات خودش کرد جهان را پر نور

Bu eserin tercümesi yapıp neşredilmiştir.¹¹⁵

Tavsifi yapılan bu eser; Manisa Muradiye N0: 2906, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphânesi 19 Hk, No: 2101 kayıtlı külliyatlar içerisinde yer almaktadır.

2.11. Menâkıb-i Emiru'l-mu'minîn 'Alî Kerem-Allahu Vechehu

Hazreti 'Alî'nin faziletlerinden bahsedilmektedir. Eserde Seyyid Yahyâ, Hz. 'Alî'ye olan muhabbet ve bağlılığını içtenlikle anlatırken, ona inanmayanın kâfir olduğunu, onu sevenlerin ise kurtulacağını ifade eder. Manzum olarak, kaside tarzında tertip edilmiştir. 56 beyitten ibarettir. Eserin dili Farsçadır. Bulunan yegâne nüshası Manisa Muradiye No: 2906 kayıtlı mecmuadır.

Baş:

113 Ahmed Ateş, *İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler*, s. 374–375.

114 Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî, *Risâleler II*, s. 242–246.

115 Hasan Almaz, *Bakü'den Anadolu'ya Yansıyan Işık*, s. 326–327; Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî, *Risâleler II*, s. 224–225.

Bu eser Hasan Almaz tarafından tercüme edilmiştir.¹¹⁶

2.12. Risâle-i Etvâru'l-ğulûb

Manzum bir eserdir. Mesnevi tarzında yazılmıştır. Seyyid Yahyâ, bu eserinde kalbin tasavvuftaki yedi halinden ve özelliklerinden bahseder.

Eser şöyle başlar:

که او باشد جهان بان و جهان دار

به نام حق کنم آغاز گفتار

Kalbin tasavvuftaki önemi ve halleri anlatılır ve kalbin yedi hali olduğundan bahsedilmektedir. Bunlar: Sadr, kalp, şekâf, fuad, heyyetu'l-ğalb, süveyda ve behçetu'l-kalp'tir. Bu hallerin manzum bir tarzla tasavvufî açıklaması yapılmaktadır. Peygamber ve dört halifenin övgüsüne yer verilmiştir. Tavsifi yapılan bu eser; Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi 19 Hk, No: 2101, ve İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Fy.954/HE. 8194/11 *Risale-i Etvâru'l-ğulûb*, Manisa Muradiye No: 2906 ve Üniversite Kütüphanesi FY 1127/HE 7325 *Risale-i Etvâru'l-ğalb*, Nuruosmaniye Kütüphanesi No: 4904 *Etvâru'l-ğalb*, Millet Kütüphanesinde "Gulzâr-i seâdet" adıyla kayıtlı olan eserdir. Çorum nüshasında kayıtlı olan bu eser 402 beyittir. Eserin dili Farsçadır.

Bu eserin tercümesi Hasan Almaz ve tıpkıbasım şeklinde aktaran Mehmet Rıhtım tarafından yapılmıştır.¹¹⁷

2.13. Beyânu'l-ilm

Manzum bir eserdir. Mesnevi tarzında kaleme alınmıştır. Çorum nüshasına göre 286 beyittir. Eserin başlangıcında, ilim hakkındaki bir takım bilgilerden sonra, Peygamberi ve ilk dört halifeyi metheden manzumeler ve bazı şer'i ve tasavvufî öğütlere yer verilmiştir. Farzın başının Allah'ı bilmek ve tanımak olduğunu, bunun için de daima Allah'ı zikretmenin önemine vurgu yapılmıştır. Allah'ın, hasta kalplere ve gafillere şifa verip onları kendisine yönlendirdiği fikri işlenir. Tavsifi yapılan bu

116 Hasan Almaz, *Bakü'den Anadoluya Yansıyan Işık*, s. 328–331.

117 Hasan Almaz, *Bakü'den Anadoluya Yansıyan Işık*; s. 277–303; Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî, *Risâleler II*, s. 168–195.

eser; Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphânesi 19 Hk, No: 2101 *Risale fî beyânî'l-‘ilm*, Nuruosmaniye Kütüphânesi No: 4904 *Fî beyânî'l-‘ilm*, İstanbul nüshasında *Risâle der beyân-i ‘ilm*, Manisa nüshasında *Risale fî beyânî'l-‘ilm-i ledunni*, Üniversite nüshasında *Beyânu'l-‘ilm* adlı eser zikredilen adlar ile kaydedilmiştir. Eserin dili Farsçadır.

Baş:

به بسم الله كنم آغاز گفتار كه بى اين هيچ نتوان كرد رفتار

Bu eser Hasan Almaz ve tıpkıbasımını gerçekleştiren Mehmet Rıhtım tarafından tercüme edilmiştir.¹¹⁸

2.14. Mekârimu'l-ahlâk

Mensur bir eserdir. Seyyid Yahyâ'nın tasavvufî anlamda temizlik, kirlilik, abdestin ne olduğunu soran bir öğrencisine karşılık yazdığı bir risâledir. Eserin dili Farsçadır.

Baş:

شكر سپاس حكيمى را كه لطايف ملكوتى را ...

Bu mensur eserin tıpkıbasımı ve tercümesi Mehmet Rıhtım tarafından yapılmıştır.¹¹⁹

Tavsifi yapılan bu eser, yalnızca Atatürk Kitaplığı No: 514'ün içerisinde yer almaktadır.

Risâle-i Esrâru'l- vuzû

Seyyid Yahyâ, bu mensur eserinde, niyet, namaz, kalp, fakr ehli, salavat, duanın önemi ve takva ehlinde bahsetmiştir. “Mü'minin niyeti amelinden hayırlıdır” hadisi gibi bir takım hadislerle ve ayetlere eserinde yer vererek onları açıklamıştır. Eserin dili Farsçadır. 315 beyittir.

شكر و سپاس بى حد و بى قياس از حصر وعد هر آن مى قدیمی را كه ...

Tavsifi yapılan bu eser; Nuruosmaniye Kütüphânesi No: 4904 kayıtlı mecmua 'da *Menâzilu'l-âşîkîn*, Manisa Muradiye No: 2906, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphânesi 19 Hk, No: 2101 *Mâ lâ budd-i bâñî* ve İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphânesi, FY.956/HE. 8194 *Risâle-i mâ lâ budde bâñî*ye olarak adlandırılan

118 Hasan Almaz, *Bâkû'dan Anadolu'ya Yansıyan Işık*, s. 305–324; Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî, *Risâleler II*, s. 198–221.

119 Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî, *Risâleler I*, s. 122–128.

eser¹²⁰ aslında *Risâle-i Esrâru'l-vużû* adlı eserdir. Seyyid Yahyâ eserin bitiş kısmında *Risâle-i âdâbu'l- vużû's-şalavat* adlı eser tamam olmuştur, diye kaleme almıştır.

Risâle-i Esrâru'l-vużû, Hasan Almaz ve tıpkıbasımını sağlayan Mehmet Rıhtım tarafından tercüme edilmiştir.¹²¹

2.15. ‘Acâyibu’l-ķulûb

Mensur bir eserdir. Eserin dili Farsçadır. Seyyid Yahyâ'nın büyük sûfilerin sözlerinden derlediği bu mecmuada, meşhur sûfî Bayezid-i Bistamî'den kalbin ahvali, Yahyâ b. Muaz'ın makamat ve hallerinden bahseden sözleri ile Abdullâh el-Ensarî'nin bazı sözleri nakledilmektedir.

Bilinen yegâne nüshası: İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphânesi, FY.956/HE. 8194'te kayıtlı nüsha içerisindedir.

Baş:

افتتاح سخن بنام خدا

کوست (در هصل: که او ست) بخشنده خطا و عطا

رسالهء سلطان العارفين ابا يزيد بسطامي در عجائب قلوب و فوائد شيخ يحيى مراز و فوائد شيخ عبد الله انصاري
... صورت قلب بدان که دل را سه قسم نهاده اند ...

Burada kalbin tasavvufî halini gösteren üç şekil bulunmaktadır.

Mehmet Rıhtım bu eserin tıpkıbasımını neşredip tercümesini yapmıştır.¹²²

2.16. Şifâu'l-esrar

Mensur bir eserdir. Eserin dili Türkçedir. Geniş çaplı büyük bir eserdir. Eserin konusu; ilim, kalp, ruh, nefis, şeriatın esasları, şeriat ilmin esasları, tarikatın esasları, tarikat ilimlerinin esasları, tarikat makamının esasları, hakikatin beyanı ve şeyhliğin

120 Ahmed Ateş, *İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler*, s. 372.

121 Hasan Almaz, *Bakü'den Anadoluya Yansıyan Işık*, s. 101–113; Seyyid Yahyâ-i Şirvânî, *Risâleler I*, s. 100–113.

122 Seyyid Yahyâ-i Şirvânî, *Risâleler I*, s. 134–137.

esasları adlı makamları ayrıntılı olarak kaleme alınmıştır. *Şifâu'l-esrâr* adlı eser *Esrâru't-tâlibîn*'in açıklaması niteliğindedir.¹²³

Bu eserin tercüme edilmesi ve neşredilmesi Mehmet Rıhtım tarafından gerçekleştirilmiştir.¹²⁴

Tavsifi yapılan bu eser, yalnızca Süleymaniye Kütüphânesi Hacı Mahmud Efendi No: 2283 kayıtlı nüshadadır. Eser müstakil halde olup 203 varak, 406 sayfadır.

2.17. Virdu settâr

Eserin dili Arapçadır. Eser üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm dua, ikinci bölüm Allah'ın isim ve sıfatları, üçüncü bölüm de Peygamber'in sıfatları, dört halife, ehli beyt, Hz. Hamza ve Hz. Abbas zikredilmiştir. Dua ile eser sonlandırılmıştır.

Bu eserin tercümesi ve tıpkıbasımı Hasan Almaz, Mehmet Rıhtım ve Ahsen Batur tarafından yapıp neşredilmiştir.¹²⁵

Tavsifi yapılan bu eser, Süleymaniye Kütüphânesi Hamidiye 842/2, Lala İsmâil 727/5, Lala İsmâil 707/5, Hacı Mahmud 4123, Aşir Efendi 426/20, Çelebi Abdullah 3/6, Esad Efendi 1415/1, Esad Efendi 1330/6, Uşşak Tekkesi mecmualarında kayıtlıdır.

2.18. Esrâru't-tâlibîn

Eser yirmi dört fasıldan oluşmaktadır. Bu fasıllar şu şekilde sıralanmaktadır: İnsanın aslı vatanına dönüşü, insanın esfel-i sâfilîn'e çevrilişi, ruhun bedendeki bölümleri, ilmin türleri, tövbe ve telkin, tasavvuf ehli, zikir, zikrin şartları, Allah'ın sıfatlarını dünyada iken kalp gözüyle görmek, zulmet ve nûr perdeleri, saadet ve şebavet, sufi fakir demektir, tahâret, şerîat ve târikat namazı, âlem-i tecrid ve ma'rifet tahâreti, şerîat ve tarîkat zekâtı, şerîat ve tarîkat orucu, hac, vecd ve safâ, halvet ve uzlet, halvetî virdleri, rüyadaki vakıalar, ehl-i tasavvuf grupları ve hatime bölümüyle de eser sonlanmaktadır. Eserin dili Arapçadır. Mensur bir eserdir.

123 Cemal Öztürk, *Uluslararası Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî ve Halvetîlik Sempozyumu Bildiri Kitabı*, s. 178.

124 Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî, *Şifâu'l-esrâr*, s. 67–396.

125 Hasan Almaz, *Bakü'den Anadoluya Yansıyan Işık*, s. 49-72, Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî, *Risâ'eler I*, s. 140-146; Ahsen Batur, *Esrâru't-tâlibîn ve Virdu settâr*, Âlem Ticaret ve yayıncılık san., İstanbul, 1998, s. 9-42.

Ahsen Batur tarafından *Esrâru't'-tâlibîn* adlı eserin tercümesi yapıp neşredilmiştir.¹²⁶

Tavsifi yapılan bu eser, Manisa Muradiye No: 8025/2, Millet Ali Emiri- Arabi No: 4427/21, Süleymaniye Esad Efendi No: 3597 ve Süleymaniye Erzincani No: 63 kayıtlı nüshalarda yer almaktadır.

2.19. Kitâbu'l-vuzû

Eserde, abdest ve namaz tasavvufi açıdan ele alınmıştır. Seyyid Yahyâ, namazı cismani ve ruhâni olarak ikiye ayırmıştır. Ruhâni namazdan gayesinin de Allah'tan başka her şeyden uzaklaşılması gerektiğini ve kişinin tamamen Hakk ile bir olması gerektiğini vurgulamıştır. Namazın şartı olan; temiz su, niyet, setr-i avret, istikbal-i kible, kıyam, tekbiretu'l-ihram, fatihatu'l-kitâb, rûku ve secdenin ne demek olduğunu bilmek isteyen talebeleri için kaleme almıştır. Mensur bir eserdir. Eserin dili Arapçadır. Tavsifi yapılan bu eserin yegâne nüshası Atatürk Kitaplığı Osman Ergin No: 1683'tür.

2.20. Mi'yâru't-tarîka

Seyyid Yahyâ yanında yetişen Anadolu kırı derviş, şeyhleri Seyyid Yahyâ'nın isteği üzerine Mi'yâru't-tarikâ adlı eseri hazırlamışlardır. Eser, tasavvufî konuları içermektedir. Bu eser Halvetî tarikatı için büyük öneme sahiptir. Eserin dili Arapçadır.

Bu eserin tercümesi yapıp neşredilmiştir.¹²⁷

Tavsifi yapılan bu eserin yegâne nüshası Süleymaniye Kütüphânesi Esad Efendi No: 25418'in içerisinde yer almaktadır.

2.21. Beyânu uşûli eṭvâr-i seb'a

İstanbul Yapı Kredi Bankası Sermet Çifter Kütüphânesinde *Beyânu uşûli eṭvâr-i seb'a* isimli bir eser bulunmaktadır. *Beyânu uşûli eṭvâr-i seb'a* isimli eserin Osmanlı Türkçesine tercüme edilmiştir. Eserin aslının Farsça olduğu yönünde bir kayıt

126 Ahsen Batur, *Esrâru't-tâlibîn ve Virdu Settâr*, s. 5–157.

127 İlyas Yazar, “Ömer Fuâdî”, *DİA*, XXXIV. Cilt, s. 63.

bulunmamaktadır. Ancak araştırmacı Mehmet Rıhtım tarafından aslının Farsça olduğu belirtilmektedir.

Mensur bir eserdir. Eserde, suluk'un yedi hali anlatılmaktadır. Seyr-i seb'a, seyr-i illâh, seyr-i lillâh, seyr-i alellah ve seyr-i meallâh, seyr-i fillâh, seyr-i ayellâh, seyr-i billâh konularını içermektedir.

Tavsifi yapılan bu eser, İstanbul Yapı Kredi Bankası Sermet Çifter Kütüphânesinde bulunmaktadır.

3. TÜRKİYEDEKİ ESERLERİNİN YAZMA NÜSHALARI

Seyyid Yahyâ'nın eserleri genel itibariyle kütüphânelerde külliyat mecmuası halinde bulunmaktadır. Bu nedenle eserlerin yazma nüshalarının mecmualarını tavsif ederek tanıtmak uygun olacaktır.

3.1. Manisa Muradiye Kütüphânesi, No: 2906

Yazmanın hususiyetleri: 47^a varağında bulunan *Risâle-i Esrâru'l-vuzû* adlı eserin sonundaki imlada 10 Safer 845'te, 53^b varağındaki *Rumûzu'l-işârât* adlı eserin sonunda Rebiu'l-Evvel 837'de kaleme alındığı eserlerin bitiş kısmında yazılmıştır. Farklı tarihlerde yazılmış olan her iki eser de aynı hattat tarafından başka bir tarihte kaleme alınıp bir araya getirilmiştir.

Eserin Manisa'ya gelişi muhtemelen Seyyid Yahyâ'nın halifelerinden birisi aracılığıyla olmuştur. Şeyh Habîb-i Karamanî (öl.1497) ile Merkez Efendi'nin¹²⁸ bir arada bulunmuş olmalarından yola çıkarak Şeyh Habîb-i Karamanî bu nüshayı Merkez Efendiye ulaştırmış olması mümkündür. Şeyh Merkez Efendi'nin (öl.1551) Manisa şehrinde bulunmuş olması bu ihtimali güçlendirmektedir. İkinci bir ihtimal olarak ise Şeyh Ahmed-i Marmaravî'nin¹²⁹ (öl.1504) Şeyhi Alâeddîn Uşşakî'nin yanında ilmi eğitimini tamamladıktan sonra Manisa'ya gitmiş olması ve orada da irşad faaliyetlerine devam etmiş olması bu ihtimalinde olabileceğini desteklemektedir. Her iki ihtimalinde olması mümkündür.

Nüshânın sonuna مولانا عبدالرحمن جامی فرمايد (bk. v. 202^a /16) başlığıyla bir gazel eklenmiştir. Bu gazelin Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî'ye ait olmadığını ve 'Abdurrahman-i Câmî divanında yer alan yedi beyitlik bir gazelin ilk dört beyti ve yine aynı gazelin son beyti alınarak nüshaya eklendiği açıktır.¹³⁰ Zikredilen gazelin son beytinin yazma eser kataloglarında anonim beyit olarak yer aldığına tesadüf edilmiştir.

128 Cemâleddîn Mahmûd el-Hulvî, *Lemezât-ı Hülviyye*, s. 442.

129 Süleyman Uludağ, "Ahmed Şemseddin, Yiğitbaşı" *DİA*, II. Cilt, 1989, s. 135.

130 Abdurrahman-i Câmî, *Divân-i Kâmil-i Câmî*, Virâste-i Hâşim-i Rezî, İntişârât-ı Pîrûz, Tahrân, 1341, s. 216.

8a	ترکِ متاعِ خانه متاعِ سرا بست	درویش را سراسرِ کوی فنا بست
	پهلوی منقش از اثرِ بویا بست	گوهرگزم ز فرش منقشِ مباحِ رنگ
	از اشترانِ قافله بانگِ درآ بست	۳ گر خازنِ حرم نزنند نعره در آ
	آن را که بادیا ندهد دستِ پا بست	نتوان نشستن از تکِ پو در طریقِ عشق
	گنج فراغ و گنجِ قناعت ترا بست	جامی به ملک و مال چو هر سفلہ دل مبد
	که مرا محنتِ ایامِ بهم برزده است	۶ گر بهم برزده بینی خطی من عیب مکن

Siyah deri, ortası şemseli bir cilt içinde, 202 varak, eb'adı 180X140(100X80) cm, kâğıdı aharlı, nohudi renkte, 11 satırlı, hattı muntazam nestalik ve metin siyahtır. Kitap başları, ayetler ve hadisler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Mecmuada 13 eser yer almaktadır.¹³¹

1- Nüşhada saptanan yazım hataları (bk. v. 184^b/5) ا وفا کرد (bk. v. 187^a/3) düzeltilmiştir. (bk. v. 187^a/3) اگر ز علم حرفی ز علم (bk. v. 184^b/5) او وفا کرد (bk. v. 187^a/3).

Yaprak 4 ^b -32 ^a	Risâle-i Keşfu'l-kulûb
Yaprak 32 ^a -47 ^a	Risâle-i mâ lâ budde bâtinî = Risâle-i Esrâru'l-vuzû
Yaprak 47 ^b -53 ^b	Rumûzu'l-işârât
Yaprak 54 ^b -99 ^a	Menâzilu'l-âşîkîn
Yaprak 99 ^b -119 ^a	Şerh-i Merâtib-i esrâri'l-kulûb
Yaprak 119 ^b -133 ^b	Şerh-i eşmâ-i şemâniye
Yaprak 134 ^b -159 ^a	Şerh-i Su'âlât-i Gulşen-i esrâr
Yaprak 159 ^b -177 ^b	Risâle-i Eṭvâru'l-kalb = Risâle-i Eṭvâru'l-kulûb
Yaprak 178 ^b -192 ^a	Risâle fi beyâni'l-ilm = Beyânu'l-ilm
Yaprak 192 ^b -197 ^a	Fî şalavâti'n-nebî
Yaprak 193 ^b -196 ^a	Menâkıb-i Emiru'l-mu'minîn 'Alî Kerrem-Allahu Vechehu
Yaprak 196 ^a -202 ^b	Gazeliyyât

131 Mehmet Rıhtım, "Seyyid Yahyâ-i Şirvânî'nin Türkiye ve Azerbaycan Kütüphanelerinde Bulunan Elyazma Eserleri", *Kafkas Üniversitesi*, Azerbaycan, 2010, s. 5-6.

3.2. Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphânesi, 19 Hk, No: 2101

Yazmanın hususiyetleri: Kırmızı meşin ve şemseli bir cilt içinde, 121 yaprak, eb'adı, 210x130 (150x80) cm, ebru kâğıt kaplı, aharlı ve birleşik harf filigranlı, mukavva mahfaza içinde, çift sütun şeklindedir ve her sütunun satır adedi 19'dur. Hattı, muntazam nestalik ve metin siyahtır. Söz başları ve cetveller kırmızıdır. 118 ve 119. varaklar eksiktir. Nüşhânın sonunda bu ek bilgi yer almıştır.

قَدْ وَقَعَ الْفَرَاغُ مِنْ تَسْوِيدِ بَيْنِ الرِّسَالِ الشَّرِيفَةِ فِي أَوَائِلِ شَهْرِ جَمَادَى الْآخِرِ مِنْ شَهْرِ سَنَةِ سِتٍّ وَسَبْعِينَ وَتِسْعِمِائَةٍ
عَلَى يَدِ أَضْعَفِ الْعِبَادِ دَرُوشِ مُصْطَفَايَ نَامُرَادِ اللَّهِ اغْفِرْ لَهُ وَلِوَالِدَيْهِ وَاحْسِنِ إِلَيْهِمَا وَالْيَهُ وَلِرَجُلَاءِ قَالَ لَهُ آمِينَ آمِينَ
آمين ١٣٢

Kulların en zayıfı olan Derviş Mustafa Namurad'ın eliyle 976 senesinin Cemadu'l ahir ayının başlarında mübarek değerli risaleler arasından yazılması tamamlandı. Allah, onu ve ailesini affetsin ve onlara iyilik versin ve onun için âmin diyen kişilere de, âmin âmin.

1- Bir nolu gazel sekizinci beyitten başlanarak yazıya aktarılmıştır.

Yaprak 1 ^b -16 ^a	Risâle-i keşfu'l-kulûb
Yaprak 17 ^b -25 ^b	Risâle-i mâ lâ budde bâtinî = Risâle-i Esrâru'l-vuzû
Yaprak 26 ^b -29 ^b	Rumûzu'l -işârât
Yaprak 31 ^b -57 ^a	Menâzilu'l-âşikîn
Yaprak 58 ^b -70 ^a	Şerh-i merâtib-i esrâri'l-kulûb
Yaprak 71 ^b -79 ^b	Şerh-i esmâ-i şemâniye
Yaprak 80 ^b -95 ^a	Şerh-i Su'âlât-i Gulşen-i esrâr
Yaprak 96 ^b -107 ^b	Risâle-i Eṭvâru'l-kulûb
Yaprak 108 ^b -116 ^a	Risâle fî beyâni'l-ilm = Beyânu'l-ilm
Yaprak 117 ^b	Fî şalavâtî'n-nebî
Yaprak 118 ^a -121 ^a	Ġazeliyyât

3.3. Nuruosmaniye Kütüphanesi, No: 4904

Yazmanın hususiyetleri: Açık kahverengi meşin bir cilt içindedir. Eser, ilk 34 varak içerisinde yer almaktadır. Eb'adları: 13,8 X 23,5 (11,3 X 22,5) cm. Nesir eserler, iki sütun halindedir. Orta sütun 19 satır, yanda ise 35'ten 39'a kadar olan satırlar yer almaktadır. Nazım eserler dört sütun halindedir. Hattı muntazam nestaliktir. Her kısmın başında eser adını ihtiva eden tezhipli küçük bir levha yer almaktadır. Kâğıt ince nohudi renkte, aharlı, kenarları altın cetvelli, metin siyah cetveller içindedir. Nüşânın müstensihî bilinmemektedir. Eser, İstanbul'da Şaban ayının başlarında, 940 (1533)'de tamamlanmıştır. Eserde Sultan II. Osman'ın mührü mevcuttur. *Câmiu'l-me'ânî* adlı bu mecmua içerisinde ilk sırada yer alan Seyyid Yahyâ'nın eserleri sırasıyla İbrahim-i Gulşeni'nin, Nesimî'nin, Dede 'Ömer Rûşenî'nin, Mevlânâ'nın, 'Attâr'ın eserlerinden seçmeler ve daha birçok şairin şiirleri vardır. Mecmuada 10 eser vardır.¹³³

1- Nuruosmaniye nüshasında iki nolu gazelin(5./6./8.) beyitleri tespit edilebilmiştir yalnızca üç beyti yazılmıştır ve beş nolu gazel ise nüshada yer almamıştır.

2- Nüshada (1, 7,8, 9, 13, 14) nolu gazeller kenarlara yazılmıştır.

Yaprak 1 ^b -6 ^a	Keşfu'l-kulûb
Yaprak 6 ^a -9 ^a	Menâzilu'l-âşîkîn
Yaprak 9 ^a -10 ^a	Rumûzu'l-işârât
Yaprak 10 ^a -17 ^a	Çil menâzil ve heft mekâm = Menâzilu'l-âşîkîn = Risâle-i Esrâru'l-vuzû
Yaprak 17 ^a -20 ^b	Heft vâdî = Şerh-i Merâtib-i esrâri'l-kulûb
Yaprak 20 ^b -23 ^b	Şerh-i esmâ-i şemâniye
Yaprak 23 ^b -28 ^b	Şerh-i Su'âlât-i Gulşen-i esrâr
Yaprak 28 ^b -32 ^b	Etvâru'l-kalb = Risâle-i Etvâru'l-kulûb
Yaprak 32 ^b -34	Fî beyânî'l-ilm = Beyânu'l-ilm
Yaprak 275 ^b -277 ^a	Eş'âr = Gazâliyyât

133 Ahmed Ateş, *İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler*, s. 371.

3.4. Üniversite Kütüphânesi FY 1127/HE. 7325

Yazmanın hususiyetleri: Yarı kaplı meşin bir cilt içinde, yıpranmış ebru kâğıt, çift kırmızı cetvel içinde yer alan, 97 varak, eb'adı 123X172 (80X123) mm, 13 satırlı, hattı muntazam nestalik, söz başları kırmızı, metin ise siyah mürekkeptir. İstinsah kaydı yoktur. Muhtemelen XV-XVI yüzyıla ait bir nüshadır. Mecmuada 5 eser yer almaktadır.¹³⁴

Yaprak 1 ^b -39 ^a	Menâzilu's-şâbıkîn = Menâzilu'l-âşîkîn
Yaprak 39 ^b -56 ^a	Şerh-i merâtib-i esrâr-i kulûb
Yaprak 57 ^b -73 ^a	Etvâru'l-kalb = Risâle-i Etvâru'l-kulûb
Yaprak 73 ^b -84 ^b	Beyânu'l-ilm
Yaprak 85 ^b -97 ^b	Şerh-i esmâ-i şemâniye

1- Nüshada başka kalemle karalama yapıldığı ve anlamı farklılaştıracak kelime ve mısra eklendiği saptanmıştır. مهر، یاران، جهنم را برای خود ستاند (Ü. bk. v. 77^a /1/3/5).

3.5. İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphânesi FY 954/ HE. 8194

Yazmanın hususiyetleri: Yeni tarzda, siyah sırtı meşin cilt içinde, söz başları kırmızı, metin siyah mürekkep, 105 yaprak, eb'adı 130X195 (80X144) cm, 19 satırlı, açık nesih bir hatla yazılmıştır. İstinsah kaydı yoktur. Muhtemelen XV-XVI. yüzyıla ait bir nüshadır. Mecmuada 13 eser yer almaktadır.¹³⁵

Yaprak 1 ^b -12 ^b	Risâle-i Keşfu'l-kulûb
Yaprak 12 ^b -18 ^b	Risâle-i mâ lâ budde bâtinîyye = Risâle-i Esrâru'l-vużû
Yaprak 18 ^b -20 ^b	Risâle-i Rumûzu'l-işârât
Yaprak 21 ^a -46 ^b	Risâle-i Menâzilu's-şâbıkîn = Menâzilu'l-âşîkîn
Yaprak 46 ^b -58 ^a	Risâle-i Şerh-i Merâtib-i esrârî'l-kulûb
Yaprak 58 ^a -68 ^a	Risâle-i Etvâru'l-kulûb
Yaprak 68 ^a -76 ^a	Şerh-i esmâ-i şemâniyye
Yaprak 76 ^b -89 ^b	Su'âlât-i Gulşen-i esrâr

134 Ahmed Ateş, *İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler*, s. 369.

135 Ahmed Ateş, *İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler*, s. 373.

Yaprak 90 ^a -98 ^a	Risâle der beyân'i-‘ilm = Beyânu'l-‘ilm
Yaprak 98 ^a -100 ^a	Kışsa-i Manşûr
Yaprak 100 ^b -101 ^a	Ez taşârrufât-i Seyyîd Yahyâ ve ez kâşifât
Yaprak 101 ^a -102 ^a	‘Acâyibu'l-kulûb

3.6. Millet Kütüphânesi, Ali Emir-i Farisi, No: 1044

Yazmanın hususiyetleri: Mukavva üzerine deri kaplı, şirazesı dağılmış bir cilt içinde, kâğıdı nohudi, aharlı, eb’adı 180X130 (130X70) cm, 15 satırlı, hattı nestalik, başlıklar ve cetveller kırmızı mürekkeple, yazı siyah mürekkeple yazılmıştır. Sonunda “Abduh-u Behrâm” ın mührü vardır. 76. Varaktan sonra eksiklikler vardır ancak ne kadar olduğu belli değildir. Kitabın son kısmında da eksiklikler vardır.

Yaprak 50-56	Etvâr-ı dil m‘ arifet-i û
Yaprak 56-78	Şerh-i Su‘ alât-i Gulşen-i esrâr

3.7. Atatürk Kitaplığı, No: 514

Yazmanın hususiyetleri: Sırtı meşin, karton bir cilt içinde, 89 varak, eb’adı 160X100 (115X75) cm, 13 satırlı, hattı nestalik, çift cetvelli, siyah mürekkep, ayet ve hadisler kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Müstensihî; Hacetcizade diye meşhur olan Hüseyin b. Mustafa b. Hüseyin’dir. Nüşânın Antep’te Feyhaliye medresesinde yazıldığı kaydedilmiştir. Eserin dili Farsçadır. Bu nüşânın içerisinde Keşfu'l-kulûb ve Mekârim-i ahlâk adlı iki eser (1 – 89) yer almaktadır.

4. YAZMA NÜSHALARIN İMLA ÖZELLİKLERİ

4.1. Yazma Nüshaların İmla Özellikleri

Tenkitli metinleri oluşturmamızda yer alan yazma nüshaların adları kısaltmalarla belirtilmiştir. **Ç:** Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphânesi 19 Hk, No: 2101, **M:** Manisa Muradiye No: 2906, **H:** İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphânesi FY 954/HE. 8194, **Ü:** Üniversite Kütüphânesi FY 1127/HE. 7325, **N:** Nuruosmaniye Kütüphânesi No: 4904. Yazmaların imla özelliklerinde önemli benzerlikler yer almaktadır.

- 1- İsim ve isim soyundan kelimelerin başındaki به edatı bitişik yazılmıştır. بهر (Ç. bk. v. 118^a/4:4), باخر (H. bk.v.99^b/21), بمشت (Ü. bk.v.75^a/8), بتو (M. bk. v. 180^b/6), بصد (N. bk. v. 276^b/6:2) .
- 2- Ç, H ve N nüshalarında umumiyetle noktalamaya riayet edilmiştir yalnızca birkaç yerde harflerin noktalamasına uyulmamıştır. M ve Ü nüshalarında noktalamaya riayet edilmemiştir. Ç, N ve H nüshalarında چ, پ harfleri üç noktayla yazılmıştır, M ve Ü nüshalarında ب, ج harfleri yerine چ, پ harfleri kullanılmıştır. Her beş nüshada da گ harfi ک harfinden ayırt edilememiştir.
- 3- Hâ-yı resmi ile biten kelimeler ها ile çoğul yapıldığında bu ha düşürülmüştür. فتها (Ç. bk. v. 119^a/9:5), فتها (N. bk. v. 276^b/9:5), فتها (M. bk. v. 199^b/9:5)
- 4- Fiil çekimlerinde می edatı bitişik şekilde kaleme alınmıştır. میبرد (Ç. bk. v. 118^b/6:3), شهادت میکند (M. bk. v. 179^b/7), میدهد (H. bk. v. 92^a/2) .
- 5- İkinci şahıs fiil çekim eki hemzeli olarak yazılmıştır. کرده (Ç. bk. v. 119^a/10:1), کرده (M. bk. v. 199^b/10:2), آورده (H. bk.v.99^b/19) .
- 6- Hâ-yı resmi ile biten kelimelerde birlik, nekre ve hitap ya'ları hemze ile gösterilmiştir. قطره (Ç. bk. v. 119^a/10:5), ذره (N. bk. v. 277^a/11:1), تانه (M. bk. v. 197^b/4:1), زهره (H. bk. v. 100^a/1), ذره (Ü. bk. v. 73^b/).
- 7- Elif-i maksure ile biten kelimeler بدنی، بعقی (Ç. bk. v. 117^b/1:1), (N. bk. v. 276^b/1:8), (M. bk. v. 196^b/1:8), بدنی (H. bk. v. 96^b/1), بعقی (Ü. bk. v. 81^a/13) şeklinde kaleme alınmıştır.

- 8- Ek fiil üçüncü tekil şahıs olan است yapısındaki ا elif harfi vezin gereği kimi yerlerde düşürülmüştür. دلست (Ç. bk. v. 118^b/6:3), حالست (H. bk.v.99^b/36), اشیاست (M. bk.v.179^b/8), عاشقانست (Ü. bk.v.75^a/2).
- 9- Arapça olan انالحق (H. bk.v.99^b/21) kelimesindeki harf-i tarifteki elif düşürülmüştür ve kıssanın tamamında da böyle yazılmıştır.
- 10- Hâ-yı resmi ile biten kelime آن ile çoğul yapıldığında bu ha düşürülmemiş ve kelime ile çoğul arasına و getirilmiştir دیده گان (Ç.bk. v. 115^b/3) (M. bk. v. 192^a/7), دید گان (Ü.bk. v. 90^a/3), دید گان (H.bk. v. 98^b/8).
- 11- Müzari İltizaminin ب'si bazen ayrı yazılmıştır. به بینی (Ç. bk. v. 110^b/12), به بینی (H. bk. v. 94^a/2), به بینی (Ü. bk. v. 78^a/9).
- 12- Fiilin yapısından ققهه زد (H. bk.v.99^a/6) ve kelimedен اوز (H. bk.v.100^b/64) harf tasarrufuna gidilmiştir.
- 13- Nişane harfi را kendinden önceki isime bitişik yazılmıştır. مردمانرا (H. bk.v.99^b/19), جانرا (Ç. bk. v. 115^a/11), şeklinde yazılmıştır.
- 14- Olumsuzluk yapısı می نه بینم (H. bk.v.99^a/4) şimdiki zaman veya hikâyesinde می edatından sonra ve fiile bitişmeden yazılmıştır.

4.2. Neşre Hazırlanan Metinlerin İmla Özellikleri

- 1- İsim ve isim soyundan kelimelerin başındaki به izafet harfi ayrı kaleme alındı. (M. bk. v. 180^b/6) به صد (N. bk. v. 276^b/6:2), به آخر (H. bk.v.99^b/21), به مشیت (Ü. bk.v.75^a/8), به هر (Ç. bk. v. 118^a/4:4).
- 2- Noktalamaya riayet edilmiştir. چ, پ harfleri üç noktayla yazılmıştır, گ harfi ک harfinden ayırt edildi.
- 3- Hâ-yı resmi ile biten kelimeler ها ile çoğul yapıldığında bu ha neşre hazırlanan metinde bugünün imlası gereğince هاه şeklinde ayrı yazıldı.
- 4- Fiil çekimlerinde می edatı می برد (Ç. bk. v. 118^b/6:3), می کند (M. bk. v. 179^b/7), می ده (H. bk. v. 92^a/2) ayrı şekilde kaleme alındı.
- 5- İkinci şahıs fiil çekim eki neşredilen metinde کرده ای (Ç. bk. v. 119^a/10:1), آورده ای (H. bk.v.99^b/19) şekliyle yazıldı. (M. bk. v. 199^b/10:2) کرده ای
- 6- Hâ-yı resmi ile biten kelimelerde birlik, nekre ve hitap ya'ları hemze ile gösterilmiştir. قطره (Ç. bk. v. 119^a/10:5), ذره (N. bk. v. 277^a/11:1), تانه (M. bk. v. 197^b/4:1), زهره (H. bk. v. 100^a/1), ذره (Ü. bk. v. 73^b/). Neşredilen metinde ای işaret edildi.
- 7- به دنیا, به عقب (Ç. bk. v. 117^b/1:1), (N. bk. v. 276^b/1:8), (M. bk. v. 196^b/1:8), به دنیا (H. bk. v. 96^b/1), به عقب (Ü. bk. v. 81^a/13) Arap dil gramerinde yer alan elif-i maksure, Farsça dilbilgisi kuralına göre yazıldı.
- 8- دلست (Ç. bk. v. 118^b/6:3), حالست (H. bk.v.99^b/36), اشیاست (M. bk.v.179^b/8), عاشقانست (Ü. bk.v.75^a/2) neşredilen metinlerde de vezinden dolayı aynı şekliyle aktarıldı.
- 9- Arapça olan bir kelimenin aktarımında kameri harfin elif takısı düşürülmüştür. انالحق (H.bk.v.99^b/21) kıssanın tamamında böyle yazılmıştır. Ancak neşredilen metinde düzeltme yapılarak انالحق (H.bk.v.99^b/21) şekliyle yazıldı.
- 10- Hâ-yı resmi ile biten kelime آن ile çoğul yapıldığında bu ha düşürülmemiş ve kelime ile çoğul arasına و getirilmiştir. دیده گان (Ç.bk. v. 115^b/3), دید گان (Ü.bk. v. 90^a/3), دید گان (H.bk. v. 98^b/8) neşredilen metinde دید گان şekliyle yazıldı.

- 11- Arapça başlıklarda kısmen hareke kullanılmış; manzumelerde ise kesre, fetha, şedde işaretleri kullanılmıştır عَتَرَتِي (Ç. bk. v. 114^b/16), گشته خسته (Ü. bk. v. 73^b/7), جَلَّاد (H. bk.v.98^a/3), اَلله (M. bk. v. 178^b/1).
- 12- چه گونه (bk.v.99^b/22) şekliyle nüshada kaleme alınmıştır ancak neşredilen metinde bugünün imla kuralları dahilinde چگونه (bk.v.99^b/22) olarak yazıldı.
- 13- Yazma nüshada işaret sıfatı ya da işaret zamiri olarak kullanılan آن yapısının keşidesi atılmışken neşre hazırlanan metinde bugünkü imlaya ve vezne uygunluğu sağlamak kastı ile دران (bk.v. 99^a / 1) yapısına sadık kalınmıştır, از آنچه (bk. v. 100^a /39, کیا (bk.v.100^a/37) vezinden dolayı neşredilen metinde düzeltilme yapılamadı ancak dipnotta که ایا şeklinde olması gerektiği belirtilmiştir.
- 14- Biri sesli, diğeri sessiz iki yâ yan yana geldiğinde آیین (Ç. bk. v. 118^b/6:6), آیین (N. bk. v. 276^b/6:6) şeklinde yazmaya sadık kalındı.
- 15- می نه بینم (H. bk.v.99^a/4) yazımı می نبینم (H. bk.v.99^a/4) şeklinde yazıldı.
- 16- Nişane harfî را ayrı yazılmıştır. مردمان را (H. bk.v.99^b/19), جان را (Ç. bk. v. 115^a/11).

İKİNCİ BÖLÜM

SEYYİD YAHYÂ-İ ŞİRVÂNÎ'NİN FARŞÇA ESERLERİNİN TERCÜMESİ

2.1.

İLMİN AÇIKLANMASI HAKKINDA BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

- Bismillah ile başlarım söze çünkü Onsuz hiç bir şey yapılamaz.
Dilim, onun birliğiyle konuşandır, her bir zerreden onu arayandır.
Bütün her şeyi gören Kadim, Hay ve Kadir olan Allah'tır.
O'nun zatını tapmaya layık bil. O, her iki âlemde de sana delildir.
- 5 Her şeyi kudretiyle O, besler. Her şeyi hedefe O, ulaştırır.
Her bir varlık O'nu övgüyle zikreder. Onun zatını ise sıfatları örter.
Fiiller sıfatlarına perde oldu. Bu sırrı anlamakta gönül ve can yoruldu.
Emriyle bütün varlık faal olmuş. Yaradan'ın aşikâr ettiği acayiplikleri gör.
Parça ve bütün, O'nun hükmüyle işlemekte bundandır ki aşığın işi inlemedir.
- 10 O, pak zata ant olsun! Zatının hiç bir ortağı yoktur.
O'nun başlangıcı asla yoktur. Hem ahir hem evvel onunla olmuştur.
Yokluğun O'nunla bağı yoktur. O, kudretiyle varlığı ortaya çıkardı.
O'nun birliğini kabul ederler. Emrine bir an dahi başkaldırmazlar.
Hikmet, sanat ve iş ne güzeldir! Böyle bir nakış, O'nun kudretiyledir.
- 15 Gökler, yerler ve ovalar Yüce Allah'ın zatına şahitlik ediyor.
O eşyadadır, eşya O'nun dışındadır. Bu kudrete kimsenin sözü yoktur.
Âlem O'nunla doludur, O'nun mekânı yoktur. Âlem onunla diridir, Canından
ise iz yoktur.
Mekân, zahir ve batın isimle vardır. İsim, bu gizli hazinenin tılsımıdır.
Hazine arzusundaysan gel. Gönül âleminin içinde dolaş.

- 20 Bu tılsımı kır ve hazineyi al. Uğraş ve kendinden sıkıntıyı gider.
Kendi varlığının tılsımını kırdın mı kendinden ve başkasından kurtulursun.
Sır yolları sana açıldı mı ikrar da inkâr da senin için bir olur.
Kendi yakınlığıyla sana yer verir. Senin gönlüne nice sırları aşikâr eder.
Varlık sırlarının hepsini bilersen bu manalar gönlüne hâsıl olur.
- 25 İnayet, âşıkların yardımcısıdır. Canların hareketliği ondan dolayı koşar
haldedir.
Bağışlayan, lütfeden ve iş ne güzeldir! Kendi huzurundan fakirlere yer verir.
Mana sırlarının ihsanından ona sonsuz hayat bağışlar.
Övgüye layık Kadir ne güzeldir! Darlığa tamamen açıklık verir.
Ölüyü diriltmek ona yaraşır. Bütün bu varlığı ol sözüyle yaratır.
- 30 Kullarına lütfuyla muamele eder. Cennette onlara cemalini gösterir.
Lütfu, fazlı ve hilmi ne güzeldir! Bu ilmin hepsini bir avuç toprağa bağışlar.
Zira Hakk'ın hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. Dil aciz kaldı ve en doğrusunu Allah
bilir.

NEBİ'NİN (SAV) METHİ HAKKINDA

- Muhammed yaratılmışların en yücesidir. Onun varlığı yaratılışın hayatıdır.
Onun varlığı âlemin kaynağı olmuştur. Âdem'den Hatem'e kadar bu nöbet
sürmüştür.
- 35 Muhammed her iki âlemin ışığı oldu. Meleklerin hepsi onu Ahmet diye
çağırırlar.
Felek onun ayağının toprağıyla kıymetlendi. Melek onun hizmetinde aciz
kaldı.
Onun göğe çıkışına nasıl yol verdiler? Akıl ve mantık onu anlamada aciz
kaldı.
Yaratılışın gözü ve ışığı sensin. Seninle bütün görüşler ortaya çıktı.
Sen, hepsinin aslısın varlıklar ayrıntıdır. Can sultanı sensin, hükmün şeriattır.
- 40 Hak, Taha ve Yasin'de seni övdü. Telvin ve temkin sana bahşedildi.
Felek, senin aşkınla dönmektedir. Şevkinden daima kanlı gözyaşı saçar.

Bütün mâhlukatın muradını ver. Küçükten büyüğe her şey daima sana muhtaçtır.

Âlemdeki tüm zerreler senin ayağının toprağıdır. Cümle ayetler senin için indirildi.

Denizde ne noksanlık ne de karışıklık vardır. Yaralı gönüller onda mesken tutar.

45 Denizin üzerinde saman çöpü olsa uçsuz bucaksız denizden ne eksilir?

Mahşer günü şefaata sana bahşedildi. Bu bağışlayışın asla sonu yoktur.

Ayağının toprağının kadrini kimse bilemez inayetten nasıl bir menzile sahiptir.

Allah bütün âleme senin tabanındaki toprak hatırına paklık bahşeder.

Sübhân, ayağının torağına ant içti. O halde Kur'an'dan "la uksimu bihaze" yi oku.

50 Ey her iki âleme de şefaata eden! Âdem'in neslindensin ancak Âdem'den üstünsün.

Hakk, şefaata tacını sana bahşetti. Bunlar Hakk'tan sana keramet oldu.

Şefaata denizi dalgalanınca hüznülülere çokça inci yağar.

O anda Kanber'i bağışla ki senin eczanenden şifa bulsun.

Kanber, senin için Ashab-ı Kehf'in köpeğidir. O yüzden onun yeri derin denizdir.

55 Ona Kureyşli demek yaraşmaz ancak kendi lütfundan günahını bağışlarsın.

O, senin aşkının dalgıçlığıyla uğraşır ve gönlü daima senin gamınla dertlidir.

Sen, kıyamette onun elini tut, onu bağışla ve onu serzenişten kurtar.

Senin ayağının toprağı, derdine derman olur diye göz kanıyla tövbe gusulü etti.

O, daima senin ayrılığından dertlidir. Sana kavuşma ümidiyle yüzü toprağıdır.

60 Nice hacetler senin lütfünle olur. Bu ümitle ömür tüketir.

Gönlü yaralı dervişin muradını bilirsin. Senin lütfundan başka bir arzusu yoktur.

Bana kendi yakınlığından tanışıklık ver. Kendi varlığımdan ayrılık ver.

Can, senin tevhidinle ve methinle coşkudadır. O, daima deniz gibi dalgalanmaktadır.

Bu söz, şiir değil has bir manadır ki onun dalgası daima fikir denizindendir.

65 O, ne akılla mümkün olan bir fikirdir ne de sözle mümkün olan bir fikirdir.

O, cihattan ortaya çıkan bir fikirdir ki onun azığı daima zatın nurundandır.

Kab-ı kavseyn şahı şöyle buyurmuştur: “Bir saat tefekkür iki âlemde daha iyidir”.

Senin bu sözünle daima canı harmanlarım. Onun yakınlığına canı feda ederim.

Onun dini her iki âlemde de bana taç oldu. Onun aşkından halim hep böyledir.

70 İlahi, din gözünü bize yoldaş et. Ahmed’in eczanesinden bize şifa ver.

Yarab! Ahmed’in sırrının hakkı için bizi bağışla ve pislği bizden uzak et.

Muhammed şefaati isteyen olunca cümle günahlar saman gibi olur.

Ahmed, benim için af dileyen olunca günahlarımı kıl ucu kadar düşünmem.

Yarab, bu yüce başının canının hatırına günahımı olduğu gibi sil.

75 Onun yoluyla canımıza hidayet ver. Lütfunla bu dem bize yardım et.

Bu çaresizi ve cümle âlemi dört halifenin hatırı için yakınlığıyla şad eyle.

EBU BEKR-İ SİDDÎK’IN (r.a.) METHİ HAKKINDA

İlk din adamı sıddık ve zekidir. Eğer ona buğzedersen toprak senin başına olsun.

Muhammed’in dininde en öndeydi. Allah da onu Muhammed’in mağara arkadaşı etti.

Her kim, şahın mağara arkadaşı olursa ancak şahın yakınlığı kadar onun dostu olur.

80 Şah, nice sırları ona söyler. Lütuf suyuyla onun canını yıkar.

Onun gönlünü sırların mahzeni yapar. Candan ve gönülden ona aşk besler.

O, Ahmed’in dinine böyle hazırlandı. Her kim onu sevdiyse dertten kurtuldu.

EMÎRU'L-MÜ'MİNÎN ÖMER'İN (r.a.) METHÎ HAKKINDA

Ondan sonra dinin şahı Emir Ömer oldu. Muhammed'in dininde yol gören oldu.

Adaletin ve insafın yolu onunla sona erdi diye daima Muhammed'i meth ediyor.

- 85 O, Ahmed'in dinine canla bağlandı. Ona buğz etmek yaraşmaz.
O, din için babasını öldürdü. O, din için ağlayarak oğlunu öldürdü.
O, Muhammed'in dinine yardımcı olunca aynu'l yakîn şerbetinden tattı.

EMÎRU'L-MÜ'MİNÎN OSMAN'IN (r.a.) METHÎ HAKKINDA

Ondan sonra dinin başkanı Emir Osman oldu. Parmaktaki yüzük gibi oldu.

Zira Muhammed'in dininde yücelik buldu. Muhammed'in dini onunla yayıldı.

- 90 O, Ahmed'in yanında öyle makbuldü ki Muhammed, ona Zi'n-nureyn, dedi.
O, Mustafa'nın sözüyle meşgul oldu. O, hâyada ve vefada kâmil oldu.
Onun asrında sanatlar aşikâr oldu. Onun döneminde çiçekler açtı.
Muhammed'in dininde can feda edince başı Kelamullah'ın hatmi oldu.

EMÎRU'L-MÜ'MİNÎN ALİ'NİN (k.v.) METHÎ HAKKINDA

Evliyanın sonuncusu Emir Haydar oldu. Nebi, ilmin şehridir, Ali kapısıdır.

- 95 O, Hak için doğrunun rehberi oldu. Ondan dolayı ilmin denizi ve dinin merkezi oldu.

Ali, kevser havuzunun sakisi oldu. Ondan başka yol gösteren ve rehber yoktur.

Şüphesiz bil ki Ali dinin lideriydi. Şeriat bilen ve hakikat bilen Ali 'idi.

Ali'nin gayb sırlarına vakıf olması şüphesiz Hakk'tan oldu.

İsa nefesiyle ölüyü diriltiyordu. Onun nefesi de kesilmiş eli iyileştiriyordu.

- 100 Hz. Ali nurlanmış elini gösterse de yarasa yine de (kör-kötü insanlar) bu güneşin nurundan mahrumdur.

Onun varlığı ebedilik nuruyla doludur. İnci ve yakut onunla parlamıştır.

- Onun Zülfikar'ı ne kadar tılsımlıydı! Ondan beyaz el ona aşikâr oldu.
Kendi sırlarını kuyuya anlattığı için Neyin sırlarını dile getiriniz.
Ey can, Nebi kendi lafzından buyurdu ki Mustafa'nın sözünü hemen oku.
- 105 Âdem'i, Yahya'yı veya Musa'yı, İsa'yı görmek istersen
Allah'ın aslanı Ali'ye bak. Bu sırrı Kur'an'dan ve hadisten oku.
Onun pak zatından hakikat ortaya çıktı. Onun sıfatı haddinden fazla nasıl anlatayım?
Sabah namazı için mescide giderken yolda bir zahidi gördü.
Zira ömrü geçmiş ve yaşlanmıştı yine de katran gibi gönlü vardı.
- 110 Onun beyaz sakalı hatırına ve Hakk'ın rızası için önünden geçmedi.
Her ikisi de mescide çabucak yetişti. Kötü adam şimşek gibi revan oldu.
Emir Haydar, cemaate yetiştiğinde hepsi rükû ve itaat halindeydi.
Ali mescide gelene kadar Seyyid, Hakkın emri ile bekledi.
Ne gariptir ki! Hakkın emriyle güneş orada doğmadı.
- 115 Bu şah-ı merdana hürmet için dönen felekler durdu.
Ali, acayıplikler deryasının kaynağı oldu. Ondan sayısız garip olay oldu.
Seyyid için o canını feda etti. Böylece Seyyid'in ahbine de sadık kaldı.
Bütün sahabeler korkusuzlardı. Hepsi hak yolunda şahindiler.
Dünyadan ve heveslerinden geçtikleri için saadet bu kavmin rehberi oldu.
- 120 Eğer ilim ve bilgi sana yar olursa kıl ucu kadar sende inkâr olur mu?
Muhabbeti kendine ülkü edin. Allah'ın sanatına daim aşk besle.
Yaradılış amacını bulursan kendi canının sırrından nice sırlara ulaşırısın.
Bütün varlığın sırrını açıkça bilersen bütün gülhân, gülşen gibi olur.
Yaratılışın tüm sırlarını bilersen bu tür görüşler haktan aşikâr olur.
- 125 Bu mertebeleri ve kısaca verdiğim bilgiyi bilersen tüm bu işler sana yakîn olur.

BİRİNCİ NASİHAT

Şimdi sen vasfın ve tafsilin şerhini dinle. Söz, irfan için nazil oldu.
Dekayik ilmi onunla ortaya çıktı. Hakayik keşfi onunla ortaya çıktı.

Zikredilen ilim seni cehaletten kurtarır. O, dostun yakınlığından şerbetler tattırır.

Ey dost, bu ilim beynini her türlü suretten arındırarak sana rehber olur.

- 130 Eğer âlim olursan nazla beslenmiş nefsin isteklerinden soyutlanırsın.
Sen, nefsin nazında kalsaydın hak ilminden bir harf bile okuyamazdın.
Nefsinin arzusu bizzat senin düşmanıdır. Düşmanlardan ayrılık aramalısın.
Bunlardan ayrılmadıkça âlim olamazsın. Canın ilim denizine mahremi olmaz.
Eğer arzularından uzaklaşırsan dehayik ilmi sana hâsıl olur.
- 135 Tecrid ve tefrid sahibi olduğun zaman tevhit ilminin denizinde boğulursun.
Emin ol! İlim ab-ı hayattır. Onun zuhuru sıfatlar denizindendir.
Vahdet denizinden revan oldu. Ondan cümle kesret ortaya çıktı.
Binlerce çeşme ondan aşikâr oldu zira âlim bu ilimden aşka geliyor.
Ab-ı hayat ilimdir. Ondan içersen sonsuz hayattır.

İKİNCİ NASİHAT

- 140 Senin efsunlu sihirle ilmi ayırman için şimdi gel ilmin hasını dinle.
O, bir çeşme gibidir. Hem yokluk hem inkâr onunla ortaya çıkmıştır.
Bu bir tek çeşme çoğalınca gördüğü her yola aktı.
Biri yolda acı, diğeri yolda tuzlu oldu. Biri yolda berrak diğeri yolda tortulu oldu.
Biri pis, yarık ve çirkin bir yola gitti. Diğeri bal, ney şekeri ve şekerli bir yola gitti.
- 145 Biri, her hazinenin anahtarı oldu. Diğeri, madde ve sıkıntının olduğu bir yere gitti.
O, bir yerde ilaç ve derman oldu. Ondan yüz türlü ihsan aşikâr oldu.
Diğeri bir yerde yolunu kaybetti. Canlar onu görerek serzenişe düştü.
O bir yerde şahâne inci, diğeri bir yerde ciğer parçalayan zehir oldu.
Nisan yağmuru sedef yağıdırınca onun içi inci ve cevher doldu.
- 150 Ondan bir kaç damla yılanın ağzına düştü. Böylelikle yağmur, yılanın zehri oldu.

- Ebrar ehlinin varlığı sedef olur. Eşrar ehlinin varlığı yılan olur.
Birinin has özelliği güzel incidir. Diğerinin de hepsi pis zehirdir.
Temiz su temizleyerek geçtiği yerden şeker, ot ve ney şekeri çıkardı.
Canlara ondan şirin tat hâsıl oldu. Her kim de bundan yediyse kâmil oldu.
- 155 O, çetin bir yerde tutsak olunca o acı bir tada dönüştü.
Ondan kimseye fayda olmaz. Ondan içmek çoğu kişiyi hasta eder.
O bir yerde bozulunca hem rengi hem de kokuyu kendisine benzetir.
O, gülistan tarafına gidince nice güller ona aşikâr oldu.
Gülün rengi ve kokusu Âdem'e geldi. Bülbülün sedası âleme yayıldı.
- 160 Her yerde böyle bir su olur. O, varlığın faydasına da zararına da hareket eder.
Ey kardeş, ilmin tarifi budur. Bunu bildin mi sıkıntıdan kurtuldun.
Ey akıllı kişi, ilim ab-ı hayat gibidir. Sen cehaletini kendi yoluna engel yapma.
Sen, cehaletine ve kibrine ilim dersin şüphesiz hak ilmini gönlünden silersin.
Bu şekilde büyük bir çabayla koşsan da Hakk'ın ilmine bir parça dahi ulaşamazsın.
- 165 Kibir senin işini ve mahsulünü yok eder. Cümle varlığın yanında zelif olursun.
Eğer Hakk ilminden bir harf bilersen mana sırlarının hepsi bir olur.
Ondan şahın incisi ortaya çıktığında iyilerin kalbi sedef gibi oldu
Hakk'ın sırlarının hepsi gizli bir inci gibidir. İyilerin yüreklerinde hazinedir.
Hepsi sonsuzluk cevheri ve incisidir. Toprak Âdem'in nasibi boştur.
- 170 O, öğretilen isimleri canla okudu. Geçmişten ve gelecekte söz etti.
Sen, insanlık özelliğini elde edersen ancak o zaman Hakk'ın fiilini görebilirsin.
İki günlük rızka razı olduğun için bu seni Hakk ilminden uzaklaştırdı.
İsimlerden başka bir isim bilmedin. O halde gel Hakk'ın zatından bir iz söyle.
Eğer gönlün bu sırdan haberdar olursa müsemma da yolun bağı olur.
- 175 Müsemmanın zatının yolcusu ol. Her sanatın rehberi olduktan sonra yol göstereni olursun.

- Müsemmadan sende bir iz yoksa onun zatından nasıl bir iz bulursun.
İsimlerin gerçek manasını Hakk'ın ilminden bil. Bu ilmi, öz canının levhasından oku.
Bu canın canından cana açık olur. Sense alçaklar gibi söze bağlanmışsın.
Buna ilim demeye utanmazsın. Daima bu kabuğa öz dersin.
- 180 Eğlence ve şehvet için dükkân açarsın. Bu yüzden senin için kibirle doldu.
Kendi nefsinin hevasına ilim dersin. Kendine âlim demeye utanmazsın.
Senin bu ilminin neticesi buğz ve kindir. Senin varlığınla var olan senin dinindir.
Senin için Hakk ilminden boşalmıştır. Artık senin için buğzla dolmuştur.
Hatalarını görmeye gözün yoktur. Ayıpları örten de sana ilim vermedi.
- 185 Dünyadayken Hak ilmine kör olduğun için ahrette de manalardan uzak oldun.
Buradan kör gidersen kör de kalkarsın. Hiç bir şeyi görmeye yeteneğin yoktur.
Mustafa'nın sözünü duymazsın. Onun sözüne ve yaşayışına yönelmezsin.
Sonra da bütün âlemde ben gibi bir âlim ve kâmil yoktur dersin.
Yaşın seksene ulaştığı halde doğru söylemezsin. İçin tuzak ve hileyle doldu.
- 190 İman senin içine hiç etki etmemiş. Bu durum akılsız insanlarla ortaya çıktı.
Allahtan bir parça dahi korkmazsın. Zira o senin sırrını tamamen bilir.
Mahşer gününe imanın yoktur o halde senin Allahtan da utanman yoktur.
Cemaatle hile ve tuzakta birliksin. Ancak yüreğine buğz tohumu ekersin.
Senin Allah'a inancın yoksa o halde senin Kuran'a da inancın yoktur.
- 195 İster fakir ol ister Cemşid sana en küçük parçasına kadar her şeyi soracaklar.
Bu sözde hiç bir şüphe yoktur. Şüpheden varsa korkun çok olur.
Eğer bu şüpheyile dünyadan gidersen ahrette yerin ebedi cehennem olur.
Felsefik düşüncüyü bırak çünkü o, hesap gününe inanmaz.
Batılı bırak Allahtan kork. O, bu dünyanın yeterince eski olduğunu söyler.
- 200 Batılı ve varlığı bırak. Hakk'tan kork her daim Allah'a yönel!
Zira bunu Hakk isteyince istetti. Eğer bana inancın yoksa Hakk'tan dinle.

Hakk'ın sözüne göre halin doğru olsaydı haşr gününü bir zerre dahi inkâr etmezdin.

Eğer senin imandan tatlılığın olsaydı hiç kimseye düşmanlığın olur muydu?

Ondan bir payın yoktur, feryattasın. Herkesin buğzuyla da coşkudasın.

205 Eğer senin gözün ve kulağın olsaydı yüreğinde yüzlerce mum olurdu.

Kör ve sağır olursan mananın nimet ve ihsanından nasipsiz kalırsın.

TENBÎH

Ey akıllı! Akıl sahibiysen eğer bir kez akıllıca iyi bak.

Bu âleme ibretle iyi bak ki kâdının yanında ders alan arif olur.

Eğer senin ibret gören gözün yoksa şüphesiz bil ki sen cehennem ehkindensin.

210 Âdem pak kudretle yaratılınca onun vatanı nemli toprak oldu.

Âdem'in neslinden peygamberler oldu, onlardan da evliyalara zahir oldu.

Ondan sonra müminler de günahkârlarda hepsi Âdem'in neslinden zuhur etti.

Aşığın aşktan dolayı mecnun olması tanımak için hepsini aşık etti.

Dinin düzeni sağlam otursun diye her bir kavme bir nebi gönderdi.

215 Ki o, âlemlerin Rabbi Allah'ın elçisidir ve Âdem'in nesline yol gösterir.

Onun emri âleme yayılır. Ona karşı kimsenin bahânesi kalmaz.

Doğudan batıya kadar bazıları canı gönülden onun sözünü arayışta olur.

Ondan bir ilim ortaya çıkarsa o zaman insanların hepsi alıcısı olur.

O aniden elbisesini çıkarsa yokluk menziline ulaşır ve yok olur.

220 Onun hükmü daima böyle uygulanır. Onun birliğini kabul et.

Zira o bakidir, her şey fanidir. Bu mana kadim Kur'an'dandır.

Onun hükmü daima sebepsiz gelir. Onun bağıışı daima minnetsiz gelir.

Herkes onun işine hayran kalmıştır. Herkes bu düşüncede şaşkın kalmıştır.

Bu hikmet nasıl ve nereye gitti diye O'nunla söze cesaret olmaz.

225 Eğer sen ibret gören gözünü açarsan bu hikmetle nice sırlar elde edersin.

Bu acayip dünyanın sırlarından sana nice gariplikler malum olur.

Cümle âlemi hayal görürsün. Bu büyüklüğün itiââbarı yoktur.

- Ey kardeş, dünya su kabarcığı gibidir. Bundan böyle canına eziyet etme.
Âlemin işi sana malum olur. Bu nöbet Âdem'den hateme kadar sürer.
- 230 Âdem ve evlatları nasıl gittiler. Hepsi matemün üzüntüsüyle gittiler.
Karanlık toprağın içine yerleştiler. Bu âlemden gam ve üzüntü götürdüler.
Kendilerinden başka varlıkları yoktur. Kendi amellerinden de daima utançtadırlar.
Üzüntüden ayak çamura batmış. Hasretten elleri yüreklerinin üstünde kalmış.
Ne konuşmaya hal ne de yürümeye ayak var. Cümlesi varlık ve hayal olmuştur.
- 235 Herkes kendi işinde aciz kalmıştır. Asla bundan daha garip bir olay yoktur.
Madem bu olayı düşünürsün neden kan dökmeyi meslek edirsin.
Senin orucun daima Hakk'ı söylemektir. Daima yemek yemek yalana sebep olur.
Senin için oruç o ve iftar da o olursa daima sende inkâr olur.
Lokmayı böyle yiyen kimse ateş içinde coşar.
- 240 Bu fiillerin ve işlerin neticeleri kıyamet pazarında aşikâr olur.
Eğer sen Muhammed'in sözünü işitseydin inkârı nasıl seçerdin.
Ömrünce onun sözünü dinlemedin. Sen, Rabbinin vaatlerini unuttun.
Her kim Mustafa'nın hilafına yaşarsa şüphesiz bilsin ki kıyamet günü ona yazıktır.
Ona itaate hazır olan kişi bilsin ki iki âlemde de gamdan kurtulmuştur.
- 245 Bütün dünya bir kuruş etmez. Onun mülkünden sana ne kalır.
Eğer SubHân'ın yanında kıymeti olsaydı Peygamber Allah tarafından diye kabul ederdi.
Sensin! Mal, şöhret ve makam mağruru. Ancak bu kuyuya düştüğün zaman haberin olur.
O anda üzülmünün faydası olmaz. Kimse böyle bir işlede üzülmeye kurtulamaz.
Ömrün yetmiş seksene ulaşana kadar buğzla düşmanlıkla feryat ettin.
- 250 Ehl-i beyte kin beslemekle ömür gitti.
Ey münafık! Fasık nefsinin pis işlerinden nasıl temizlenirsin, söyle.

Senin, Mustafa'nın sözüne imanın yoktur o sadece Yezdan'ın sözünü nakletmiştir.

Hakk'ın kelamı elinizi tutandır. Sizin Ehl-i beyt sevginiz kaçınılmazdır.

Mustafa'nın sözünü kabul et ve hemen git. Size hedefe kadar bu ikisi rehberdir.

- 255 Feleklerin şahı şöyle buyurmuştur. Eğer muhalif olursan toprak senin başına. Şeytan senin imanını yağmalamış! Sen ise Peygamber'in evlatlarına düşmanlık beslersin.

Bu söylediğim münafıklık alametidir. Müminler için bu yolu temizledim.

Eğer iman tazelemek istersen saadet eyvanında bu sırrı bulursun.

Canı gönülden Mustafa'yı sev. Sen, Onun nesli için can kurban et.

- 260 Ben onun evladıyım diyen her kişiyi candan seveni ol, ben ne diyeyim. Her iki âlemin şefaatchisi böyle buyurdu. Şüphe tozu senin imanından böyle gitti.

Eğer benim evlatlarımı seversen şüphesiz bil ki bizi de seversin.

Bizi seven herkes bilsin ki o, Allah'ı canı gönülden sevendir.

Eğer sen bizim evlatlarımıza kin beslersen şüphesiz bil ki sen ateş ehline sensin.

- 265 Kendi içini temizle. Yiğitler gibi ehl-i beytin feyziyle git.

Firdevs-i ala cennetinin içinde salınarak yürü ve uç.

Bu altın gibi sözü Kanber'den dinle. Onun manasından canı besle.

Mustafa'yı ve onun neslini seven ol. Cennette daima onun nesliyle ol.

Sözlerim müminlerin kabulüdür. Münafıklar içinse süngü gibidir.

- 270 Eğer iman ettiysen gamdan kurtuldun. Cehennem narının yakışından da kurtulursun.

Eğer münafık olduysan senin yerin sıkıntıdır. Bu sözlere nas ayeti şahittir.

Bil ki bu ihsan Allah'ın elindedir. Vefa ehli olan kimseye onu veriyor.

Bu söz gibi binlercesini de söylesem bu açıklamayı asla anlamaz.

Yarab! Kendi lutfunla bize yardım et. Kıyamet günü bizi mutlu et.

- 275 Fazlınla sen elimizi tut. İhsanıyla sen bize yardım et.

Zira biz bir yığın zayıf çaresiziz. Senin bahşinle daima güçlüyüz.

Mahşer günü bizi bırakma ki senin lütfundan başka bize rehber yoktur.

Yarab! Senin pak zatının hatırı için bizi bağışla, günahlarımızı affet.

Çaresiz kaldığımız zaman hepimiz gözden kanlı yaş dökeriz.

280 Sen, o an elimizi tutansın. Senden başka elimizi tutan yoktur.

Senden uzak düşenlere üzülen sensin. Sen, ayrılıktan sonra yakınlık bağışla.

Ey Kerim, ey Latif paklık lütfet. Çünkü senin lütfun cümle dertlinin elini tutandır.

Senin rahmet denizin dalgalanınca bizim bütün günahlarımızı götürür.

Şefaati isteyen Muhammed olursa Allah her iki alemde Ahmed'in hatırına bağışlar.

285 Bu iyi zanla bizi bağışla. Mustafa'nın yakınında bize yer ver.

Herkes benim bu sözüme Mustafa'nın ve ehlibeytinin aşkı için âmin desin.

Ey âlemlerin Rabbi ve yardım edenlerin en hayırlısı senin rahmetinle merhametlilerin en merhametlisi, âmin.

2.2.

MANSUR'UN KISSASI

Halkın günahsız Mansur'a acımasızca taş attığı sırada

Darağacının altına bir divane geldi, Mansur'a çok güldü.

Celladın elindeki Hânçeri görünce divanenin gönlünden feryat yükseldi.

Aman senin elinden diyerek ah çekti. Senin elinden bir gönlü mutlu görmedim

5 Mansur'un elini, ayağını kesip başını kesmek için hazırlanırken

O sarhoş divane bir kahkaha attı; gülüyor ve alkışlıyordu.

(Divane)O halde ey kâfir cellat! Sen Bismillah ve Allah-u Ekber de, dedi.

Mansur, darağacının başında ey gaddar ve sarhoş divane diye söylendi.

Bizim meclisimize ilk geldiğinde alay edercesine bize çok güldün.

10 Güçsüz bir kişi günahsız yere öldürülürken gülmenin yeri midir?

Celladın başını kesmeye kastettiği anda Bismillah'ı aklına getir, diyorsun.

(Cellat) Elimi ve ayağımı kesip atınca neşelenip sevindin de!

Şimdi celladın başını kesmeye yeltendiği anda sen feryat et, diyorsun!

Eğer adamsan o, beni kesmeden önce beni bu dört halden haberdar et.

15 O mecnun dile gelerek sana bir cevap vereyim, dedi.

Senin darağacının yanına ilk vardığımda bir kargaşadır almış yürümüş gördüm.

Böyle bir kalabalıkta Hâlık kendini nasıl belli eder diye güldüm.

Kıt düşünceli kölelerin efendilerine kastetmek için toplandığını kim görmüştür?

Bu halkı buraya Mansur, sen toplamışsındır diye düşündüm.

20 Mansur ne şaşkındır! diye kendi kendime söylendim. Zamanın şiddetine rağmen mağrurdur.

Bu kalabalığın seni ene'l-haktan alıkoyarak incittiğini anladım sonunda.

Bu an ahvalinin nasıl olacağı aşikâr olana kadar bir vakit sabrettim.

Cellat gelip senin elini ve ayağını tamamen kesmek için hânçeri alınca

Ben göğre doğru bakıp o an dua ettim.

25 Sana yapılan zulmü görünce Huda'nın elinden imdat imdat diyordum.

Bir hatif bana dedi ki: sus, ağzını kapat! Yangına körükle gitme!

Burada kimsenin yardıma cesareti, konuşmaya fırsatı olmaz.

Rahatla, mücadele etmeyi bırak. Mücadele etmeyi sen Allah'a bırak.

Senin elinin, ayağının kesildiğini gördüğümde senin kanından ene'l-hak nidası duyuluyordu.

30 Celladın kılıçla boynunu vurmaya neden kastettiğini sana sormadılar.

Bu kez maşuğun huzurunda halini ayyuka doğru arz ettiğini gördüm.

Allah'ın sebepsizce gelip senin darağacının etrafında tavaf ettiğini gördüm.

Celladın akıl kulağına diyordu. Bizi zikretmeden çelik kılıcını vurma.

Sevilen Mansur'un nasıl can verdiğini Mahbubun yanında izledim.

35 O yar darağacının etrafında dolaşmaya başlayınca ondan dolayı gülmem geldi.

Bu ne haldir ki o seni tutsak ettirmiştir. Senin kanını döktüklerini de görüyor.

O katledilen Mansur dilini açtı. "Ey sarhoş ve sevilen divane!"

Gamsız celladın benim başımı neden kestiğini hemen sana anlatayım!

Çünkü âşıkların aşk sırrını başsız, ayaksız olan kişi söyleyebilir.

40 Sonra cellada döndü. Ey dertsiz adam hemen benim başımı vur!

O mağrur cellat "Ölmek için acelen nedir Mansur" diye cevap verdi

Zülcelal'in sıfatlarını göreceğim bir hal istiyorum, diye ona cevap verdi.

Onun başını bedeninden ayırıp attı. Baş divaneye doğru top gibi yuvarlanıyordu.

Ona dedi ki: Ey divane acele et. Aşkın sırlarını şimdi sen anla.

45 Bu başta bu dil oldukça kendi aşkımı sır gibi saklayacağım, dedi.

Bil ki bu Bağdat pazarında gönlü üzgünler de vardır, mutlu olanlar da.

Biz insanlar kendimizi sade gibi gösteririz ancak renkten renge gireriz.

O keskin kılıcın celladıyım. Ey sevgili, ten de can da olan benim.

Bir kimse kendini yaralarsa artık onun derdi kendine yardımcı olur.

50 Bazen kuldum, bazen efendi; bazen özgürdüm, bazen mahpus.

Bazen gök bazen yer oldum. Bazen ruhum yüksekte bazen yerde oldu.

Bazen yağmur bazen bulutum; bazen aklım başımda olur, bazen aklım başımdan gider.

Bazen merhem olurum bazen yara, bazen konuşurum, bazen susarım.

Bazen maşuk olurum, bazen âşık; bazen Azra bazen Vamık olurum.

55 Bazen divane, bazen uyanık, bazen sarhoş; bazen deniz bazen balık bazen oltayım.

Bazen Kabede olurum bazen kilisede; bazen şer bazen hayır görünürüm.

Bazen konuşmaya cesaret olur. Yoksa bizden başka kim o kimsenin varlığını söyler.

Ben başkasıysam Mansur da başkasıysa neden hânçer yarasından ağrım oldu?

Benim külüm denizi coşturursa benim hırkamın önünde böyle aciz kalır.

60 Eğer bu işte fitne başıysam bir an dahi nasıl coşmadan otururum.

Halk, kulak kabartınca Mansur'un o sözlerini duydu.

Birden sebepsiz bir nur ortaya çıktı. Hem fitnenin başıydı hem de fitne alametiydi.

Halk o nurdan Mansur'un aslı, suyu ve toprağı biziz diye bir nida işitti.

Divanenin kendisi o nidayı işittiği an yılan gibi kıvrıldı.

65 Ey mutlak Tanrı! Beni ene'l-hak sırrından haberdar et, diye nara atıyordu.

Yeni ölmüş kuş gibi toprak ve kan içinde o âşık mecnun yuvarlanıyordu.

Birdenbire bu zindandan kurtuldular. Bir anda o denize ulaştılar.

Sus, Yahya! Sen yiğitlerin sırlarının binde birini söyleyemezsin.

Ancak halktan kaçtığın zaman bu sonsuz denizde kaybolursun.

70 Ancak zamanın Şeyhu'l-islâmı bu nişanı sende bulamazsa.

Her iki dünyadan da yüz çevirmedikçe dostun sırlarını asla bulamazsın.

Ey Allah'ım, o zaferi ver ki aşkın yüküyle menzile ulaşayım.

2.3.

1. Gazel

Bil ki! Onun derdi bizim dermanımızdır. Bu affediş ise evliyanın canının şanındandır.

Bu bela onun aşkından hâsıl olur. Onun gamının bize gelişi yüzlerce beladır.

3 O vakit sen aşkıta yok olursan artık orası fanilik içinde fanilik olur.

Fanilikten mutlak faniliğe ulaştın mı canının özü bakilik içinde baki olur

Yokluk denizinin derinliğinde yok olduğun vakit belanın nereden olduğunu bilirsin.

6 Bu denizden haberdar edilen kişinin iki âlemde de bir zerre dileği olmaz.

Denizde boğulmasına karşın gece gündüz susuzluktan yanması ne acayip bir maceradır!

Onun fakrının zevkini tadan her fakir hem dünya da hem ahirette en zengindir.

9 Âlim de zahit de çoktur. Ancak onun aşk derdi bunlarınkinden farklıdır.

Aklın bu denizin derinlikleriyle ne işi var. Onun aşkı Hakk denizinin dalgıcıdır.

Seyyid, şükür olarak canını feda et. Bu bağış “Allah dilediğini yüceltir” ayetinin fazlındandır.

2. Gazel

Şahın cemalini bir ay gibi gördüm. O geç vakitte bizim kapımıza geldi.

Aslı kaynağından kara olan iki gözü bizim kanımızı kılıcsız döküyordu.

3 Her kimin bakışı onun zülfüne iliştiyse anında imanından oldu.

Bakışı, onun zülfünden yüzüne ulaştı mı ondan yokluk küfürü akar gider.

Eğer onun güzelliğinden bir söz söyleyen yerden göğsü kadar (her şey) ram olur.

6 Mal ve makamdan kurtulabilen kişi gâh onun zülfünü gâh onun yüzünü görür

Onun zülfünün kıvrımlarını bildin mi her iki âlemde de padişahlık edersin.

Dosttan değer ve makam bulmak için Seyyid gibi tatlı canı feda et.

3. Gazel

Eğer bu yolu öğrenmek istersen yolu bulmak için yiğitlerin peşi sıra git.

Gönlünün arzusunu bilmen için bütününü kendi nefsinin önünü kes.

3 Yolu ve rehberi bulmak için yıllarca başla koşmalısın.

Ey gönül, sana binlerce can bağışlansa da olaki cananı bulmak için hepsini saç.

Ey gönül, onun aşkında kararlı ol! Gün gelir, sultanı bulursun.

6 Varlığından bir zerre baki kalsın derdindeyken sen tortusun musaffayı nasıl bileceksin?

Seyyid gibi vahdet kadehini içersen ancak o zaman bir tek olan şahı tanırırsın.

4. Gazel

Ey can! Ayrılığından yandım neredesin? Neredesin hiçbir yerde de yoksun neredesin?

Canın içindesin canın haberi yok. Hikmetinle ayrılığı nakşetmişsin.

3 Ey can, hayatımda sensiz bir an dahi yoktur. Bu gözümün ışığı sensin.

Her nereye baksam senin cemalini görürüm. Sen apaçıksın, candan gizliliğin neden?

Fiiller bakımından kulluk edersin Tanrılığını sıfatların ispat ediyor.

6 Her iki âlemde de senden başkası yoksa kimsin sen, senin meylin kimedir?

Sen daima kendine âşıksın! Sanki sen, her iki âlemin de padişahısın!

İsim ve resim(Allah'ı anlatmak) ortaya çıkınca Seyyid çaresizleşir (anlatamaz).

5. Gazel

Gönülde onun aşkı ne hoştur! Onun derdi ise dünyadaki her şeyden daha hoştur!

Onun aşkı binlerce namazdan daha iyidir. Onun derdinin bir zerresi candan daha hoştur.

3 Onun gamı gönülde yer etti. Viranede onun gamı, gizli daha hoştur.

Onun gamı hazinelerin anahtarıdır. Onun gamı huri ve cinlerden daha hoştur.

Her iki ciHânın lezzetlerinin zevkindense aşıkların yanında sıkıntı daha hoştur.

6 Onun gamı Seyyid'in canının azığı oldu. Canın şükrederek feda olması ne hoş!

6. Gazel

Yoksul, çaresiz ve miskinim. Onun ayrılığından daima üzgünüm.

Onun gamı beni yüzlerce elle çekiyor. Bu halimin şahidi ise kanlı gözyaşımdır.

3 O, daima gönlümdedir. Ne acayip! Heybeti gönlümü ve dinimi yok ediyor.

Onun varlığı canı ve gönlü yok edince ne düşmanlığım kaldı ne kinim kaldı.

Din ve İslam her ikisi benim bağımdı. Bir an baktı ve dinim küfür oldu.

6 Fakirlik, elbisem olunca ayin elbisem aynı kâfirlerinki gibi oldu.

Ondan yüz karalığı bağışlanınca gitti telvinim kalmadı tahammülüm.

Seyyid, bütünüyle benliğinden geçti. Hayalde bir gölge gibi görüyorum.

7. Gazel

Yârimiz, bize bizden daha yakındır. Biz ise onun yakınlığından daha uzağız.

Çok şaşılacak bir iştir çok nadir bir yoldur. Bizim yakınlığımız onun yakınlığından uzaktır.

3 Gece gündüz ondan ona yönelirim. Böyle bir halde dahi ondan daha uzağım.

Eğer bu sırrı sana açıklarsam şüphesiz sen benden daha da uzaklaşırsın.

Daima beklemedeyim, kulak ver. Onun visalinde daha üzgün olan benim.

6 Bu sırların keşfi hassas bir iştir. Seyyid! Bunun gizli olması daha iyidir.

8. Gazel

Her gün senin cemalin başka güzellik yansıtır. Aşığın gönlünde yüzlerce fitne çıkarır.

Senin yüzünün aşkından daima aşığın ciğeri kanlıdır. O kan onu yüzlerce fitneye salar.

3 Ey can, senin dudağının zevki ab-ı hayatı öğütse de senin hayalinin üzüntüsü safrayı artırır.

Senin lal dudağın gülerken şeker saçır. O gülüşten aşığın gönlü cevher seli döker.

Seyyid, senin cemalinin vasfını şerh edince değersiz nice inciye denizden çıkarır.

9. Gazel

Her iki âlemin güneşi yârin yüzüdür. Âşıkların kıblesi yârin iki kaşdır.

Her iki âlemin her neresinde kargaşa varsa o yârin sihirli gözündendir.

3 Gece gündüz yâri arayan herkesin, cümle arayışları, yara doğrudur.

Yar bizim canımızın özü olduğu için yâri aramak bizim bekamız olur.

Her iki âlemde de perişan kim varsa o yârin saçının fitnesindendir.

6 Her iki âlemde de her nerede ay yüzlü varsa gönül çalmayı yârin kokusundan almıştır.

Herkes daima kendini aramaktadır. Ancak Seyyid'in derdi ise yârin dermanının peşinde olmaktır.

10. Gazel

Yıllar geçtikçe gönlümü kan doldurdun. Gözümün yaşını Ceyhun gibi ettin.

Senin yakışından (aşkından) bir an dahi boş değilim. Her nefeste canıma baskın yaptın.

3 Senin gamın uğruna her iki ciHânı da sattım. Bütün hallerimi de değiştirdin.

Gam, gönlümü kan etti, canımı yaktı. Gönlün kanını gözümünden çıkardın.

Ciğerde aşktan dolayı bir damla su kalmayınca o ciğeri de kandamlaştı ettin.

6 Senin güzelliğin her an yüzlerce cilve etmesine rağmen nasıl yaptın diye de bana hayran kaldı.

Zavallı Seyyid, senin cilvelerini görünce onun iki gözünü Ceyhun gibi ettin.

11. Gazel

Onun ateşinin zerresi cana düştü. Kıvılcım da her iki mekâna düştü.

Onun aşkının zerresi ortaya çıkınca cümle zerreler figan etti.

3 Onun aşkının zerresi yüz gösterince göklere aşkla koşmak düştü.

Onun cemali güneşle cilveleşti sonrada onun mekânından göklere indi.

Güneşin ve ayın parlaklığını görüyor musun? Onun cemalinden onlara bir nişane göründü.

6 Onun yüzü perdeden aşikâr olunca kargaşa ve kavga ortaya çıktı.

Güzelliğini, kendi gözüyle görünce maşukta âşıkta aşikâr oldu.

Aşk, maşuk ve güzellik hepsi yegâne olduğu inancıyla mekâna düştü.

9 Bu sırrın sırrı Seyyid'e açılınca Seyyid, o mekânından da yokluk mekânına düştü.

12. Gazel

Gece gündüz yar sevdasının gamıyla inlerim. Ömrüm böyle geçti, bu benim sloganım oldu.

Gençlik, yar sevdası uğruna tükendi. Bedenimin kuvveti gitti, artık işim inleme oldu.

3 Çaresizlik ateşim içten içe yanarken onun hicran ateşi de bedeni perişan etti.

Her an daha da çok arzulamadayım. Takatim kalmadı tenim kül gibi oldu.

Aşk talanıyla makamım, servetim gitti. Onun derdi, gamı bana hatıra kaldı.

6 Artık onun üzüntüsünün gamından başka bir işim yok. Artık derdim ve takatsizliğim işim oldu.

O, an be an gizlice yaralar. Kan derinden aktığı için yarayı inkâr eder.

Dostun zulümlerinin zevki doğru anlatılamaz. Her kim bundan tadarsa bizim gibi çaresiz olur.

9 Onun derdi, gamı gönle yerleşti, viraneyim. Seyyitliği, parayı ve bütün her şeyi onun uğruna feda etti.

13. Gazel

Bütün varlığın kelamı ve usulü sensin. Binlerce göz içerisinde gören sensin.

Kendi cemalini daima kendin görürsün. Kendi vasfını da anlatan, bizzat sensin.

3 Her iki âlemde senin kudretinde doludur. Bütün bu kudretlerin faili sensin.

Hayat denizini cüz ve kül etmişsin. Bütün varlığın hayatı sensin.

Ona inanarak verdiğin her zerreye onları büyüten sensin.

6 İlim de kudretlerde sendendir. Hikmet senindir, hikmetler sensin, başkası değildir.

Nice acayip ve garip hazineler vardır. O acayıplıkları gizleyen sensin.

Senin sırlarının sırrı şerh edilemez. Bu ilmin ve o sırların şerh edeni sensin.

9 Bu sırda layık olarak Âdem'i yarattın. Bizzat kendi sırrının derinliğini bilen sensin.

Biçare Seyyid isimden çok bir şey değildir. Bu isimleri söyleyende ve duyanda sensin.

14. Gazel

Ey ilimden boş, cehaletle dolu olan! İspatının tümü la'ya dönüştü.

Kendi nefsinin cehaletiyle mağrur oldun. Ne la'dan ne de illa'dan haberin var.

- 3 Beden yolunu tene toprak etmedikçe kendi kötü işlerinden nasıl ayrılırsın.
Varlığı yoklukta talep et ki yokluk sana Allah'a doğru olan yolu bahşetsin.
Bizden ve benden ayrılınca bil ki! Hak sana nurdan bir varlık bağışlar.
- 6 Bundan sonra seni bir cezbe ansızın mıknatısın çöpü çektiği gibi çeker.
Sonra kendi yanında sana makam verir böylece şirkten, riyadan kurtulursun.
Eğer benliğinden kendini kurtarabilirsen, bu canda ne âşıkarcılık ne de gizlilik kalır.
- 9 Seyyid o an Seyyidlikten kurtulur. Hak gerçek olur varlık fanilik olur.

15. Gazel

Gençlik geçip gitti ne yazık ki biz onun kıymetini bilemedik bari sen bil!

Gençlik sonsuz bir hazineydi ancak senden geçti ve güçsüzleştin.

- 3 Ne diyeyim gözünü aç iyi bak zira gizli hazinenin madeni o olmuştur.
Gençlik, sırların manasıdır. Gençlik, sonsuz bir aşk denizidir.
Gençlik, o denizin dalgıcıdır ve mana incilerini de elde etmiştir.
- 6 Gençlik, gizli manaların kaynağıdır. Gençlik, can sırlarının layığıdır.
Gençliği anlatamam çünkü onun vasfı sözle mümkün değildir.
Ahmed'in sözünü duymadın mı? Zevki tatmadan onun hal sırrını nasıl bilirsin, dedi.
- 9 Seyyid'den, bunu dinle ve iyi anla. Gençliği anlayınca çaresiz olmazsın.

SONUÇ

Şimdiye kadar yapmış olduğumuz araştırmalardan şu neticelere varmış bulunuyoruz: Üzerinde çalışmış bulunduğumuz Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî, 15. yy'da yaşamış âlim, zahid, mutasavvıf, düşünür ve şairdir. Sahip olduğu varlığı hiçe sayıp tasavvufa yönelmiştir. Yapmış olduğumuz araştırmalar neticesinde ulaştığımız sonuç; Seyyid Yahyâ'dan bahseden eski kaynaklar, onun hakkında çok kısa bilgiler vermekte ve ona ait olan eserleride eksik aktarmaktadır.

Özellikle şairimizin eserlerini inceleyerek ulaştığımız bilgiler neticesinde, genç yaşta Arapça ve Farsça dilleriyle şer'î ilimler tahsilini görmüş, yine gençlik dönemlerinde tarikat meclislerinde bulunmuş ve kısa zamanda da tasavvuf yaşantısını ve kültürünü özümsemiştir.

Seyyid Yahyâ, otuz yaşına kadar Şîrvân'da yaşamıştır. Şeyhinin yanında büyük bir değere sahiptir ve şeyhlik makamını da Sadreddin Hıyâvî, ona emanet etmiştir. Ancak Şeyh Şadreddîn Hıyâvî ölümüyle dervişler Pîrzâde'yi desteklemişlerdir. Böyle olunca da Seyyid Yahyâ ile Pîrzâde arasında postnişinlik sorunu ortaya çıktı. Seyyid Yahyâ da Halvetiyye tarikatında ikilik oluşmaması için Bakû'ye gitti. Ömrünün sonuna kadar burada yaşadı ve yine burada vefat etti.

Seyyid Yahyâ'yı Bakû'ye davet eden Sultan I. Halilullâh Hân sarayın yanında onun için Keykûbad mescidini yaptırmıştır. Bunun üzerine Seyyid Yahyâ, Bakû'de Halvetiyye tarikatının merkezi haline getirmek için nizamlı ve iltizamlı bir şekilde çaba sarf etmiş ve bunu da başarmıştır. Tarikatta, Şeyhinin yolunun devamcısı olmuş ve tarikatının usul ve âdabını da bütün talebelerine öğretmiştir. Talebelerini dünyanın her merkezine özellikle en çok Anadolu'ya gönderip Halvetiyye tarikatının yayılmasını başarmıştır. 19. asrın sonuna kadar Osmanlı topraklarındaki en yaygın tarikat konumunda olan Halvetîliktir. Türk tasavvuf edebiyatının barındırdığı Halvetiyye tarikatının önemli şahsiyetleri şiire özel bir hassasiyet gösterdikleri

görülmektedir. Bu şahsiyetler; Dede 'Ömer Rûşenî, Habîb-i Karamânî, Muhammed-i Erzincânî, Alaaddîn Ali el-Halvetî dışındaki diğer şairlerinde eserleri bulunmaktadır.

Halvetiyye tarikatı, toplumun her kesimindeki insana ulaşmayı hedef alan ve bunu da başaran bir tarikattır.

Seyyid Yahyâ, tasavvuf ehli oluşunun yanı sıra güçlü bir şairdir. Eserlerini Türkçe, Farsça ve Arapça kaleme almıştır. Eserlerini manzum, mensur, mesnevi ve gazel türlerini kullanarak yazmıştır ancak şiir yazmayı hedef olarak değil de ilahî aşkı anlatmada bir araç olarak görmüştür. Yazmış olduğu şiirlerinde, sözden çok anlama önem vermiştir. Şiirlerinde, tasavvufî duygu ve düşüncelerin dışında başka konulara yer vermemiştir. Dönemin Sultanı I. Halilullâh Hân'a hitaben *Keşfu'l-kulûb* adlı eseri sunmuştur. Halvetiyye tarikatında çok sayıda eser kaleme alan kişi Seyyid Yahyâ'dır.

Seyyid Yahyâ, 22 eser kaleme almıştır. Bunlardan Şifau'l-esrâr adlı eseri Türkçe kaleme almıştır. Virdu settâr, Kitâbu'l-vuzû, Esrârü't-tâlibîn, Mi'yâru't-tarîka, adlı eserlerini Arapça kaleme almıştır. Beyânu uşûli etvâr-i seb'a adlı eseri ise Osmanlı Türkçesine tercüme edilmiştir. Menâzilu'l-âşîkîn, Şerh-i merâtib-i esrârî'l-kulûb, Etvârü'l-kulûb, Beyânu'l-ilm, Şerh-i esmâ'i şemâniye, Keşfu'l-kulûb, Rumûzu'l-işârât, Şerh-i Su'âlât-i Gulşen-i esrâr, Ġazeliyyât, Risâle-i Esrârü'l-vuzû, Kıssa-i Manşûr, Ez taşârrufât-i Seyyid Yahyâ ve ez kâşifât, 'Acâyibu'l-kulûb, Fi şalavâti'n-nebî, Menâkıb-i Emiru'l-mu'minin 'Alî Kerrem-Allâhu Vechehu, Mekârimu'l-ahlâk adlı eserleri Farsça kaleme almıştır. Adlarını zikrettiğimiz bu eserlerin hiçbirinin tenkitli metinleri yapılmamıştır ve eserlerinin tamamı tercüme edilmiştir.

Eserlerindeki temalar: Salikin tasavvuftaki halleri, niyet, tövbe, irade, sabır, zikir, nefis, tevekkül, ibadet, şevk, vahdet, keşif, ayne'l-yakîn, fakr'u-fena, kalbin tasavvuftaki yedi merhalesi, Allah'ı tanımak, Allah'ın sıfatları, Fatiha süresinin ilk dört ayetinin tefsiri, Hz. Muhammed'e salât ve selam getirmenin öneminin anlatımı, Hz. Ali'ye olan sevginin anlatımı, İlahi aşk, ilmin önemi gibi konular işlenmiştir. Şiirlerindeki temalardan da anlaşılacağı üzere Seyyid Yahyâ, bir Hakk aşığıdır. Hakk yolunda ömrünü harcamış ve eserlerine de bunu yansıtmıştır.

Beyânu'l-‘ilm adlı eser, ilim ile her şeyin sırrına erişileceğini vurgulayan eser manzum, mesnevi tarzında olup 286 beyittir. Hz. Peygamber'i ve ilk dört halifeyi metheden manzumelerden sonra bazı şer'i ve tasavvufi öğütler verilir. Farzın başının Allah'ı bilmek ve tanımak olduğu, bunun için de Allah zikrine devam etmenin önemi anlatılır. Eser, Manisa Muradiye Kütüphânesi, No: 2906; Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphânesi, 19 Hk No: 2101; İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphânesi FY 954/HE. 8194 ve Üniversite Kütüphânesi FY 1127/HE. 7325 külliyatlar içerisinde bulunmaktadır. Her üç nüshânın hattı da düzgün nestaliktir. Manisa nüshası ve Üniversite nüshası 11 satır, Çorum nüshası 19 satır, Nuruosmaniye nüshası 19 satır şekliyle yazılmıştır.

Kışşa-i Manşûr adlı mesnevisinde Manşûr'un başına gelen olayı okuyucuya edebi bir dille aktarmış ve ilahî aşk kavramını bütün yönleriyle ele almıştır. Eser, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphânesi FY 954/HE. 8194. İçerisinde yer almaktadır. Eser, 19 satır, 72 beyit ve açık nesih bir hatla kaleme alınmıştır.

Gazeliyyât adlı eserinde, Hakk'a ulaşmanın yolunu bu ilahi aşk sırrından geçtiğini ve âşığın bu sırrı çözmesi neticesinde Hakk'a giden kapıların kendisine o zaman açılacağını vurgulanmaktadır. Eser, Manisa Muradiye Kütüphânesi, No: 2906; Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphânesi, 19 Hk No: 2101 ve Nuruosmaniye Kütüphânesi, No: 4904 bulunmaktadır. Her üç nüshânın hattı da düzgün nestaliktir. Manisa nüshası 11 satır, Çorum nüshası 19 satır, Nuruosmaniye nüshası 19 satır şekliyle yazılmıştır.

Dr. Hasan Almaz tarafından Seyyid Yahyâ'nın Farsça eserleri Manisa nüshasının elyazmasından tercüme edilerek "Bakü'den Anadolu'ya Yansıyan Işık, Seyyid Yahyâ-i Şirvânî ve Eserleri" adlı kitap 2007'de İstanbul'da yayınlanmıştır.

Dr. Hasan Almaz tarafından tercümesi yapıp neşredilen eserler;

1. Seyyid Yahyâ'ya ait olan Virdu settâr adlı Arapça eser Türkçeye tercüme edilmiştir.

1. Keşfu'l-kulûb 2. Risâle-i Esrârü'l-vuzû 3. Rumûzu'l-işârât 4. Menâzilu'l-‘âşîkîn 5. Şerh-i Merâtib-i esrârî'l-kulûb 6. Şerh-i esmâ-i şemâniyet-i-esmâ 7. Risâle fi şalâvâtî'n-nebî 8. Eţvârü'l-kalb 9. Beyânu'l-‘ilm 10. Menâkıb-i Emiru'l-mu'minîn
‘Alî Kerrem-Allahu Vechehu 12. Gazeliyyât.

Şerh-i Merâtib-i esrârî'l-kulûb, adlı eser üzerine 1989 da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde Ayper Selim Öcal tarafından Yüksek Lisans tezi olarak çalışma yapılmıştır

Azerbaycan Kafkas Üniversitesi'nde, Mirreşide Kazımî tarafından Yüksek lisans tezi olarak Şifau'l-esrâr adlı eserin Türkçe kısımlarının yarısını ihtiva eden bir transkript çalışması yapılmıştır.

Ahsen Batur tarafından Esrârü't-tâlibîn ve Virdu settâr adlı eserlerin tercümesi yapılarak neşredilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet Rıhtım tarafından tıpkıbasım olarak tercümesi yapıp neşredilen eserler;

1. Keşfu'l-kulûb 2. Esraru'l-vuzu ve's-salât 3. Rumûzu'l-işârât 4. Mekârimu'l-ahlâk
5. Ez taşârrufât-i Seyyid Yahyâ ve ez kâşifât 6. 'Acâyibu'l-kulûb Şeyh Beyâzid-i Bistamî 7. Virdu settâr 8. Menâzilu'l-âşîkîn 9. Makâmât 10. Şerh-i merâtib-i esrârî'l-kulûb 11. Şerh-i esmâ-i şemâniye 12. Şerh-i Su'alât-i Gulşen-i esrâr 13. Eţvârü'l-kulûb 14. Beyânu'l-ilm 15. Fi şalavâti'n-nebî 16. Gazeliyyât 17. Kışsa-i Manşûr 18. Şifau'l-esrâr.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEYYİD YAĞYÂ'NIN ESERLERİ

۳۱

بیان العلم^۱

(هزج : مفاعیلن مفاعیلن فعولن)

که بی این هیچ نتوان کرد رفتار ز هر یک ذره ای اوراست جويا که او بر کلّ اشیا گشته ناظر ترا این در دو عالم گشته برهان که هر یک را به مقصودی رساند که ذاتش را صفاتش سائر آمد درین معنی دل و جان گشته خسته^۴ عجایب بین که صانع کرده پیدا ازان رو کار عاشق زار باشد به ذات پاک او اینست سوگند ازو سر گشته هم آخر هم اول به قدرت کرد^۵ پیدا هستی را ز امرش یک نفس سر بر ندارند چنین نقشی^۶ به قدرت شد پدیدار بلندی گیر و پستی گیر و هامون درین قدرت کسی را نیست قالی	به بسم الله کنم آغاز گفتار به توحیدش زبانم گشته گویا خداوند^۲ قدیم و حیّ قادر سزاوار پرستش ذات او دان به قدرت^۳ جمله را او پروراند به حمدش جمله اشیا ذاکر آمد صفاتش را حجاب افعال گشته به امرش گشته فاعل جمله اشیا به حکمش جز و کل در کار باشد نباشد ذات او را هیچ پیوند نباشد هستیش را هیچ اول بدو پیوند نبود نیستی را به وحدانیتش اقرار دارند زهی حکمت زهی صنعت زهی کار شهادت می کند بر ذات بی چون در اشیا او و زو اشیاست خالی^۷
---	--

^۱ رساله ای فی بیان العلم مÇ : هذه الرسالة فی بیان العلم Ü : رساله در بیان علم H

^۲ خداوند ÜMÇ : خداوند H

^۳ قدرت HÜÇ : قدر M

^۴ گشته خسته ÜMÇ : خسته گشته H

^۵ کرد HMÇ : کرده Ü

^۶ نقشی ÜMÇ : نقش H

^۷ خالی ÜHM : حالی Ç

همه جا پر ازو او را مکان نه
 مکان و ظاهر^۸ و باطن به اسم است
 بیا گر آرزوی گنج داری^۹
 ۲۰ دراشکن^{۱۰} این طلسم و گنج بردار
 چو بشکستی طلسم هستی خویش
 پس آنگه ره گشودندت به اسرار
 به قرب خویشان بارت دهد باز
 همه اسرار اشیا بدانی
 ۲۵ عنایت دستگیر^{۱۱} عاشقانست
 زهی موعظی زهی لطف و^{۱۲} زهی کار
 ز انعامات اسرار معانی^{۱۳}
 زهی قادر سزاوار ستایش
 و را زیبد^{۱۴} کند اموات احیا
 ۳۰ به لطف خود کند با بندگان^{۱۵} کار
 زهی لطف و زهی فضل و زهی حلم
 که حق مستغنی است از جمله عالم

همه زو زنده و از جان نشان نه
 برین گنج نهانی این طلسم است
 درون عالم دل کن گذاری
 بکن جهدی و از خود رنج بردار
 تو گشتی فارغ از بیگانه و خویش
 ترا یکسان شود اقرار و انکار
 دلت را کشف گرداند بسی راز
 دلت را حاصل آید این معانی
 به جست و جوش جان ها زان دوانست
 فقیران را دهد در قرب خود بار
 بدو بخشد حیات جاودانی^{۱۶}
 به معدومی دهد جمله گشایش
 پدید آرد به کن این جمله اشیا
 به جنت شان نماید شاه دیدار
 به مشیت خاک بخشد این همه^{۱۷} علم
 زبان کوتاه شد و الله اعلم

فی مدح النبی صلی الله علیه و سلم^{۱۸}

محمد سرفراز آفرینش^{۱۹} وجود او حیات آفرینش^{۲۰}

^۸ مکان و ظاهر ÜMÇ : مکان ظاهر H

^۹ داری ÜMÇ : دادی H

^{۱۰} دراشکن ÜMÇ : در شکن H

^{۱۱} دستگیر MÇ : دستگیری HÜ

^{۱۲} لطف و ÜHÇ : لطف M

^{۱۳} معانی Ç : معانی M

^{۱۴} جاودانی ÜHM : جاودانی Ç

^{۱۵} زیبد ÜMÇ : زیبد H

^{۱۶} بندگان ÜHM : بنده گان Ç

^{۱۷} همه ÜMÇ : چنین H

^{۱۸} فی مدح النبی ÜMÇ : فی نعت النبی م H

^{۱۹} آفرینش CH : آفرینش ÜM

^{۲۰} آفرینش ÇÜM : جمله بینش H

ز آدم گیرد این دم تا به خاتم
 ملایک سر به سر خوانندش احمد
 ملک در خدمت^{۲۱} او گشته قاصر
 که عقل و فهم عاجز شد در آنجا
 به تو پیدا شده این جمله بینش
 تویی^{۲۲} سلطانِ جان حکم تو شرع است
 ترا انعام شد تلوین و تمکین
 ز شوق دایما خونابه باشد^{۲۳}
 به تو محتاج دایم از که و مه
 نزول از بهر تو شد جمله آیت
 درو ماوی کند جان های دل ریش
 اگر کاهی به روی او بگردد
 نگیرد هرگز این بخشش نهایت
 چه منزل دارد از روی عنایت
 بود بخشیده در پایت کف^{۲۴} خاک
 که لا اقسام بهذا خوان ز قرآن
 ز نسل آدمی اکبر ز آدم
 ز حق شد مر ترا این ها کرامت

وجود او شده قیاضِ عالم
 ۳۵ سراج هر دو عالم شد محمد
 فلک از خاک پایش گشته فاخر
 به معراجش گذر دادند از آنجا
 تویی^{۲۲} چشم و چراغ آفرینش
 تو اصل^{۲۳} جمله موجودات فرع است^{۲۴}
 ۴۰ حقت بستود در طاه^{۲۷} و یاسین^{۲۸}
 فلک از عشق تو در چرخ باشد
 مراد جمله موجودات^{۲۹} می ده
 همه ذراتِ عالم خاکِ پایت
 چه نقصان گشت دریا را چه تشویش
 ۴۵ ز بحر بی نهایت کم نگردد
 شفاعت روز محشر شد عطایت
 نداند کس که قدرِ خاکِ پایت
 ببخشد جمله موجودات را پاک
 قسم بر خاکِ پایت خورد سبحان
 ۵۰ ایا^{۳۲} ای دستگیر^{۳۳} هر دو عالم
 ترا بخشید حق تاج شفاعت^{۳۴}

^{۲۱} در خدمت ÜMÇ : از خدمت H

^{۲۲} تویی ÜMÇ : توی H

^{۲۳} اصل MÇ : اصلی ÜH

^{۲۴} است ÜMÇ : ست H

^{۲۵} تویی Ç : توی Ü H M

^{۲۶} فرع است ÜMÇ : فرعست H

^{۲۷} طاه^{۲۷} : طه MÇ

^{۲۸} یاسین ÜM : یسین Ç : یس H

^{۲۹} باشد Ç : باشد ÜHM

^{۳۰} موجودات ÜHÇ : موجودات M

^{۳۱} کف ÜMÇ : کف و H

^{۳۲} ایا ÜMÇ : الا H

^{۳۳} دستگیر MÇ : دستگیری ÜH

^{۳۴} شفاعت ÜMÇ : سعادت H

چو دریایِ شفاعت موج آرد
 دران ساعت به قنبر^{۳۶} کن عطایی
 ترا قنبر سگِ اصحابِ کُهِفست^{۳۸}
 ۵۵ نیارد گفت او خود را قریشی
 به غَوَاصِیِ عشقت^{۴۰} او به کارست^{۴۱}
 تو او را دستگیر اندر قیامت
 ز خونِ دیده غسلِ توبه کرد^{۴۳} او
 مدام از فرقت او دردناکست^{۴۵}
 ۶۰ بسی حاجات با لطفِ تو دارد
 تو دانی حاجتِ درویش^{۴۶} دل ریش
 مرا با قربِ خود ده آشنایی
 زتوحید و ز مدحت جان به جوش است^{۴۸}
 نه شعرست این سخن معنیِ بکرست
 ۶۵ نه آن فکری که او از عقل باشد
 ازان فکری که بیرون از جهاتست^{۵۰}
 چنین فرمود شاهِ قابِ قوسین

بسی دُرُها به مایوسان بیارد^{۳۵}
 ز داروخانه ات یابد^{۳۷} شفایی
 ازان رو جاش در دریای ژرفست^{۳۹}
 ز لطفِ خود گناهش را ببخشی
 همیشه در غمت او دل فگارست^{۴۲}
 ببخشای و رهانش از ملامت
 که خاکِ پات باشد درد و^{۴۴} دارو
 به امیدِ وصالِ رو به خاکست
 برین امید عمرِ خود سر آرد
 به جز لطف^{۴۷} ندارد هیچ اندیش
 ز هستیِ خودم می ده جدایی
 چو دریا دایم او اندر خروش است^{۴۹}
 که دایم موجش از دریای فکرت
 نه زان فکری که او از نقل باشد
 که دایم قُوتِ او از نورِ ذاتست
 که یک ساعت تفکرِ به ز کَوْنین

^{۳۵} بیارد ÇÜM : بیارت H

^{۳۶} قنبر ÜMÇ : قرب H

^{۳۷} یابد ÜMÇ : یابت H

^{۳۸} کُهِفست Ü : کُهِف است ÜMÇ

^{۳۹} ژرفست HMÇ : ژرف است Ü

^{۴۰} عشقت ÇÜM : عشقتست H

^{۴۱} کارست ÜMÇ : کار است H

^{۴۲} فگارست ÜMÇ : فگار است H

^{۴۳} کرد Ç : کردارِ او M : کردارِ Ü

^{۴۴} درد و ÜMÇ : درد H

^{۴۵} دردناکست ÇÜM : دردناک است H

^{۴۶} درویش ÇÜ : درویشی HM

^{۴۷} لطفِ Ç : قربت M : فرقت ÜH

^{۴۸} جوش است ÜHÇ : جوشست M

^{۴۹} خروش است ÜHÇ : خروشست M

^{۵۰} جهاتست ÜMÇ : جهاتست H

درین^{۵۱} فکرت همیشه جان گدازم
 مرا شد تاج دینش در دو عالم
 ۷۰ الهی عین دین همراه ما کن
 به حق سِرِّ احمد ای الهی
 محمد چون شفاعت خواه باشد
 نیندیشم سِرِّ موی از گناهان
 به جانِ این سرافراز ای^{۵۲} الهی
 ۷۵ به راهش جانِ ما را ده هدایت
 به حق^{۵۳} چارِ یار این بینوا را
 که رو با قربتش جان را بیازم
 که در عشقش مدام اینست حالم
 ز داروخانهٔ احمد شفا کن
 بیخشا دور کن از ما تباهی
 110a گناهان جملگی چون کاه باشد
 مرا چون احمد آمد عذر خواهان
 خطی در کش گناهم را^{۵۴} کماهی
 به لطف زود با ما کن عنایت
 به قربت شاد گردانی تو ما را

فی مَدْحِ ابُوْبَکْرِ الصِّدِّیقِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ

نخست آن مرد دین صدیق جالاک
 که سابق بود در دین محمد
 هر آن کو یارِ غارِ شاه باشد^{۵۵}
 ۸۰ بسی اسرار شه با او بگوید
 دلش را محزون اسرار سازد
 چو او در دین احمد زین^{۵۶} کمر بست
 اگر داری تو بغضش^{۵۷} بر سرت خاک
 خدایش کرد یارِ غار^{۵۸} احمد
 به قرب شاه او را یار باشد^{۵۹}
 به آب لطف جانش را بشوید
 به جان و دل همی او عشق^{۶۰} باز
 هر آن کو حبِّ او دارد ز غم رست

^{۵۱} درین ÜMÇ: ازین H

^{۵۲} ای M Ü: ی HÇ

^{۵۳} را ÜHÇ: ر M

^{۵۴} حق ÜMÇ: حق H

^{۵۵} بغضش HMC: مهر Ü

^{۵۶} یار غار HMC: یاران Ü

^{۵۷} باشد HMC: خداوند Ü

^{۵۸} به قرب شاه او را یار باشد HMC: جهنم را برای خود ستاند Ü

^{۵۹} عشق HMC: کفر Ü

^{۶۰} زین MÇ: زین سان HÜ

فی مَدَحِ اَمیرِ الْمُؤْمِنینِ عُمرَ رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ

پس از وی میر عمر شاه دین شد	که در دین محمد راه بین شد
بدو شد ^{۶۱} ختم راه عدل و انصاف	که دایم از محمد می زند لاف
به دین احمد او از جان کمر بست	نمی شاید به بغض او کمر بست
برای دین بکشت او مر پدر را	به زاری کشت در دین او پسر را
چو در دین محمد شد معین ^{۶۲} او	چشید از شربت عین الیقین او

فی مَدَحِ اَمیرِ الْمُؤْمِنینِ عُثمانَ رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ

پس از وی میر عثمان صدر دین شد	که در انگشتی مثل نگین شد ^{۱۱۰b}
که در دین محمد رفعتی یافت	ازو دین محمد رونقی یافت
چنان مقبول بود او پیش احمد	که ذی الثورین داد او را محمد
به قول مصطفی او عامل آمد	حیا را و ^{۶۳} وفا را کامل آمد
به عصر او هنر ها گشت اظهار	به عهد او ظهوری کرد آزار
چو در دین محمد جان فدا کرد	سرش ختم کلام الله زان کرد

فی مَدَحِ اَمیرِ الْمُؤْمِنینِ عَلِیَ کَرَّمَ اللّٰهُ وَجْهَهُ

چو ختم اولیا شد میر ^{۶۴} حیدر	نبی بُد شهر علم و بُد علی در
به حق شد پیشوای راستین او	ازان شد بحر علم و قطب دین او
علی شد ساقی آن حوض کُثر	به جز او رهنما و ^{۶۵} نیست رهبر
یقین دان مُقتدای دین علی بود	شریعت دان حقیقت دان علی بود
چو او واقف بشد ^{۶۶} بر سر ^{۶۷} غیبی	ز حق معلوم شد بی هیچ ریی
به دم عیسی چو مرده ^{۶۸} زنده می کرد	دمش دست بریده راست می کرد

^{۶۱} بدو شد ÜMÇ : H

^{۶۲} معین HMC : Ü

^{۶۳} و ÜÇ : او HM

^{۶۴} میر HÜM : سر Ç

^{۶۵} و ÜMÇ : ی H

^{۶۶} بشد ÜM : شده ÇH

^{۶۷} سر ÜMÇ : سرّی H

^{۶۸} مرده ÜHM : مردم Ç

۱۰۰ ید بیضا نمود از جیب خود فاش
 ضمیرش پر ز نور لا یزالی
 بسی معجز بُد^{۷۱} اندر ذولفقارش
 چو اندر چاه گفت اسرار خود را
 نبی از لفظ خود فرمود ای جان
 ۱۰۵ چو خواهی آدم و^{۷۲} یحیی بیینی
 نظر کن بر علی آن شیر یزدان
 حقیقت شد عطا از ذات پاکش
 نماز صبح را می شد به مسجد
 که عمر او گذشته او شده پیر
 ۱۱۰ برای حرمت ریش سفیدش
 چو هر دو نزد مسجد آمدند زود
 در آمد میر حیدر در جماعت
 به امر حق توقف کرد^{۷۳} سید
 عجبتر این به امر حیّ جبار
 ۱۱۵ برای حرمت این شاه مردان
 علی شد منبع بحر العجایب
 برای سید او جان را فدا کرد
 صحابه جملگی جانباز بودند
 سعادت رهبر این قوم گشته

ز نور شمس محرومست خُفاش
 ازو روشن شده در و لالی^{۷۴}
 ازان شد^{۷۵} ید بیضا آشکارش
 به آواز آورید اسرار نی را
 حدیث مصطفی را زود بر خوان
 و یا خود موسی و^{۷۶} عیسی بیینی
 ۱۱۱a ز قرآن و حدیث این رمز بر خوان
 ز حد بیرون چه گویم صفاتش
 به راه اندر بدید او مرد عابد
 ولیکن داشت دل مانده قیر
 نگذشت او برای حق ز پیشش
 روان شد همچو برق آن پیر مردود
 همه اندر رکوع و در اطاعت
 که می آید علی این^{۷۷} دم به مسجد
 نیامد آفتاب آنجا^{۷۸} پدیدار
 توقف کرد این افلاک گردان
 ازو پیدا شده بی حد غرایب
 ازان در عهد سید او^{۷۹} وفا کرد
 به راه حق همه شهباز^{۸۰} بودند
 ز دنیا و هوا ها زان گذشته

^{۷۹} ید ÜMÇ : یدی H

^{۸۰} در و لالی HÜM : در لالی Ç

^{۷۱} بد ÜMÇ : بود H

^{۷۲} شد ÜMÇ : شد پس H

^{۷۳} آدم و Ç : آدم ÜHM

^{۷۴} موسی و ÜMÇ : موسی H

^{۷۵} توقف کرده ÇM : توقف کرد H : توقع کرده Ü

^{۷۶} این ÜMÇ : آن H

^{۷۷} آنجا ÜHÇ : آنکه M

^{۷۸} او ÜHÇ : M

^{۷۹} شهباز ÜMÇ : سرباز H

۱۲۰	ترا گر علم و دانش یار باشد	سرِ موی ترا انکار باشد
	محبت را شعارِ خویشتن ساز	به صنع الله دایم عشق می باز
	ازین ^{۸۰} سرشته ^{۸۱} بویی باز یابی	ز سرّ جانِ خود بس ^{۸۲} راز یابی
	بدانی سرّ اشیا جمله روشن	شود پشت ^{۸۳} همه گلخن چو گلشن
	بدانی جمله رمزِ آفرینش	ز حق پیدا شود زین گونه بینش
۱۲۵	بدانی این مراتب ها و ^{۸۴} اجمال	یقین گردد ترا این جمله افعال ^{۱۱۱b}

نصیحتِ اوّل

کنون بشنو تو شرح وصف و ^{۸۵} تفصیل	کلام از بهرِ عرفان کرد تنزیل ^{۸۶}
ازو پیدا شده علم ^{۸۷} دقایق	ازو پیدا شده کشفِ حقایق
بدان علمست کر جهلت رهاند	ز قربِ دوست شربت ها چشانند
ترا این علم رهبر باشد ای دوست	که مغز را برون آرد ز هر پوست
۱۳۰ اگر عالم شوی گردی مجرّد	ز حاصل های نفسِ ناپروورد
تو تا در نازکی نفس ماندی	ز علم حق تو یک حرفی نخواندی
هوای نفس تو هم دشمن تست	ز دشمن ها جدایی ^{۸۹} بایدت جست
ازین ها نگسلی عالم نگردی	به بحرِ علمِ جان محرم نگردی
اگر گردی مجرّد از علایق	ترا حاصل شود علمِ دقایق ^{۹۰}
۱۳۵ چو گشتی صاحبِ تجرید و تفرید	شوی غرقِ بحارِ علمِ توحید
یقین دان علم را آبِ حیاتست	ظهورِ او ز دریای صفاتست
روانه گشته از دریای وحدت	ازو پیدا شده این جمله کثرت

^{۸۰} ازین ÜMÇ : که ازین H

^{۸۱} سرشته ÜÇ : سرشته M : سرسته H

^{۸۲} بس ÜMÇ : پس H

^{۸۳} پشت ÜMÇ : پشت H

^{۸۴} مراتب ها و ÜMÇ : مراتب های H

^{۸۵} وصف و ÜMÇ : وصف H

^{۸۶} تنزیل ÜMÇ : منزل H

^{۸۷} علم HMÇ : علم و Ü

^{۸۸} علم HMÇ : علم و Ü

^{۸۹} جدایی MÇ : جدای HÜ

^{۹۰} دقایق ÇÜM : حقایق H

هزاران چشمه^{۹۱} از وی گشته پیدا
که علمست آنکه آب زندگانیست
که عالم می شود زین علم شیدا
چو خوردی زو حیات جاودانیست

نصیحتِ دّوم

۱۴۰ بیا بشنو خواص علم اکنون
چو یک عین است آن گشته پدیدار
چو این یک چشمه اندر کثرت آمد
به راهی تلخ شد راهی دگر شور
به جایی شد پلید و کنده و^{۹۵} زشت
۱۴۵ به جایی گشت او مفتاح هر گنج
به جایی او شده دارو و درمان
به جایی دیگر^{۹۶} او گشته ضلالت^{۹۷}
به جایی گشته او لولوی شهوار
چو از باران نیشان در صدف شد
۱۵۰ ازین چند قطره شد در کام افعی
صدف باشد وجود اهل ابرار
خواص آن یکی در^{۹۸} نفیس است
چو آب صاف بر پاکی گذر کرد
به جان ها زو^{۱۰۰} حلاوت حاصل آمد^{۱۰۱}

۱۱۲a که بشناسی^{۹۲} تو علم از سحر^{۹۳} افسون
ازو پیدا شده هم نفی و انکار
به هر راهی که دید او اندر آمد^{۹۴}
به راهی صاف شد راهی دگر بور
به جایی شهد و شکر نی شکر دست
به جایی دیگر او شد ماده و رنج
ازو پیدا شده صد گونه احسان
ازو با دیده بر جان ها ملالت
به جایی دیگر او زهر جگرخوار
درون او پر از در^{۹۸} و گهر شد
همین باران شده آن زهر افعی
بود افعی وجود اهل اشرار
درین دیگر همه زهر خسیس است
ازو قند و نبات و نی شکر کرد
هر آن کو خورد ازین او کامل آمد

^{۹۱} چشمه ÜHM : چشم Ç

^{۹۲} بشناسی ÇÜM: بشناس H

^{۹۳} سحر ÜMÇ : بحر H

^{۹۴} آمد ÜMÇ : آید H

^{۹۵} کنده و ÇÜM : کند Hمر

^{۹۶} دیگر ÜHM : دگر Ç

^{۹۷} ضلالت ÇHM : ضلالت Ü

^{۹۸} در و ÇÜH : در M

^{۹۹} در ÜMÇ : در H

^{۱۰۰} زو ÜHÇ : رو M

^{۱۰۱} آمد HÜ : آید MÇ

^{۱۰۲} آمد HÜ: آید ÇM

۱۵۵ چو اندر جای تلخ او شد گرفتار

نباشد نفع اندر وی کسی را

چو اندر موضعی^{۱۰۵} گندیده شد او

به جایی^{۱۰۶} گلستان او کرد رفتار

چو رنگ و بوی گل بر آدم آمد

۱۶۰ همین یک آب^{۱۰۷} باشد در همه جا^{۱۰۸} تو

بدان تعریف علم است^{۱۱۰} ای برادر

چو علم آب حیاتست ای خردمند

تو جهل و نخوت را علم گویی^{۱۱۱}

ز علم حق سر^{۱۱۲} مویی نیایی

۱۶۵ که نخوت کار و^{۱۱۵} بارت را کند زار

اگر حرفی ز علم^{۱۱۶} حق بدانی

بماند صدف شد قلب ابرار^{۱۱۸}

همه اسرار حق چون دُر مکنون

به طعم^{۱۰۳} تلخی او آمد پدیدار

مرض گردد ز شرب^{۱۰۴} او بسی را

بمانندش شود هم رنگ و هم بو

بسی گل ها ازو آمد پدیدار

نوای بلبان در عالم آمد

بگردش در خواص در^{۱۰۹} صرّ اشیا

۱۱۲b چو این دانسته شد رستی ز آزر

تو جهلت را مکن در راه خود بند

یقین تو علم حق از دل بشویی^{۱۱۲}

به جهد تام اگر زین سان^{۱۱۴} شتایی

به نزد جمله اشیا تو شوی خوار

شود یکسان^{۱۱۷} همه سر معانی

که پیدا گردد از وی دُر^{۱۱۹} شهوار

درون جان ابراست مخزون^{۱۲۰}

^{۱۰۳} طعم ÜHÇ : طعم و Ü

^{۱۰۴} شرب ÜHÇ : شر M

^{۱۰۵} موضعی MÇ : موضع ÜH

^{۱۰۶} جایی ÜÇ : جای HM

^{۱۰۷} آب ÜHÇ : یک باشد M

^{۱۰۸} جا ÇÜM : جای H

^{۱۰۹} در MÇ : و HÜ

^{۱۱۰} علم است ÜMÇ : علمست H

^{۱۱۱} گویی ÜMÇ : گوی H

^{۱۱۲} بشویی ÜMÇ : بشوی H

^{۱۱۳} سر ÜMÇ : سری H

^{۱۱۴} زین سان ÜMÇ : زنسان H

^{۱۱۵} کارو ÇÜM : کار H

^{۱۱۶} حرفی ز علم ÇÜ : ز علم حرفی M : حرف H

^{۱۱۷} یکسان ÇÜM : یکتا H

^{۱۱۸} ابرار ÜMÇ : اسرار H

^{۱۱۹} -ÜMÇ : ی H

^{۱۲۰} مخزون ÜM : مخزون HÇ

همه لولو و^{۱۲۱} دُر لایزالی
 ۱۷۰ ز جان او عِلْمَ الاسما فرو خواند
 خواصِ آدمیت کن تو حاصل
 بدین عیشِ دو روزه گشته قانع
 به جز نامی ندانستی ز اسما
 مسمّا نیز قیدِ راه باشد
 ۱۷۵ به عینِ این مسمّا راه بر شو
 نداری از مسمّا تو نشانی
 نشانِ عینِ^{۱۲۲} اسما علمِ حق دان
 که این از جانِ جان بر جان شود کشف
 نداری شرم این را علمِ گویی
 ۱۸۰ دُکان سازی برای عیش و شهوت
 هوای نفسِ خود را علمِ گویی
 ازین علمت نتیجه بغض و کینست
 ز علمِ حق درونت گشته خالی
 نداری دیده تا بینی عُیوبت
 ۱۸۵ به علمِ حق چو^{۱۲۳} اینجا کور گشتی
 چو اینجا کور میری کور خیزی
 حدیثِ مصطفی را نشنوی^{۱۲۴} تو

نصیبِ آدمِ خاکِست^{۱۲۵} حالی^{۱۲۶}
 ز ماضی و ز مستقبل سخن راند
 که تا بینا شوی بر فعلِ^{۱۲۷} فاعل
 ترا از علمِ حق این گشته مانع
 بیا بر گو نشانی از مسمّا
 اگر زین سِر دلت آگاه باشد
 پس آنگه رهنمای هر هنر شو
 ز عینِ او کجا یابی بیانی^{۱۲۸}
 ز لوحِ جانِ خویش این علم بر خوان^{۱۲۹}
 تو چون دونان مقید گشته با حرف
 مدام این قشر را تو مغز گویی
 ۱۱۳a ازان گشته درونت پر ز نخوت
 نداری شرم عالم نامِ گوی^{۱۳۰}
 زهستی هست گشته اینت دین است
 درونت پر شده از بغضِ حالی^{۱۳۱}
 نداده علم ستّا ر^{۱۳۲} العیوبت
 به عقبا از معانی عور گشتی
 ز بینایی نداری هیچ چیزی
 به قول و فعل^{۱۳۳} او خود نگردي^{۱۳۴} تو

^{۱۲۱} لولو و ÜM : لولو ی HÇ

^{۱۲۲} خاکِست Ç : آمد نیز H

^{۱۲۳} حالی HÜM : خالی Ç

^{۱۲۴} فعل HÜÇ : فعل و M

^{۱۲۵} بیانی HÜÇ : بینشانی M

^{۱۲۶} عین HÜÇ : علم M

^{۱۲۷} خوان ÜMÇ : خان H

^{۱۲۸} گویی ÜMÇ : جویی H

^{۱۲۹} حالی HÜM : خالی Ç

^{۱۳۰} ستّا HÜM : الستار Ç

^{۱۳۱} چو HÜÇ : تو M

^{۱۳۲} نشنوی ÜMÇ : بشنوی H

^{۱۳۳} فعل HMC : فعلی Ü

همی گویی که مثلث عالمی نیست
 نگوئی راست عمرت شد به هشتاد
 ۱۹۰ نرفته هیچ ایمان در درونت
 نترسی^{۱۳۶} یک سر موی از الهی
 به روز محشر ایمانی نداری
 به مکر و حيله با مردم به کاری
 نباشد هیچ ایمانت به داور
 ۱۹۵ به قدر ذره ات خواهند پرسید
 نباشد هیچ ریوی اندرین قول^{۱۳۸}
 برین شک گر روی بیرون ز دنیا
 رها کن اعتقاد^{۱۳۹} فلسفی را
 تناسخ را رها کن از خدا ترس
 ۲۰۰ حلولی را وجودی را رها کن
 که این را چون بخواهد خواست داور
 به قول حق اصولت راست بودی
 ترا با هیچ کس بودی عداوت
 نداری بهره ای زان در خروشی
 ۲۰۵ ترا گر دیده و گر سمع بودی
 چو^{۱۴۲} کوری و کری بی بهره مانی

چو من در جمله عالم کاملی نیست
 درونت پر ز مکر و حيله افتاد
 به ظاهر کرده^{۱۳۵} با خلقان رعونت
 که او سر ترا داند کماهی
 ازان رو از خدا شرمی^{۱۳۷} نداری
 درون سینه تخم بغض کاری
 به قرآنت ازان رو نیست باور
 تو گر باشی فقیر و خواه جمشید
 شکی داری بسی باشد ترا هؤل
 مدامت جای دوزخ شد به عقبا
 که او ایمان ندارد داوری^{۱۴۰} را
 ۱۱۳b که او گوید قدیمست این جهان بس
 بترس از حق دمی رو با خدا کن
 ز حق بشنو ز من گر نیست باور
 به حشرت ذره ای انکار بودی
 ز ایمان گر ترا بودی خلاوت^{۱۴۱}
 به بغض همگنان دایم بجوشی
 درون دل ترا صد شمع بودی
 ز انعام و ز احسان^{۱۴۳} معانی

^{۱۳۴} نگردي HÜÇ : بگردی M

^{۱۳۵} کرده ÜMÇ : هست H

^{۱۳۶} نترسی ÇÜM : ترستی H

^{۱۳۷} شرمی ÜMÇ : شرم H

^{۱۳۸} قول HÜÇ : قفل M

^{۱۳۹} اعتقاد HÜM : اعتقادی Ç

^{۱۴۰} داوری ÇÜ : آوری HM

^{۱۴۱} خلاوت HÜM : خلاوت Ç

^{۱۴۲} چو ÜMÇ : چه H

^{۱۴۳} احسان ÇÜM : احسان و H

الا ای هوشمند ار عقل داری
 درین عالم به عبرت نیک بنگر
 اگر تو چشمِ عبرت بین نداری
 ۲۱۰ چو آدم خلق شد از قدرتِ پاک
 ز آدم کرد پیدا انبیا را
 پس آنکه مؤمنان و عاصیان هم
 ز بهر معرفت شد جمله پیدا
 به هر قومی نبی را فرستاد^{۱۴۶}
 ۲۱۵ که او باشد رسولِ ربِّ عالم
 شود فرمانش در عالم روانه
 ز مشرق تا به مغرب گفت و گویش
 یکی علمی ازو آید^{۱۴۷} پدیدار
 ز ناگه رَحَّتِ او را بر فشاند
 ۲۲۰ همیشه حکمِ او زین سان کند کار
 که باقی اوست جمله اشیا فانی
 که حکمش دایما بی عِلَّتِ آمد
 همه در کارِ او حیران بمانده
 نباشد زهره ای گفتار با او
 ۲۲۵ ترا گر چشمِ عبرت بین شود باز
 ز اسرارِ این دَیْرِ عجایب
 ببینی جمله عالم را خیالات
 جهان مثلِ حُبابست ای برادر

ز رویِ عقل بنگر نیک باری
 که عبرت بین شود عارف به داور
 یقین می دان که تو از اهلِ ناری
 وطن گاهِ وی آمد خاکِ نمناک
 ازیشان شد ظهورِ^{۱۴۵} اولیا را
 ظهورِ جمله شد از نسلِ آدم
 که تا عاشق شود در عشقِ شیدا
 که تا اسبابِ دین را نیک بنهاد
 نماید راه را با نسلِ آدم
 نماند سوی او کس را بهانه
 ۱۱۴a بُود بعضی ز جان در جست و جویش
 که خلقِ عالمش باشد خریدار
 به منزلگاهِ معدومش رساند
 به وحدانیتش می کن تو اقرار
 ز قرآنِ قدیمست این معانی
 عطایش دایما بی مَنَّتِ آمد
 درین اندیشه سرگردان بمانده
 درین حکمت که این چون رفت و آن کو
 ازین حکمت کنی حاصل بسی^{۱۴۸} راز
 ترا معلوم گردد بس غرایب
 ندارد اعتبارِ^{۱۴۹} این رعونات
 به غیرِ این مَنه بر جان تو آذر^{۱۵۰}

^{۱۴۴} تنبيه HÜÇ : M -

^{۱۴۵} ظهور ÜMÇ : ظهوری H

^{۱۴۶} به هر قومی نبی ای را فرستاد ÜMÇ : ز به هر تو نبی را چون فرستاد H

^{۱۴۷} آید MÇ : ارد HÜ

^{۱۴۸} حاصل بسی ÜİÇ : و آفرینی M

^{۱۴۹} اعتبار MÇ : اعتباری HÜ

^{۱۵۰} آذر HÇ : آزار M : آزر Ü

ترا معلوم گردد کارِ عالم
 ۲۳۰ کجا شد آدم و اولادِ آدم
 درونِ خاکِ تیره جای کردند
 جزین خود حاصلی^{۱۵۱} دیگر ندارند
 فرورفته ز اندوه پای در گل
 نه حالِ گفتن و نه پای رفتار
 ۲۳۵ همه در کارِ خود وا مانده عاجز
 اگر زین واقعه اندیشه داری
 همیشه صُومت از حق گفتن آمد
 ترا آن صوم و^{۱۵۵} آن افطار باشد
 کسی کو^{۱۵۶} لقمه را زین سان^{۱۵۷} کند نوش
 ۲۴۰ نتایج ها ی این افعال و^{۱۵۸} کردار
 تو گر قولِ محمد را شنیدی
 به عمر^{۱۵۹} خود نگردي قولِ او گوش
 هر آن کو بر خلافِ مصطفی زیست
 هر آن کو بر اطاعتش کمر بست
 ۲۴۵ همه دنیا نیززد یک پیشیزی^{۱۶۱}
 اگر بودیش قدری نزدِ سبحان

ز آدم گیرد این دم تا به خاتم
 همه رفتند با اندوه ماتم
 ازین عالم غم و اندوه بردند
 به کارِ خویش دایم شرمسارند^{۱۵۲}
 ز حسرت دست ها شان^{۱۵۳} بر سرِ دل
 شده آن جمله هستی ها و پندار
 وقایع زین عجبت نیست هرگز
 چرا خون ریختن را پیشه داری^{۱۵۴}
 مدامت اکُل بُهتانِ گفتن آمد
 ۱۱۴b ازانت دایما انکار باشد
 میانِ آتشِ نیران زند جوش
 به بازارِ قیامت گردد اظهار
 به انکارش تو کی اینها گزیدی
 مواعیدِ خدایت شد فراموش
 یقین می دان که ویش روزِ عقباست^{۱۶۰}
 بدان اندر دو عالم او ز غم رست
 چه داری از متاعِ او تو چیزی
 نبی کردی قبول از^{۱۶۲} پیشِ یزدان

^{۱۵۱} حاصلی ÜÇ : و حاصل HM

^{۱۵۲} شرمسارند MÇ : در شمارند HÜ

^{۱۵۳} شان HMC : شانی Ü

^{۱۵۴} این بیت در نسخه چوروم نیست : HÜM موجود دارد

^{۱۵۵} صوم و ÜMÇ : صوم H

^{۱۵۶} کو ÜMÇ : که H

^{۱۵۷} سان ÜMÇ : شان H

^{۱۵۸} افعال و ÜMÇ : افعال H

^{۱۵۹} عمر ÜMÇ : عمری H

^{۱۶۰} عقباست HÜM : عقباست Ç

^{۱۶۱} پیشیزی HÜÇ : بشنوی M

^{۱۶۲} از ÜMÇ : ش H

تویی^{۱۶۳} مغرور مال و^{۱۶۴} حشمت و جاه
 دران ساعت^{۱۶۶} تأسّف سود ندهد
 رسیده عمر^{۱۶۷} تا هفتاد و هشتاد
 ۲۵۰ شده عمر و ترا حاصل بُود^{۱۶۹} این
 بگو تا کی شوی پاک ای منافق
 به قولِ مصطفاییت^{۱۷۲} نیست ایمان
 کلام حق شما را دستگیرست
 تو قولِ مصطفی را گیر و^{۱۷۴} رو زود
 ۲۵۵ چنین فرموده است این شاه افلاک
 که شیطان کرده ایمان تو غارت
 منافق را علامت^{۱۷۵} این که گفتم
 اگر خواهی که ایمان باز یابی
 محبّ مصطفی شو از دل و جان
 ۲۶۰ هر آن کو گفت من اولاد او یم
 شفیع هر دو عالم این چنین گفت
 ز فرزندان من گر دوست داری
 هر آن کس گو^{۱۷۷} محبّ ماست می دان

شوی آگه چو^{۱۶۵} افتی درین چاه
 بدین افعال کس ز اندوه نرهد
 تو از بغض و^{۱۶۸} عداوت کرده فریاد
 کمر بندی به بغضِ آلِ یاسین^{۱۷۰}
 ز افعالِ خسیس^{۱۷۱} نفسِ فاسق
 که او فرموده است از قولِ یزدان
 محبّ عترتی تان ناگزیرست^{۱۷۳}
 شما را این دو رهبر تا به مقصود
 اگر گشتی مخالف بر سرت خاک
 تو با اولاد او داری عداوت
 ۱۱۵a برای مؤمنان این راه رُفتم^{۱۷۶}
 بر ایوانِ سعادت راز یابی
 برای نسلِ او جان کن تو قربان
 محبّ او ز جان شو من چه گویم
 غبارِ شک ز ایمانت چنین رُفت
 یقین می دان که ما را دوست داری
 محبّست او خدا را از دل و جان

- ^{۱۶۳} تویی ÜÇ : توی HM
^{۱۶۴} مال و ÜMÇ : مال H
^{۱۶۵} چو ÜMÇ : که چون H
^{۱۶۶} ساعت ÜMÇ : در که H
^{۱۶۷} عمر ÜMÇ : عمر و H
^{۱۶۸} بغض و HMC : بغض Ü
^{۱۶۹} بود ÜMÇ : شده H
^{۱۷۰} یاسین ÜMÇ : بس H
^{۱۷۱} خسیس Ü : خسیس HÇ : خیس M
^{۱۷۲} مصطفاییت HÜÇ : مصطفی ایت M
^{۱۷۳} ناگزیرست HÇ : ناگزیر است ÜM
^{۱۷۴} گیر و ÜMÇ : گیر H
^{۱۷۵} علامت ÜMÇ : عداوت H
^{۱۷۶} رُفتم ÜMÇ : سفتم H
^{۱۷۷} هر آن کس کو HÜÇ : هر آن کسی که M

یقین می دان که تو از اهل ناری	تو با اولادِ ما گر بغض داری
ز فیض ^{۱۷۸} آلِ یاسین رُو چو مردان	۲۶۵ درونِ خویشتن را پاک گردان
خرامان ^{۱۸۰} کن همی پرواز بالا	درونِ جَنّتِ فردوسِ اعلیٰ ^{۱۷۹}
ز معنی ها ی او جان را بیرو	ز قنبر بشنو این گفتار چون زر
به جَنّت دایما با آلِ او باش	محبّ مصطفی و آلِ او باش
منافق را بماندِ سناست	سخنِ هایم قبولِ مؤمنانست
رهی ^{۱۸۱} از سوزش ^{۱۸۲} نارِ جهنّم ^{۱۸۳}	۲۷۰ اگر گشتی تو مؤمن رستی از غم
برین اقوال ^{۱۸۴} شاهد نصّ آیت	اگر گشتی منافق وَّیلِ جای
بدان کس می دهد کاهلی وفاست	بدان کین ^{۱۸۵} فضل در یدِ خداست
که گر هرگز ^{۱۸۶} نداند زین بیانی	اگر گویم هزاران زین معانی
به روز ^{۱۸۷} حشر ما را کن تو شادان	الهی لطفِ خود همراه گردان
به احسانت تو با ما کن مدارا	۲۷۵ به فضلت دستگیری کن تو ما را
ز انعامت همیشه با نوایم ^{۱۸۹}	که ما مشّتِ ضعیفی ^{۱۸۸} بینوایم ^{۱۸۹}
که جز لطفِ تو ما را نیست رهبر ^{۱۹۱} 115b	فرو مگذار ما را روزِ محشر
بیخشا عفو کن از ما تباهی	به حقِ ذاتِ پاکت ای الهی
همه از دیدگان ^{۱۹۲} خوابه پاشیم	دران ساعت که ما درمانده باشیم
به جز تو نیست ما را دستگیری	۲۸۰ تو ما را اندر آن دم دستگیری

^{۱۷۸} فیض ّ: ÜM : بغض ّ: ح ّ: H

^{۱۷۹} اعلیٰ ÜMÇ : اعلیٰ H

^{۱۸۰} خرامان ÇÜM : حرامان H

^{۱۸۱} رهی ÇÜM : رسی H

^{۱۸۲} سوزش HÜÇ : سوز M

^{۱۸۳} این بیت در نسخهٔ چوروم نیست ّ: موجود دارد HÜM

^{۱۸۴} اقوال ÜMÇ : قول است H

^{۱۸۵} کین HÜ : کاین ÇM

^{۱۸۶} که گر هرگز ÜMÇ : که هرگز کس H

^{۱۸۷} به روز HÜÇ : برو M

^{۱۸۸} -ضعیفی ÜMÇ : ضعیف و H

^{۱۸۹} بینوایم ّ: بینوایم HÜM

^{۱۹۰} نوایم ّ: نوایم HÜM

^{۱۹۱} که جز لطفِ تو ما را نیست رهبر ÜMÇ : که جز لطفت نباشد هیچ رهبر H

^{۱۹۲} دیدگان HÜ : دیده و گان ّ: دیده گان M

تویی غمخوارِ مهجورانِ فرقت	پس از فرقت عطاشان کن تو قربت ^{۱۹۳}
کریم و رحیم لطف کن پاک	که لطفت دستگیری جمله غمناک
چو بحر ^{۱۹۴} رحمت در موج آید	همه عُصیانِ ما را در رباید
شفاعت خواه چون باشد محمد	بیخشد هر دو ^{۱۹۵} عالم را به احمد
۲۸۵ بدین ظنّ نکو ^{۱۹۶} بخشای ما را	به قربِ مصطفی ده جای ما را
بدین قولم همه گوید ^{۱۹۷} آمین	به حقِ مصطفی و آلِ یاسین

آمین یارب العلمین و یا خیرالتّاصّیرین برحمتک یا ارحم الرّاحمین^{۱۹۸}

^{۱۹۳} قربت HÜM : فرقت Ç

^{۱۹۴} بحر HÜM : موج Ç

^{۱۹۵} هر دو ÜMÇ : جمله H

^{۱۹۶} نکو ÜMÇ : نگویی H

^{۱۹۷} گوید HÜÇ : گویند M

^{۱۹۸} آمین ÜMÇ : H -

قصه منصور

(هزج : مفاعیلن مفاعیلن مفاعیل)

- 1a دران ساعت که بر منصور یک رنگ
یکی دیوانه آمد زیر آن دار
چو خنجر دید اندر دست جلاد
همی زد آه و می گفت داد از تو
چو دست و پای از منصور انداخت
یکی ققهه زد آن دیوانه مست
پس آنکه گفت ای جلاد کافر
زبان بگشاد منصور از سر دار
چو اول آمدی در مجلس ما
۱۰ چه جای خنده باشد آن زمانی
کنون قصد سرم کردست جلاد
چو دست و پای من بیرید و افکند
کنون قصد سرم کردست جلاد
خبر ده زین چهار احوال خویشم
۱۵ زبان بگشاد آن معجون گفتا
چو اول پای دار تو رسیدم
بخندیدم که با چندین خلاق
که دیدست این که قصدخواجه خویش
چنان پنداشتم کین مردمان را
۲۰ به خود گفتم چه ابلوکیست منصور
به آخر گشت معلوم که این جمع
زمانی صبر کردم تا ببینم
چو جلاد آمد و بر داشت خنجر
نظر کردم به سویی آسمان من
- 1a خلاق بی مهابا می زدند سنگ
همی خندید بر منصور بسیار
بر آمد از دل دیوانه فریاد
یکی دل می نبینم شاد از تو
برای سر بریدن کار می ساخت
همی خندید و می زد دست بر دست
تو بسم الله گو و الله اکبر
که ای دیوانه سرمست غدار
بسی خندیدی بر ما بی مهابا
که بکشند بی گناهی ناتوانی
همی گویی^{۱۹۹} که بسم الله کن یاد
شدی شادان و گشتی نیز خرسند
همی گویی دمی داری تو فریاد
اگر مردی مزین زین پیش نیشم
بگویم من جوابت یک به یک را
بساطی بس به های و هوی دیدم
چه خود را آشکارا کرد خالق
1b کنند جمع غلامان کم اندیش
تو گرد آورده ای منصور این جا
که با گرمی هنگامست مغرور
به زجرت از اناالحق می کنند منع
چگونه می شود احوالت این دم
که بر دست و پای تو سراسر
1b مناجاتی بکردم در زمان من

^{۱۹۹} گوی: گویی

۲۵ همی گفتم چو دیدم بر تو بیداد
 یکی هاتف مرا گفتا که خاموش
 کسی را زهره و یارا نباشد
 تفرّج کن تصرّف را رها کن
 چو دیدم دست و پای تو بریدند
 ۳۰ نمی پرسند ز تو قصد تو کردن
 دیگر باره بدیدم سوی عبّوق
 خدا از بی جهت دیدم که آمد
 همی گفت او به گوشِ هوشِ جَلّاد
 نظاره می کنم تا پیشِ محبوب
 ۳۵ ازانم خنده می آمد که آن یار
 چه حالست این که کردست او زبونت
 زبان بگشاد آن منصورِ مَقْطُول
 ترا آگه کنم زین حال آن دم
 ازانچه سرّ عشقِ عاشقان را
 ۴۰ پس آنکه روی بر جَلّاد آورد
 جوابش داد آن جَلّادِ مغرور
 بدو گفتا که می خواهم که حالی
 سرش از تن برّید و بینداخت
 بدو گفتا که هان دیوانه بشتاب
 ۴۵ زبان تا بود این سر می بگفتم
 بدان کین دارد این بازارِ بغداد
 همه ماییم خود را جلوه داده
 منم جَلّادِ آن شمشیرِ برّان
 کسی بر خویشتن گر می زند زخم
 ۵۰ گهی من بنده بودم گه خداوند
 گهی بودم سما و گاه ارضین

که از دستِ خدا فریاد فریاد
 زبان درکش بدین آتش مزین جوش
 مجالِ دم زدن اینجا نباشد
 تصرّف را حوالت با خدا کن
 ز خونِ تو اناالحق می شنیدند
 که با تیغ^{۲۰۰} زند جَلّاد گردن
 که حالت عرضه دارم نزد معشوق
 به گردِ دارِ تو طَوّفی بر آمد
 مزین بی یادِ ما شمشیرِ پولاد
 چگونه جان دهد منصورِ مطلوب
 همی گردد به گردن بر سرِ دار
 همی بیند که می ریزند خونت
 2a کایا دیوانه سرمست مقبول
 که سر بُرد مرا جَلّادِ بی غم
 کسی گوید که گردد بی سر و پا
 که زودم سر بُرِ ای مردِ بی درد
 بکُشتن چیست تَعَجیلِ تو منصور
 نمایم من صفاتِ ذوالجلالی
 سوی دیوانه سر چون گوی می تاخت
 رموزِ عشق را اکنون تو دریاب
 چو سر عشقِ خود را می نهفتم
 یکایک مردم غمگین و دل شاد
 به هر رنگی که بین ایستاده^{۲۰۱}
 منم جانا که می بودم تن و جان
 دگر دردش کند بر خود کند رحم
 گهی آزاد بودم گاه در بند
 سبک روحم گهی و گاه و زمین

^{۲۰۰} تیغ: تیغیت - اصل

^{۲۰۱} ایستاده: ایستاده - اصل

گهی باران و گاهی ابر باشم
 گهی مرهم شوم گاهی خراشم
 گهی معشوق گردم گاهی عاشق
 ۵۵ گهی دیوانه گه هشیار گه مست
 گهی در کعبه و گاهی به دَیرم
 گه دارد زهره ای یار ای گفتار
 اگر من دیگرم منصور دیگر
 وگر خاکسترم دریا بجوشاند
 ۶۰ وگر سر فتنه من بودم درین کار
 خلاق گوش ها بَنهاده بودند
 که ناگه بی جهت نوری عیان شد
 ندایی می شنیدند خلق از آن نور
 چون آن دیوانه آن آواز^{۲۰۳} بشنید
 ۶۵ همی زد نعره که ای معبودِ مطلق
 میانِ خاک و خون چو مرغِ بِسَمِل
 که ناگاهش ازین زندان رهاوند
 خمَش یحیی که تو اسرارِ مردان
 مگر وقتی که بُگریزی ز مردم
 ۷۰ ولی تا شیخِ اسلامِ زمانی
 رموزِ دوست هرگز را نیایی
 خداوندا بده توفیقِ آنم

گهی هشیار و گه مدهوش باشم
 گهی گویا و گه خاموش باشم
 گهی عذرا شوم^{۲۰۲} گاه وامق
 گهی بحریم و گه ماهی و گه شَست
 گهی شر می نمایم گاه خیرم
 2b که گوید غیرِ ما خود هستِ دِیّار
 چرا دردم نبود از زخمِ خنجر
 به پیشِ خرقه من چون فروماند
 چرا از جوش بَنشینم به یک بار
 ز منصور آن سخن ها می شنودند
 همو سر فتنه و فتنه نشان شد
 که ماییم اصل و آب و خاکِ منصور
 دمی بر خویشتن چون مار پیچید
 مرا آگه کن از سرِّ اناالحق
 همی غلطید آن معجونِ بی دل
 به یک ساعت بدان دریا رساندند
 که نتوان گفت یکی را از هزاران
 درین دریای بی پایان شوی گم
 ز تو پیدا نگردد این نشانی
 ز هر دو کون اگر تو رو نتایی
 که بارِ عشق با منزل رسانم

^{۲۰۲} شوم : شویم - اصل

^{۲۰۳} آواز : اوز - اصل

غزالیات

۱

(رمل : فاعلاتن فاعلاتن فاعل)

- دردِ او می دان که هم درمانِ ماست
این بلا از عشقِ او حاصل شود
۳ گر تو محوِ عشقِ گردی آنگهی
چون فنایِ مطلقِ آبی از فناست
گم شوی در قعرِ بحرِ^{۲۰۵} نیستی
۶ هر کرا زین بحر دادند آگهی
می بسوزد روز و شب از تشنگی
هر فقیری^{۲۰۹} ذوقِ فقرِ او چشید
۹ عالمان بسیار و زاهد هم بسی ست
عقل را با^{۲۱۰} قعرِ این دریا چه کار
سید^{۲۱۱} شکرانه جان می کن نثار
این عطا در شانِ جانِ اولیاست
از غمش تشریف ما را صد^{۲۰۴} بلاست
بعد از آن آنجا فنا اندر فناست
جانِ جانت را بقا اندر بقاست
۲a آن زمان دانی بلا را کز^{۲۰۶} کجاست
در دو عالم نبودش یک^{۲۰۷} ذره خواست
غرقه^{۲۰۸} دریا عجایب ماجراست
هم به دنیا هم به عقبا اغنیاست
دردِ عشقِ او از این هر دو جداست
عشقِ او غواصِ بحرِ کبریاست
این عطا از فضلِ یوتی من یشاست

وله ایضا

۲

(هزج : مفاعیلن مفاعیلن فعولن)

- جمالِ شاه را دیدم چو ماهی
دو چشمش خونِ ما می ریخت بی تیغ
۳ هر آن کس را نظر بر زلفش افتاد
در آمد ا و^{۲۱۲} درِ ما دیرگاهی
که اصلش بود از عینِ سیاهی
تیرا کرد از ایمان به گاهی

^{۲۰۴} صد : M در^{۲۰۵} قعرِ بحر : M بحر قعر N^{۲۰۶} کز : M از N^{۲۰۷} یک : M از N^{۲۰۸} غرقه : N خرفه M^{۲۰۹} فقیری : NC فقیر M^{۲۱۰} با : MC در N^{۲۱۱} سید : M سید از NC^{۲۱۲} او : C ار M

- 2b چو از زلفش نظر بر رویش آید
 اگر حرفی^{۲۱۳} ز حسن او بخوانی
 مسخر گردد از ماه^{۲۱۴} تا به ماهی
 گهی زلفش گهی رویش بدیدن
 کسی داند که رست از مال و جاهی
 شکن های سر زلفش بدانی
 کنی در هر دو عالم پادشاهی
 که تا^{۲۱۵} از دوست یابی قدر و جاهی
 چو سید جان شیرین را فدا کن

وله ایضا

۳

(هزج : مفاعیلن مفاعیلن فعولن)

- اگر خواهی تو این ره را بدانی
 بکلی نفس خود را راهزن شو
 بی مردان بر و^{۲۱۶} تا ره بدانی
 که تا کام دل خود را بدانی
 به سر باید که پویی سال ها تو
 که تا ره را و رهبر را بدانی
 هزاران جان اگر بخشیدت ای دل
 بر افشان بو که جانان را بدانی
 دلا در عشق او ثابت قدم شو
 بود روزی که سلطان را بدانی
 ز هستی تو تا یک ذره باقیست
 تو دردی کی مصفا را بدانی
 چو سید جام وحدت گر کنی نوش
 پس آن گه شاه یکتا را بدانی

وله ایضا

۴

(هزج : مفاعیلن مفاعیلن فعولن)

- ز هجرت سوختم ای جان کجایی
 درون جانی و جان^{۲۱۷} را خبر نی
 کجایی تا نه ای آنجا کجایی
 ز حکمت کرده ای نقش جدایی
 حیاتم نیست یک دم بی تو ای جان
 تویی این دیده ام را روشنایی
 به هر جا بنگرم بینم جمالت
 عیانی^{۲۱۸} تو ز جان پنهان چرایی
 گدایی می کنی از روی افعال
 صفات کرده اثبات خدایی

^{۲۱۳} حرفی NM : حرف Ç

^{۲۱۴} ماه M : مه Ç

^{۲۱۵} تا ÇM : تو N

^{۲۱۶} برو ÇN : بر M

^{۲۱۷} جانی ÇM : جان N

^{۲۱۸} عیانی N : عیان ÇM

۶ به جز تو نیست اندر هر دو عالم که رایی تو چنین خود را گرای
تو خود با خود همیشه عشق ورزی تو خود در هر دو عالم پادشاهی
چو اسم و رسم آمد در میانه ازان سید بُود در بینوایی

وله ایضا

۵

(خفیف : فاعلاتن مفاعلن فعلن)

عشقِ او در میانِ جانِ خوشتر دردِ او از جهانیانِ خوشتر 3b
سوزِ او بهتر از هزار نماز ذرّهٔ دردِ او ز جانِ خوشتر
غمِ او جای کرد اندر دل در خرابی غمش نهانِ خوشتر ۳
هست مفتاحِ گنجِ ها غمِ او غمش از حور و از جنانِ خوشتر
ذوقِ لذّاتِ های هر دو جهان نزدِ عشّاقِ جُور از آنِ خوشتر
غمِ او قوتِ جانِ سید شد جانِ بشکرانه در میانِ خوشتر^{۲۱۹} ۶

وله ایضا

۶

(خفیف : فاعلاتن مفاعلن فع لن)

مفلس و بینوا و مسکینم از فراقش همیشه غمگینم
غمِ او می کشد به صد دستان شاهدِ حالِ اشکِ خونینم
این عجب دایم او درونِ دلست ۳ هیبتش می بُرد دل و دینم
هستیش جان و دل چو داد به باد نیِ عداوت بماند و نیِ کینم
دین و اسلام هر دو قیدم بود یک نظر کرد کفر شد دینم 4a
چون شدم در لباسِ کاد الفقر کافری شد لباسِ آیینم
چون عطا گشت ازو سواد الوجه رفت تلوین نمائد تمکینم
سید و اسم و رسم شد کلّی سایه ای در خیال می بینم

^{۲۱۹} این بیت تنها در نسخهٔ چوروم وجود دارد

وله ایضا

۷

(رمل : فاعلاتن فاعلاتن فاعلن- فاعلات)

یارِ ما از ما به ما نزدیک تر	ما ز نزدیکش گشته دور تر ^{۲۲۰}
بوالعجب کاریست بس نادر رهیست	عینِ قربتِ ما ز قربش عورت تر ^{۲۲۱}
روز و شب سیرم از و باشد بدو ^{۲۲۲}	در چنین حالت ازو محبوب تر
سرِ این گر کشف گردانم برت	تو یقین گردی ز من مهجور تر
دایما اندر وصالم گوش دار	در وصالِ او منم مأیوس تر
کشفِ این اسرار عینِ نازکیست	سید این مستور باشد خوب تر

وله ایضا

۸

(هزج : مفعول مفاعیلن مفعول مفاعیلن)

هر روز ^{۲۲۳} جمالِ تو حسنِ دگر ^{۲۲۴} انگیزد	از بهرِ دلِ عاشق صد فتنه بر انگیزد 4b
از عشقِ رُخت دایم پر خونِ جگر عاشق	آن خون ز برای او صد شور بر انگیزد
ذوقِ لبِ تو جاننا گر آبِ حیات آرد	اندوهِ فراقِ ^{۲۲۵} تو صفرای سر انگیزد
چون پسته لعلِ تو از خنده شکر ریزد	زان خنده دلِ عاشق سیلِ گهر انگیزد
سید چو به شرح آید در وصفِ جمالِ تو	بس لؤلؤی بی قیمت زان بحر بر انگیزد

وله ایضا

۹

(رمل : فاعلاتن فاعلاتن فاعلات)

آفتابِ هر دو عالم رویِ یار	قبله عَشَّاقِ دو ابروی یار
هر کجا اندر دو عالم شورشیست	هست آن از نرگسِ جادوی یار ^{۲۲۶}

^{۲۲۰} دورتر NÇ : دوتر M

^{۲۲۱} عورت تر MÇ : دورتر N

^{۲۲۲} بدو M : ازو NÇ

^{۲۲۳} هر روز NÇ : هر وز M

^{۲۲۴} دگر NM : دیگر Ç

^{۲۲۵} فراق NM : خیال Ç

^{۲۲۶} جادوی NÇ : جادو M

- ۳ یار را جویان همه کس روز و شب جست و جوی جمله باشد سوی یار
 یار چون باشد حیاتِ جانِ ما زان بقای ما بُود از جوی یار
 در دو عالم هر پریشانی که هست باشد آن از فتنه های موی یار 5a
 ۶ در دو گیتی هر کجا مه طلعتیست^{۲۲۷} دل ربایشان^{۲۲۸} بُود از بوی یار
 خود همی در جست و جوی خود بُود دردِ سیّد مانند پی داروی یار

وله ایضا

۱۰

(رمل : فاعلاتن فاعلاتن فاعلن)

- ۳ سال ها شد تا دلم خون کرده ای آبِ چشمم همچو جیحون کرده ای
 یک زمان خالی^{۲۲۹} ز سوزت نیستم هر نفس بر جان شبیخون^{۲۳۰} کرده ای
 در غمت هر دو جهان بفروختم جمله احوالم دگرگون کرده ای
 غم دلم خون کرد و جانم را بسوخت خون دل از چشم بیرون کرده ای
 چون نمائد از عشق آبی در جگر آن جگر را قطره خون کرده ای
 ۶ حسن تو صد جلوه هر دم ساز کرد مانده حیرانم که تا چون کرده ای
 سیّد مسکین چو دید آن جلوه ها زان دو چشم او چو جیحون کرده ای

وله ایضا

۱۱

(خفیف : فاعلاتن مفاعلهن فعلن)

- ذره سوز او به جان افتاد شعله در کَوَن و در^{۲۳۱} مکان افتاد 5b
 شمه عشق او چو کرد ظهور جمله ذرات در فغان افتاد
 ۳ ذره دوستی^{۲۳۲}ش روی نمود آسمان ها به سر دوان افتاد
 حسن او یک کرشمه کرد به شمس زان مکانش بر آسمان افتاد
 تاب خورشید و ماه می بینی از جمالش برو نشان افتاد

^{۲۲۷} در دو گیتی هر کجا مه طلعتیست MÇ : در دو عالم هر پریشانی که هست N

^{۲۲۸} ربایشان N : ربایشان MÇ

^{۲۲۹} خالی NM : حالی Ç

^{۲۳۰} شبیخون NÇ : شبیخوان M

^{۲۳۱} در NÇ - : M

^{۲۳۲} دوستیش NM : دوستیش Ç

۶	رخ او چون ز پرده گشت عیان	شور و غوغا درین میان افتاد
	حسن خود را به چشم خود می دید	نام معشوق و عشق زان افتاد
	عشق و معشوق و حسن جمله یکیست	زان سبب این یقین مکان افتاد
۹	سرّ این راز کشفِ سیّد شد	زان مکانش به لا مکان افتاد

وله ایضا

۱۲

(منسرح : مفتعلن فاعلن مفتعلن فاعلن)

6a	ناله کنم روز و شب در غم سودای یار	عمر درین صرف شد گشت مرا این شعار
	عمر جوانی که بود رفت به سودای یار ^{۲۳۳}	قوّت هستی برفت گشت کنون کارزار
۳	آتش عجزم کنون شعله زند ز اندرون ^{۲۳۴}	از تفّ هجران او تن شده زارونوار
	در طلبش روز و شب تشنه ترم هر زمان	نیست مرا طاقتی گشت تنم چون غبار
۶	کار ندارم کنون جز ^{۲۳۵} غم اندوه او	درد و غمش دایما گشت مرا یادگار
	دم به دم او زخم را از رو پنهان ^{۲۳۶} زند	دردم و بی طاقتی گشت چنین کار و بار
	ذوقِ ستم های دوست راست نیاید به شرح	خون ز درون می رود زخم بگشت انکار
۹	درد و غمش شد مقیم در دل ویرانه ام	هر که چشید او ازین گشت چو ما بی قرار
		سیّد ^{۲۳۷} و نقدو جنس ^{۲۳۸} شد همه پیشش نثار

وله ایضا

۱۳

(رمل : فاعلاتن فاعلاتن فاعلن)

6b	حلّ و عقدِ جمله اشیا تویی	در هزاران دیده ها ^{۲۳۹} بینا تویی
	خود همی بینی جمالِ خویش را	زان به وصفِ خویش هم گویا تویی
۳	هر دو عالم پر ز قدرت های تست	فاعلِ این جمله قدرت ها تویی

^{۲۳۳} یار NÇ : دوست M

^{۲۳۴} ز اندرون Ç : زندرون M : اندرون N

^{۲۳۵} جز MÇ : در N

^{۲۳۶} پنهان NÇ : نهان M

^{۲۳۷} سیّد NM : سیّدین Ç

^{۲۳۸} جنس MÇ : چنین N

^{۲۳۹} دیده ها NM : دیده Ç

گشته ای بحرِ حیاتِ جزو ^{۲۴۰} و کل	زندگی جمله اشیا تویی
ذره ای کورا یقین داده ای	پرورش دادنده آنها تویی
۶ علم زان ^{۲۴۱} تست قدرت ها ^{۲۴۲} زان ^{۲۴۳} تو	حکمت آن تست حکمت ها تویی
بس عجایب بس غرایب گنج ها	پرده پوش ^{۲۴۴} آن عجایب ها تویی
سرّ اسرارِ تو ناید به شرح	شارح این علم و آن اسرا تویی
۹ قابل این سر چو آدم ساختی	هم به کُنه سرّ خود دانا تویی
سید بیچاره اسمی ^{۲۴۵} بیش نیست	قابل و سامع درین اسما تویی

وله ایضا

۱۴

(رمل : فاعلاتن فاعلاتن فاعلن)

ای تهی از علم از جهل امتلا	جمله اثبات مبدل شد به لا 7a
گشته ای مغرور و جهل نفسِ خویش	نه ز لا داری خبر نه از الا
۳ تا نگردي خاک راهِ تن به تن	کی شوی ^{۲۴۶} ز افعالِ شوم خود جدا
هستی ^{۲۴۷} در نیستی می کن طلب	نیستی ره بخشدت سوی خدا
چون ز ما و من جدا گشتی بدان	حق ترا بخشد وجودی از ضیا
۶ بعد ازین ناگه ترا یک جذبه ای	در رباید مثلِ کاه و کهرُبا
پس به نزدِ خویشتن بارت دهد	وا رهی از شرک و از روی ^{۲۴۸} و ریا
چون ز هستی وا رهاند مر ترا	نه جلی ماند درین جا نی خفا ^{۲۴۹}
۹ سید آن دم وا رهد از سیدی	حق چو پیدا گشت و شد هستی فنا

^{۲۴۰} جزو : N جز مÇ

^{۲۴۱} زان Ç : آن M : از آن N

^{۲۴۲} قدرت ها Ç : قدرت NM

^{۲۴۳} زان M : از Ç : آن N

^{۲۴۴} پرده پوش N : پرده پوشی مÇ

^{۲۴۵} اسمی N : اسم مÇ

^{۲۴۶} شوی NM : شود Ç

^{۲۴۷} هستی M : سروری NÇ

^{۲۴۸} روی و ریا N : رو و ریا Ç : رؤ ریا M

^{۲۴۹} خفا Ç : جفا M : فنا N

(هزج : مفاعیلن مفاعیلن فعولن)

7b	ندانستیم قدرش ^{۲۵۰} هان تو دانی	جوانی شد جوانی شد جوانی
	ز تو بگذشت گشتی ناتوانی	جوانی بوده گنج بی نهایت
	که بوده معدن گنج نهانی	۳ چه گویم چشم بگشا نیک بنگر
	جوانی بحر عشق بی نشانی	جوانی بوده اسرارات معنی
	بدست آورده دُرهای معانی	جوانی بوده غواصات ^{۲۵۱} آن بحر
	جوانی قابل اسرار جانی	۶ جوانی کان معدن های ^{۲۵۲} غیبی ^{۲۵۳}
	که اوصافش برونست از بیانی	جوانی را نیارم ^{۲۵۴} وصف کردن
	نخوردی سرّ حالش را چه دانی	شنیدی قول احمد ذوق را گفت
	چو در یابی جوانی در نمایی	۹ ز سید بشنو این را نیک در یاب

^{۲۵۰} قدرش NC : قدرتش M

^{۲۵۱} غواصات آن MC : غواصان آن N

^{۲۵۲} معدن های NC : معان های M

^{۲۵۳} غیبی M : عینی NC

^{۲۵۴} نیارم NM : بنام C

KAYNAKÇA

- Abdurrahman-i Câmî, *Divân-i Kâmil-i Câmî*, Virâste-i Hâşim-i Rezi, İntişârât-i Pîrûz, Tahrân, 1341.
- Abdurrahman-i Câmî, *Nefehâtü'l-Uns*, Haz. Lamî Çelebî, Emek Matbaası, İstanbul, 1980.
- Ahmadov, Shahı, *Azerbaycan'da Şi'îliğin Yayılma Süreci*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005.
- Aksu, Hüsameddin “Hurûfilik” *DİA*, XVIII. Cilt, 1998, s. 408-412
- Almaz, Hasan, *Bakü'den Anadoluya Yanstıyan Işık*, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2007.
- Aşkar, Mustafa, “Bir Türk Tarikatı Olarak Halvetiyye'nin Tarihi Gelişimi ve Halvetiyye Sisilesinin Tahlili”, *AÜİFD*, XXXIX. Cilt, 39. Sayı, 1999, s. 548.
- Aşkar, Mustafa, *Mehmet Salih Efendi'nin Rehber-i Tekâyâsı*, TDV Kütüphanesi, Ankara, 2000, s. 129-151.
- Aşurbeyli, Sara, “Şîrvânşâhlar” *DİA*, XXXIX. Cilt, 2010, s. 211-213.
- Aşurbeyli, Sara, *Bakü Şehrinin Tarihi*, Avrasiya Press, Bakü, 2006.
- Aşurbeyli, Sara, *Şîrvânşâhlar Devleti*, Avrasiya Press, Bakü, 2006.
- Ateş, Ahmed, *İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1968.
- Avcı, Casim, “Kureyş” *DİA*, XXVI. Cilt, 2002 s.443.
- Aydın, Mustafa, “Şîrvân” *DİA*, XXXIX. Cilt, 2010, s. 204-206.
- Barthold, W., “Şîrvânşâhlar” *İA*, XI. Cilt, 1979, s. 575.
- Batur, Ahsen, *Esrâru't-talibîn ve Virdu settâr*, Âlem Ticaret ve yayıncılık san. İstanbul, 1998.
- Budak, Abdulhamit, *Bir Şehir Bir Tarikat Amasya ve Halvetîlik*, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya, 2015.
- Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 6.Baskı, Ziraat Gurup Matbaacılık, Ankara, 2014.

- Cemâleddîn Mahmûd el-Ĥulvî, *Lemezât-ı Ĥulviyye*, Haz. Mehmet Serhân Tayşı, Semarkand, İstanbul, 2013.
- Hasan-i Enûşe, “Yahyâ-i Şîrvânî”, *Dânişnâme-i edeb-i Fârsî*, V. Cilt, Tahrân, 1382.
- Kanar, Tuğçe Tuna, *Bakü’den Balkanlar’a Halvetîlik Sempozyum-1*, Tibyan yayıncılık, Manisa 2015, s. 108.
- Muhammed Ali Terbiyet, “Yahyâ-i Şîrvânî”, *Danişmendân-i Azerbaycan*, Matbaa-i Meclis, Tahrân, 1314.
- Mustafa Nazmî Efendi, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat*, Haz. Osman Türer, 2. Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul, 2011.
- Mustafayeva, Meryem, “Seyyid Yahyâ-i Baküvî Ardıcıları ve Tatkikatçıları”, *Uluslararası Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî ve Halvetîlik Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Eskişehir 2013, s. 211; 213.
- Nabiye, Zülfikar, *Azerbaycan Tasavvufî Hareketler*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004.
- Öngören, Reşat, “Safevîler” *İA*, XXXV. Cilt, 2008, s.451–457.
- Öngören, Reşat, “Safeviyye”, *DİA*, XXXV. Cilt, 2008, s. 460–462.
- Öz, Mustafa, “Mûsâ el-KÂZİM” *DİA*, XXXI. Cilt, 2006, s. 219–220.
- Öztürk, Mehmet Cemal, *Uluslararası Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî ve Halvetîlik Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Eskişehir 2013, s. 178.
- Pakalın, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I. Cilt, Meb, İstanbul, 1993.
- Pakalın, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II. Cilt, Meb, İstanbul, 1993.
- Rıhtım, Mehmet, *Seyyid Yahyâ-i Baküvî ve Halvetîlik*, Kısmet Matbaası, Bakü, 2005.
- Rıhtım, Mehmet, “Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî” *DİA*, XLIII. Cilt, s. 264–266.
- Rıhtım, Mehmet, “Halvetîliğin Pîr-i şânîsi Seyyid Yahyâ eş-Şîrvânî el-Baküvî”, *Uluslararası Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî ve Halvetîlik Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Eskişehir, 2013, s. 196.

- Rıhtım, Mehmet, “Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî’nin Türkiye ve Azerbaycan Kütüphânelerinde Bulunan Elyazma Eserleri”, *Kafkas Üniversitesi*, Azerbaycan, 2010, s. 4–14.
- Sadık Vicedanî, *Tomar-ı Turuk-ı Âliyye’den Tarikatlar ve Silsileleri*, Haz. İrfan Gündüz, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1995.
- Seyyid Yahyâ Şîrvânî, *Şifau’l-esrâr*, Haz. Mehmet Rıhtım, 3. Baskı, Sufi Kitap, İstanbul, 2014.
- Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî, *Külliyât*, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphânesi, 19 Hk No: 2101.
- Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî, *Külliyât*, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphânesi FY 954/HE. 8194
- Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî, *Külliyât*, Manisa Muradiye Kütüphânesi, No: 2906
- Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî, *Külliyât*, Nuruosmaniye Kütüphânesi No: 4904
- Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî, *Külliyât*, Üniversite Kütüphânesi FY 1127/HE. 7325
- Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî, *Risâleler I*, Haz. Mehmet Rıhtım, Kafkas Araştırmaları Enstitüsü, Azerbaycan, 2014.
- Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî, *Risâleler II*, Haz. Mehmet Rıhtım, Kafkas Araştırmaları Enstitüsü, Azerbaycan, 2014.
- Taşköprüzâde Ahmed, *Şakâiku’n-Nu’mâniyye*, Haz. Edirneli Mehmed Mecdî, Daru’t-Tıbaatu’l-amire, İstanbul, 1853.
- Uludağ, Süleyman, “ Ahmed Şemseddin Yiğitbaşı” *DİA*, II. Cilt, 1989, s. 135–136.
- Uludağ, Süleyman, “Halvet”, *DİA*, XV. Cilt, 1997, s. 386–387.
- Valişov, Ziya, *Bir İslam Şehri Bakü*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2008.
- Yazar, İlyas, “ Ömer Fuâdî”, *DİA*, XXXIV. Cilt, s. 63.